

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «УЖГОРОДСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

ДЕЯК ІВАН МИКОЛАЙОВИЧ

Прим. № _____

УДК 342.56:347.963 (477)

**ДИСЕРТАЦІЯ
КОНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ:
СУЧАСНІ ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ**

12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право»

Юридичні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Деяк І.М.

Науковий керівник Белов Дмитро Миколайович, доктор юридичних наук,
професор, Заслужений юрист України

Ужгород – 2025

АНОТАЦІЯ

Деяк І.М. Конституціоналізація органів прокуратури: сучасні доктринальні підходи. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» – Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», Ужгород, 2025.

У дисертації здійснено комплексний теоретико-правовий аналіз конституціоналізації органів прокуратури в Україні. Досліджено теоретичні, методологічні та практичні аспекти конституційно-правового регулювання статусу прокуратури в контексті розвитку українського конституціоналізму.

Проведене комплексне дослідження дозволило з нових теоретичних і методологічних позицій, на підставі аналізу теоретико-правових засад конституціоналізації органів прокуратури в Україні, сформулювати пропозиції щодо конституціоналізації органів прокуратури на сучасному етапі розвитку Української держави, окреслити перспективні напрямки досліджень у цій сфері.

Встановлено, що парадигма у праві являє собою комплексну концепцію, яка охоплює домінуючий спосіб мислення про право та правові проблеми в межах певної традиції чи школи думки. Вона включає набір фундаментальних припущень про природу, призначення та функціонування права, правових інститутів та суб'єктів, а також структуру ідей та стандартів, що визначають, як представники правової спільноти повинні інтерпретувати та застосовувати право. Парадигма служить основою для правових досліджень, практики та освіти, формуючи систему відліку, що включає категорії, поняття, ідеї та теорії, які розкривають конституційні основи побудови держави. При цьому вона не є статичною, а може змінюватися з часом, відображаючи еволюцію правової думки та практики.

Конституціоналізація постає як ключова парадигма розвитку сучасної правової системи, відображаючи динамічний процес впровадження конституційних принципів у всі сфери правового життя. Ця парадигма формує новий домінуючий спосіб мислення про право, який ґрунтується на фундаментальних припущеннях про природу, призначення та функціонування правової системи в контексті конституційних цінностей. У рамках цієї парадигми відбувається постійне вдосконалення механізмів захисту прав і свобод людини, переосмислення ролі органів державної влади, та адаптація конституційних норм до мінливих суспільних реалій.

Визначено, що дослідження правової доктрини щодо конституціоналізації органів прокуратури детермінується необхідністю фундаментального наукового осмислення трансформаційних процесів у цій сфері. Особливої актуальності набуває доктринальне дослідження в контексті конституційних модифікацій, що вплинули на інституційний статус прокуратури, зокрема щодо обмеження функції загального нагляду та посилення ролі прокуратури у кримінальному провадженні. Аналіз дисертаційних досліджень демонструє плюралізм наукових підходів до визначення конституційно-правового статусу прокуратури. Монографічні дослідження вчених репрезентують комплексний науковий аналіз теоретико-методологічних та організаційно-правових аспектів функціонування прокуратури. Наукові публікації у періодичних виданнях характеризуються оперативністю рефлексії на законодавчі новели та трансформації правозастосовної практики.

Наукові доповіді та повідомлення на конференціях і круглих столах становлять важливий сегмент джерельної бази дослідження конституціоналізації прокуратури України. Цей формат наукової комунікації дозволяє науковцям, практикам та експертам представляти найновіші результати досліджень, обговорювати актуальні проблеми реформування прокуратури та обмінюватися досвідом щодо впровадження конституційних змін у практичну діяльність прокурорських органів. Особлива цінність матеріалів конференцій та круглих

столів полягає в тому, що вони відображають живу наукову дискусію, різні погляди та підходи до вирішення проблемних питань конституціоналізації прокуратури.

Обґрунтовано, що методологія дослідження конституціоналізації органів прокуратури базується на комплексному застосуванні різних методів та підходів, що зумовлено складністю та багатоаспектністю досліджуваного явища. Основними методами визначено діалектичний, системний, формально-юридичний, порівняльно-правовий, історико-правовий та прогностичний. Особливе значення має міждисциплінарний підхід, який включає інтеграцію методів конституційного та адміністративного права, використання соціологічного методу та застосування політологічних підходів. Це дозволяє всебічно дослідити процеси конституціоналізації прокуратури у їх взаємозв'язку з іншими правовими та суспільними явищами.

Діалектичний метод дозволяє розглядати конституціоналізацію прокуратури як процес, що відбувається в контексті історичного розвитку державно-правових систем та трансформації політичних і соціально-економічних формацій. Системний метод дає змогу встановити загальне призначення прокуратури у національній правовій системі та специфіку взаємодії всіх елементів цього інституту. Формально-юридичний та порівняльно-правовий методи дозволяють аналізувати сутність, зміст та характеристики процесу конституціоналізації прокуратури, а також виявляти загальні тенденції розвитку цього інституту в різних правових системах. Історико-правовий та прогностичний методи допомагають визначити етапи становлення конституційно-правового статусу прокуратури та перспективи його подальшої еволюції.

Міждисциплінарний підхід у дослідженні конституціоналізації прокуратури реалізується через інтеграцію методів конституційного та адміністративного права, використання соціологічного методу та застосування політологічних підходів. Це забезпечує комплексне розуміння досліджуваного явища, врахування всіх факторів,

що впливають на процес конституціоналізації прокуратури, та формування цілісного наукового уявлення про її конституційно-правовий статус.

Методологічні принципи дослідження конституціоналізації органів прокуратури включають принцип об'єктивності та всебічності, принцип верховенства права, принцип системності та комплексності аналізу. Принцип об'єктивності забезпечує неупереджений аналіз усіх аспектів конституційно-правового статусу прокуратури. Принцип верховенства права вимагає оцінки відповідності конституційного регулювання прокуратури основоположним правовим цінностям. Принцип системності та комплексності аналізу передбачає розгляд конституціоналізації прокуратури як цілісної системи взаємопов'язаних елементів.

Виявлено, що аналіз наукових підходів щодо інституційного статусу прокуратури демонструє існування п'яти основних концепцій її позиціонування: як частини законодавчої влади, виконавчої влади, президентської вертикалі, судової гілки влади або як окремої контрольно-наглядової гілки влади. Кожна з цих концепцій має свої переваги та недоліки, що підтверджується численними науковими дослідженнями.

Доведено, що процес конституціоналізації правового статусу прокуратури України характеризується поступовою трансформацією від радянської моделі «контролера за усім у сфері публічного права» до сучасного бачення прокуратури як важливого елемента системи стримувань і противаг. Конституційна реформа 2016 року формально віднесла прокуратуру до судової гілки влади, включивши відповідну статтю до розділу «Правосуддя». Проте таке позиціонування викликає дискусії в науковому середовищі, оскільки прокуратура не здійснює правосуддя, має відмінну від судів організаційну структуру та специфічні функції, що виходять за межі судової діяльності.

Встановлено, що конституціоналізація статусу прокуратури в системі розподілу державної влади в Україні залишається дискусійним питанням, що

зумовлено складністю пошуку оптимальної моделі її інституційного позиціонування. Найбільш обґрунтованим видається підхід, згідно з яким прокуратура повинна функціонувати як самостійна державна інституція, що не входить до жодної з традиційних гілок влади. Така позиція базується на розумінні умовності поділу єдиної державної влади та необхідності забезпечення ефективного виконання прокуратурою її специфічних функцій.

Аргументовано, що категорія «функція» є фундаментальним поняттям конституційного права, що дозволяє розкрити зміст, структуру і межі діяльності як держави в цілому, так і окремих державних органів, включаючи прокуратуру. Функції прокуратури – конституційно визначені основні напрями діяльності прокуратури як особливого державного інституту, що відображають її сутність та призначення у механізмі державної влади, реалізуються через встановлену законом компетенцію з використанням специфічних правових засобів та методів, спрямовані на забезпечення верховенства права, захист прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. Конституціоналізація функцій прокуратури - це процес закріплення на рівні Основного Закону основних напрямів діяльності органів прокуратури.

Обґрунтовано, що в контексті конституціоналізації органів прокуратури доцільним є законодавче закріплення єдиного терміну «публічне обвинувачення» у всіх нормативно-правових актах, що регулюють діяльність прокуратури. Це дозволить гармонізувати національне законодавство з конституційними положеннями, наблизити українську правову систему до міжнародних стандартів, точніше відобразити сучасну роль прокуратури у демократичній правовій державі.

Визначено, що функція організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням є комплексним напрямком діяльності прокуратури, що викликає значні дискусії в науковому середовищі. Існують різні підходи до розуміння співвідношення прокурорського нагляду та процесуального керівництва: від їх повного ототожнення до визнання самостійними функціями. Найбільш

обґрунтованою видається позиція щодо їх розмежування за суб'єктами реалізації, де прокурорський нагляд здійснюється прокурорами вищого рівня, а процесуальне керівництво - прокурором у конкретному кримінальному провадженні.

Встановлено, що конституційна реформа правосуддя 2016 року істотно трансформувала представницьку функцію прокуратури, звузивши її від загального представництва інтересів громадян і держави до представництва виключно державних інтересів у чітко визначених законом випадках. Це відповідає європейським стандартам та рекомендаціям Венеційської комісії, а також логічно пов'язане з розвитком альтернативних правозахисних механізмів. Проблемним аспектом залишається відсутність чіткого законодавчого визначення поняття «державний інтерес», що може призводити до його неоднозначного тлумачення судовими органами.

Доведено, що функціонування органів прокуратури в системі захисту прав людини характеризується багатоаспектністю та комплексністю, правозахисна природа прокурорської діяльності безпосередньо корелює з конституційними положеннями, що визначають людину найвищою соціальною цінністю, а її права - пріоритетним об'єктом державного захисту. Аналіз доктринальних підходів щодо діяльності прокуратури свідчить про імплементацію комплексного підходу до захисту прав людини, що охоплює превентивні, наглядові та відновлювальні функції.

Обґрунтовано, що у сучасних умовах відбувається трансформація підходів до розуміння національної безпеки — від державоцентричної моделі до людиноцентричної парадигми, де права людини є не лише об'єктом захисту, але й індикатором ефективності безпекової політики держави. Цей підхід визначає напрямки діяльності державних інституцій, зокрема органів прокуратури, у сфері забезпечення національної безпеки через призму захисту прав людини.

Визначено, що механізм захисту прав людини є складною системою правових норм, інституцій та процедур, спрямованих на забезпечення, охорону та

відновлення порушених прав, ефективність цього механізму безпосередньо впливає на стан національної безпеки держави. Органи прокуратури є ключовою складовою інституційного механізму захисту прав людини на національному рівні. Їх діяльність спрямована на забезпечення верховенства права, зміцнення законності та правопорядку, захист прав і свобод людини, що сприяє досягненню цілей національної безпеки.

Виявлено, що у науковій доктрині існує п'ять основних підходів до розуміння та співвідношення понять «охорона» та «захист» прав. Незважаючи на розбіжності у підходах, усі вони базуються на спільному фундаментальному положенні: і охорона, і захист прав забезпечують можливість належної реалізації прав особи, а в разі їх порушення - відновлення.

Аргументовано, що Конституція України закладає основи правозахисної діяльності, яка має конституційне походження і функціонує відповідно до визначених принципів, порядку та способів. Особливо важливими є статті 3, 8, 19 та 55 Основного Закону, які логічно пов'язані між собою та є похідними від «права на захист». Правозахисна діяльність є особливим видом публічної діяльності, що регулюється правовими нормами, гарантується державою та реалізується через спеціально уповноважені інституції, серед яких особливе місце посідає прокуратура.

На підставі проведеного дослідження сформульовано пропозиції щодо подальшої конституціоналізації органів прокуратури в Україні та окреслено перспективні напрямки наукових досліджень у цій сфері.

Ключові слова: держава, функції держави, конституціоналізація, прокуратура, права людини, конституційна реформа, правова доктрина, функції прокуратури, правозахисна діяльність.

SUMMARY

Deyak I.M. Constitutionalization of prosecutorial bodies: modern doctrinal approaches. - Qualification research paper on the rights of the manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Candidate of Legal Sciences, specialty 12.00.02 – «constitutional law; municipal law». – Uzhhorod National University, Uzhhorod, 2025.

The dissertation provides a comprehensive theoretical and legal analysis of the constitutionalization of prosecutorial bodies in Ukraine. The theoretical, methodological and practical aspects of the constitutional and legal regulation of the status of the prosecutorial body in the context of the development of Ukrainian constitutionalism are investigated.

The comprehensive study conducted allowed, from new theoretical and methodological positions, based on the analysis of the theoretical and legal foundations of the constitutionalization of prosecutorial bodies in Ukraine, to formulate proposals for the constitutionalization of prosecutorial bodies at the current stage of the development of the Ukrainian state, to outline promising areas of research in this area.

It has been established that the paradigm in law is a complex concept that encompasses the dominant way of thinking about law and legal problems within a certain tradition or school of thought. It includes a set of fundamental assumptions about the nature, purpose and functioning of law, legal institutions and subjects, as well as the structure of ideas and standards that determine how representatives of the legal community should interpret and apply law. The paradigm serves as the basis for legal research, practice and education, forming a frame of reference that includes categories, concepts, ideas and theories that reveal the constitutional foundations of state building. At the same time, it is not static, but can change over time, reflecting the evolution of legal thought and practice.

Constitutionalization emerges as a key paradigm for the development of the modern legal system, reflecting the dynamic process of introducing constitutional principles into all spheres of legal life. This paradigm forms a new dominant way of thinking about law, which is based on fundamental assumptions about the nature, purpose and functioning of the legal system in the context of constitutional values. Within the framework of this paradigm, there is a constant improvement of mechanisms for protecting human rights and freedoms, a rethinking of the role of state authorities, and the adaptation of constitutional norms to changing social realities.

It is determined that the study of the legal doctrine on the constitutionalization of the prosecutor's office is determined by the need for a fundamental scientific understanding of transformation processes in this area. Doctrinal research is particularly relevant in the context of constitutional modifications that have affected the institutional status of the prosecutor's office, in particular regarding the limitation of the function of general supervision and the strengthening of the role of the prosecutor's office in criminal proceedings. The analysis of dissertation research demonstrates the pluralism of scientific approaches to determining the constitutional and legal status of the prosecutor's office. Monographic studies by scientists represent a comprehensive scientific analysis of theoretical, methodological and organizational and legal aspects of the functioning of the prosecutor's office. Scientific publications in periodicals are characterized by the promptness of reflection on legislative novelties and the transformation of law enforcement practice.

Scientific reports and reports at conferences and round tables constitute an important segment of the source base for the study of the constitutionalization of the prosecutor's office of Ukraine. This format of scientific communication allows scientists, practitioners and experts to present the latest research results, discuss current problems of reforming the prosecutor's office and exchange experience on the implementation of constitutional changes in the practical activities of prosecutorial bodies. The special value of the materials of conferences and round tables lies in the fact that they reflect a lively

scientific discussion, different views and approaches to solving problematic issues of constitutionalization of the prosecutor's office. It is substantiated that the methodology for studying the constitutionalization of prosecutorial bodies is based on the complex application of various methods and approaches, which is due to the complexity and multifaceted nature of the phenomenon under study. The main methods are dialectical, systemic, formal-legal, comparative-legal, historical-legal and prognostic. Of particular importance is an interdisciplinary approach, which includes the integration of methods of constitutional and administrative law, the use of the sociological method and the application of political science approaches. This allows for a comprehensive study of the processes of constitutionalization of the prosecutor's office in their relationship with other legal and social phenomena.

The dialectical method allows us to consider the constitutionalization of the prosecutor's office as a process that occurs in the context of the historical development of state and legal systems and the transformation of political and socio-economic formations. The systemic method makes it possible to establish the general purpose of the prosecutor's office in the national legal system and the specifics of the interaction of all elements of this institution. Formal-legal and comparative-legal methods allow us to analyze the essence, content and characteristics of the process of constitutionalization of the prosecutor's office, as well as to identify general trends in the development of this institution in different legal systems. Historical-legal and prognostic methods help to determine the stages of the formation of the constitutional and legal status of the prosecutor's office and the prospects for its further evolution.

An interdisciplinary approach to the study of the constitutionalization of the prosecutor's office is implemented through the integration of methods of constitutional and administrative law, the use of the sociological method and the application of political science approaches. This provides a comprehensive understanding of the phenomenon under study, taking into account all factors affecting the process of constitutionalization

of the prosecutor's office, and the formation of a holistic scientific understanding of its constitutional and legal status.

Methodological principles of studying the constitutionalization of prosecutor's offices include the principle of objectivity and comprehensiveness, the principle of the rule of law, the principle of systematicity and complexity of analysis. The principle of objectivity provides an impartial analysis of all aspects of the constitutional and legal status of the prosecutor's office. The principle of the rule of law requires an assessment of the compliance of the constitutional regulation of the prosecutor's office with fundamental legal values. The principle of systematicity and complexity of analysis involves considering the constitutionalization of the prosecutor's office as a holistic system of interconnected elements.

It was found that the analysis of scientific approaches to the institutional status of the prosecutor's office demonstrates the existence of five main concepts of its positioning: as part of the legislative branch, executive branch, presidential vertical, judicial branch or as a separate control and supervisory branch of power. Each of these concepts has its advantages and disadvantages, which is confirmed by numerous scientific studies.

It is proven that the process of constitutionalization of the legal status of the Prosecutor's Office of Ukraine is characterized by a gradual transformation from the Soviet model of "controller of everything in the field of public law" to the modern vision of the Prosecutor's Office as an important element of the system of checks and balances. The 2016 constitutional reform formally attributed the Prosecutor's Office to the judicial branch of power, including the corresponding article in the section "Justice". However, such positioning causes discussions in the scientific community, since the Prosecutor's Office does not administer justice, has an organizational structure different from the courts and specific functions that go beyond judicial activities.

It is established that the constitutionalization of the status of the Prosecutor's Office in the system of distribution of state power in Ukraine remains a debatable issue, which is due to the complexity of finding the optimal model of its institutional positioning. The

most reasonable approach seems to be that the prosecutor's office should function as an independent state institution that is not part of any of the traditional branches of government. This position is based on the understanding of the conventionality of the division of the single state power and the need to ensure the effective performance of its specific functions by the prosecutor's office.

It is argued that the category of «function» is a fundamental concept of constitutional law, which allows us to reveal the content, structure and boundaries of the activities of both the state as a whole and individual state bodies, including the prosecutor's office. The functions of the prosecutor's office are constitutionally defined main areas of activity of the prosecutor's office as a special state institution, reflecting its essence and purpose in the mechanism of state power, implemented through the competence established by law using specific legal means and methods, aimed at ensuring the rule of law, protecting human rights and freedoms, the general interests of society and the state. Constitutionalization of the functions of the prosecutor's office is the process of consolidating at the level of the Basic Law the main areas of activity of the prosecutor's office bodies.

It is substantiated that in the context of the constitutionalization of the prosecutor's office, it is advisable to legislatively enshrine a single term «public prosecution» in all regulatory legal acts regulating the activities of the prosecutor's office. This will allow harmonizing national legislation with constitutional provisions, bringing the Ukrainian legal system closer to international standards, and more accurately reflecting the modern role of the prosecutor's office in a democratic legal state.

It is determined that the function of organizing and procedural management of pre-trial investigations is a complex area of activity of the prosecutor's office, which causes significant discussions in the scientific community. There are different approaches to understanding the relationship between prosecutorial supervision and procedural management: from their complete identification to recognition as independent functions. The most justified position seems to be their differentiation by subjects of implementation,

where prosecutorial supervision is carried out by higher-level prosecutors, and procedural management by the prosecutor in specific criminal proceedings.

It has been established that the constitutional reform of justice in 2016 significantly transformed the representative function of the prosecutor's office, narrowing it from the general representation of the interests of citizens and the state to the representation of exclusively state interests in cases clearly defined by law. This corresponds to European standards and recommendations of the Venice Commission, and is also logically related to the development of alternative human rights protection mechanisms. The lack of a clear legislative definition of the concept of «state interest» remains a problematic aspect, which may lead to its ambiguous interpretation by judicial bodies.

It has been proven that the functioning of prosecutor's offices in the system of human rights protection is characterized by multifacetedness and complexity, the human rights nature of prosecutorial activity directly correlates with constitutional provisions that define a person as the highest social value, and his rights as a priority object of state protection. An analysis of doctrinal approaches to the activities of the prosecutor's office indicates the implementation of a comprehensive approach to the protection of human rights, which includes preventive, supervisory and restorative functions.

It is substantiated that in modern conditions there is a transformation of approaches to understanding national security - from a state-centric model to a human-centric paradigm, where human rights are not only an object of protection, but also an indicator of the effectiveness of the state's security policy. This approach determines the directions of activity of state institutions, in particular prosecutor's offices, in the field of ensuring national security through the prism of human rights protection.

It is determined that the mechanism for protecting human rights is a complex system of legal norms, institutions and procedures aimed at ensuring, protecting and restoring violated rights, the effectiveness of this mechanism directly affects the state of national security. Prosecutor's offices are a key component of the institutional mechanism for protecting human rights at the national level. Their activities are aimed at ensuring the

rule of law, strengthening legality and law and order, protecting human rights and freedoms, which contributes to achieving national security goals.

It is revealed that in scientific doctrine there are five main approaches to understanding and correlating the concepts of "protection" and "protection" of rights. Despite the differences in approaches, they are all based on a common fundamental position: both protection and defense of rights ensure the possibility of proper exercise of individual rights, and in case of their violation - restoration.

It is argued that the Constitution of Ukraine lays the foundations of human rights protection activities, which have a constitutional origin and function in accordance with certain principles, procedures and methods. Articles 3, 8, 19 and 55 of the Fundamental Law are especially important, which are logically interconnected and are derived from the «right to protection». Human rights protection activities are a special type of public activity, regulated by legal norms, guaranteed by the state and implemented through specially authorized institutions, among which the prosecutor's office occupies a special place.

Based on the research conducted, proposals are formulated for the further constitutionalization of prosecutor's offices in Ukraine and promising areas of scientific research in this area are outlined.

Key words: state, functions of the state, constitutionalization, prosecutor's office, human rights, constitutional reform, legal doctrine, functions of the prosecutor's office, human rights protection activities.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Деяк І.М. Конституціоналізація, як категорія науки конституційного права. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 85. Ч. 1. С. 196-202.
2. Deyak I. Constitutionalization in the context of modern constitutionalism: theoretical and methodological analysis. *Visegrad Journal on Human Rights*. Issue 4. 2024. P.38-44.
3. Deyak I. Transformation of the constitutional status of the prosecutor's office: from a supervisory body to an element of the system of checks and balances *Visegrad Journal on Human Rights*. Issue 5. 2024. P.46-52.
4. Деяк І.М., Проблема інституційного позиціонування прокуратури в контексті конституційного принципу поділу влади. *Аналітично-порівняльне правознавство*. Випуск 6. 2024. С. 127-133.
5. Деяк І.М. Конституціоналізація правового статусу прокуратури: актуальні питання механізму стримувань та противаг. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 86. Ч. 1. С. 187-194.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Деяк І.М. Конституціоналізація та конституціоналізм: окремі питання співвідношення понять. *Діяльність органів публічної влади в умовах війни: пошуки оптимальних моделей (11 травня 2023 р.)*. Матеріали міжнародної правової школи Ужгород. ДВНЗ «Ужгородський національний університет». С. 24-29.
2. Деяк І.М. Конституціоналізація: парадигмальні засади. *Міжнародний фактор перемоги України над московією: правові, інституційні, матеріально-*

технічні складові. (м. Ужгород, 2 червня 2023 р.). Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Ужгород. ДВНЗ «Ужгородський національний університет». С. 22-26.

3. Деяк І.М. Системні аспекти функціонування органів прокуратури у контексті сучасного державотворення. *Функціонування інституту власності в умовах війни: міжнародний досвід та українські реалії» (м. Ужгород, 31 жовтня 2024 р.).* Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Ужгород. ДВНЗ «Ужгородський національний університет». С. 19-23.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	19
РОЗДІЛ 1. КОНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ: ДОКТРИНАЛЬНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ.....	26
1.1 Конституціоналізація як парадигма розвитку сучасної правової системи.....	26
1.2. Конституціоналізація органів прокуратури: аналіз правової доктрини.....	45
1.3. Методологія дослідження конституціоналізації органів прокуратури.....	69
Висновки до Розділу 1.....	95
РОЗДІЛ 2. КОНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ІНСТИТУЦІЙНО- ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ПРИРОДИ ПРОКУРАТУРИ.....	99
2.1. Конституціоналізація правового статусу прокуратури в системі розподілу державної влади в Україні.....	99
2.2 Конституційний вимір трансформації функцій прокуратури.....	127
2.3. Конституціоналізація органів прокуратури як суб'єкта захисту прав людини.....	156
Висновки до Розділу 2.....	181
ВИСНОВКИ.....	189
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	200
ДОДАТКИ.....	229

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Конституційна реформа правосуддя 2016 року започаткувала новий етап у розвитку прокуратури України, суттєво трансформувавши її конституційно-правовий статус та функціональне призначення. Ці зміни стали логічним продовженням євроінтеграційного курсу України та відповіддю на рекомендації Венеційської комісії щодо реформування прокуратури відповідно до європейських стандартів.

Процес конституціоналізації органів прокуратури характеризується складністю та багатоаспектністю, що зумовлює необхідність його комплексного наукового осмислення. Особливої актуальності набуває дослідження теоретико-методологічних засад конституціоналізації прокуратури, її інституційно-функціональної природи та механізмів реалізації конституційних функцій в умовах сучасних правових трансформацій.

Важливим аспектом є аналіз сучасних доктринальних підходів до розуміння процесу конституціоналізації прокуратури, що дозволяє визначити основні тенденції та перспективи розвитку цього інституту в контексті європейських стандартів та національних особливостей правової системи України.

Науково-теоретична база дослідження. Науково-теоретична база дослідження. Теоретичною основою дослідження стали праці вітчизняних та зарубіжних вчених у галузі конституційного права, теорії держави і права, прокурорського нагляду. Фундаментальні засади конституціоналізації правової системи та конституційного розвитку досліджували Д.Белов, Ю.Бисага, М. Козюбра, А. Крусян, М. Орзіх, О. Петришин, В. Погорілко, П. Рабінович, М. Савчин, О. Скрипнюк, В. Федоренко, В. Шаповал та ін. Питання конституційно-правового статусу прокуратури та її функцій розглядали М. Біденко, Є. Безкровний, Є. Блажівський, В. Долежан, Ю. Дьомін, В. Маляренко, В. Малюга, М. Мичко, М. Костицький, М. Косюта, А. Лапкін, І. Назаров, О. Назарук, С.

Прилуцький, І. Рогатюк, В. Руденко, Г. Серeda, М. Стефанчук, В. Сухонос, О. Толочко, Н. Шаптала, П. Шумський, В. Чечерський, А. Чернобай, М. Якимчук та ряд інших.

Важливе значення для дослідження мали праці європейських вчених, присвячені стандартам організації та діяльності прокуратури в демократичному суспільстві, зокрема роботи Ж.-П. Жана, М. Кьоблера, К. Рід, Х. Сатуріо, Дж. Якобса. Окремі аспекти конституціоналізації прокуратури в контексті європейських стандартів висвітлені у дослідженнях експертів Венеційської комісії та інших міжнародних інституцій.

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є комплексний аналіз теоретико-методологічних засад та практичних аспектів конституціоналізації органів прокуратури в Україні.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **задачі**:

- проаналізувати конституціоналізацію як парадигму розвитку сучасної правової системи;
- дослідити сучасні доктринальні підходи до конституціоналізації органів прокуратури;
- визначити методологічні засади дослідження конституціоналізації органів прокуратури;
- охарактеризувати особливості конституціоналізації правового статусу прокуратури в системі розподілу державної влади;
- проаналізувати конституційний вимір трансформації окремих функцій прокуратури;
- окреслити наукові підходи до розуміння ролі прокуратури як правозахисного інституту в демократичній державі;
- сформулювати пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства в контексті окремих аспектів організації та діяльності органів прокуратури.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі конституціоналізації органів прокуратури України.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади та практичні аспекти конституціоналізації органів прокуратури в умовах сучасного конституційного розвитку України.

Методологічна основа дослідження. Методологічний інструментарій дослідження базується на комплексному застосуванні загальнонаукових та спеціально-юридичних методів, які дали змогу здійснити системну характеристику конституціоналізації органів прокуратури в Україні.

Так, зокрема, для з'ясування сутності конституціоналізації як парадигми розвитку правової системи використано діалектичний метод, що дозволив дослідити це явище в його розвитку та взаємозв'язках, а також системний метод - для визначення місця конституціоналізації в системі конституційно-правових явищ (підрозділ 1.1). Для дослідження правової доктрини конституціоналізації органів прокуратури (підрозділ 1.2) застосовано формально-юридичний метод для аналізу юридичних конструкцій та категорій, а також порівняльно-правовий метод для зіставлення різних наукових підходів. Метод наукового моделювання було застосовано для формування цілісної методологічної системи дослідження (підрозділ 1.3.). При дослідженні конституціоналізації правового статусу прокуратури в системі розподілу державної влади (підрозділ 2.1) застосовано історико-правовий метод для аналізу еволюції конституційно-правового статусу прокуратури та системний метод для визначення місця прокуратури в механізмі державної влади. Дослідження конституційного виміру трансформації функцій прокуратури (підрозділ 2.2) здійснено за допомогою формально-юридичного та порівняльно-правового методів, що дозволило проаналізувати конституційне закріплення функцій прокуратури та порівняти їх з міжнародними стандартами. При дослідженні ролі прокуратури як суб'єкта захисту прав людини використано соціологічний метод для аналізу практики діяльності прокуратури та

прогностичний метод для визначення перспектив розвитку правозахисної функції прокуратури (підрозділ 2.3).

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у тому, що дисертація є однією з небагатьох наукових праць, які присвячені аналізу теоретико-правових засад конституціоналізації органів прокуратури в Україні. Основні результати представленого дослідження вирізняються науковою новизною і відзначаються теоретичним і практичним значенням та полягають у наступному:

уперше:

запропоновано розглядати наукові положення про конституціоналізацію як ключову парадигму розвитку сучасної правової системи, що відображає динамічний процес впровадження конституційних принципів у всі сфери правового життя, яка формує новий домінуючий спосіб мислення про право, що ґрунтується на фундаментальних припущеннях про загальну природу, призначення та функціонування правової системи саме в контексті сучасних конституційних цінностей;

сформульовано комплексне визначення функцій прокуратури, крізь призму їх конституціоналізації, як конституційно визначених основних напрямів діяльності прокуратури як особливого державного інституту, що відображають її сутність та призначення у механізмі державної влади, реалізуються через встановлену законом компетенцію з використанням специфічних правових засобів та методів, спрямовані на забезпечення верховенства права, захист прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. При цьому, процес конституціоналізації функцій прокуратури характеризується насамперед тенденцією до оптимізації функціонального навантаження прокуратури та чіткого розмежування повноважень органів прокуратури з іншими державними органами;

удосконалено:

наукові положення щодо методологічного фундаменту дослідження конституціоналізації органів прокуратури як комплексної, багаторівневої системи взаємопов'язаних методів, підходів та принципів, де діалектичний, системний, формально-юридичний та інші базові методи, по-перше, органічно доповнюються міждисциплінарною інтеграцією конституційного й адміністративного права, соціології та політології, а, по-друге, принципи об'єктивності, верховенства права та системності забезпечують всебічне, неупереджене та ціннісно-орієнтоване дослідження конституційно-правового статусу прокуратури як складного, сучасного, суспільно-правового феномену у його системних взаємозв'язках з іншими правовими та суспільними явищами;

теоретичні підходи щодо інституційно-правової еволюції прокуратури України, що репрезентує трансформацію від радянської моделі тотального контролю до сучасного конституційного позиціонування в системі судової влади, при цьому, сучасна правова доктрина, виокремлюючи п'ять фундаментальних концепцій інституційного статусу прокуратури (як елемента законодавчої, виконавчої, президентської, судової або окремої контрольно-наглядової гілки влади), демонструє дискусійність конституційної реформи 2016 року щодо віднесення прокуратури до судової гілки влади, спираючись на специфіку організаційної структури, функціональне навантаження та відсутність повноважень здійснення правосуддя;

набули подальшого розвитку:

пропозиції щодо законодавчого закріплення єдиного терміну «публічне обвинувачення» у всіх нормативно-правових актах, що регулюють діяльність прокуратури;

теоретичні положення щодо конституційного формулювання функції прокуратури щодо досудового розслідування, зокрема, її недоліки: надмірну громіздкість, об'єднання різнорідних напрямків діяльності, невідповідність термінології галузевому законодавству, використання термінів, що потребують

додаткового роз'яснення, а також твердження про те, що спроби вдосконалення цього формулювання стикаються з об'єктивними труднощами, пов'язаними з необхідністю збереження повноти змісту при забезпеченні лаконічності викладу та узгодження з існуючою системою законодавства;

наукові позиції щодо того, що сучасна модель представництва прокурором інтересів держави має допоміжний характер, оскільки основними суб'єктами захисту державних інтересів залишаються органи державної влади та місцевого самоврядування. При цьому повноваження прокурора у представницькій діяльності наближені до прав адвоката, але обмежені вичерпним переліком підстав для представництва.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблені положення, пропозиції та висновки, що сформульовані у роботі, можуть бути враховані та використані у:

- науково-дослідній роботі – з метою виявлення правових проблем функціонування органів прокуратури в умовах побудови сучасної демократичної держави та наукового обґрунтування шляхів їх удосконалення;
- правотворчості – для удосконалення нормативно-правової основи організації та діяльності органів прокуратури в Україні;
- правозастосовній діяльності – задля покращення функціонування захисту прав та законних інтересів людини і громадянина в Україні;
- освітньому процесі – під час підготовки навчальних матеріалів, з метою підвищення якості викладання навчальних дисциплін «Конституційне право України», «Адміністративне право України», «Міжнародні стандарти захисту прав людини», «Актуальні проблеми конституційного права та процесу», «Судові та правоохоронні органи України», «Теорія держави та права», задля підготовки навчально-методичної літератури з цих навчальних дисциплін.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження оприлюднені на міжнародних та регіональних

науково-практичних заходах, серед яких: міжнародна правова школа «Діяльність органів публічної влади в умовах війни: пошуки оптимальних моделей» (11 травня 2023 р.), міжнародна науково-практична конференція «Міжнародний фактор перемоги України над московією: правові, інституційні, матеріально-технічні складові» (м. Ужгород, 2 червня 2023 р.), міжнародна науково-практична конференція «Функціонування інституту власності в умовах війни: міжнародний досвід та українські реалії» (м. Ужгород, 31 жовтня 2024 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено у восьми публікаціях, з яких: три – у періодичних виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, затверджених Міністерством освіти і науки України (категорія «Б»), дві у зарубіжних фахових виданнях та три – у збірниках тез доповідей за результатами участі у науково-практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, двох розділів, поділених на шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел (267 найменувань на 30 сторінках). Повний обсяг дисертації становить 232 сторінки.

РОЗДІЛ 1.

КОНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ: ДОКТРИНАЛЬНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

1.1 Конституціоналізація як парадигма розвитку сучасної правової системи

Сьогодні – час триумфу конституціоналізму, що втілюється у конституціях, проте це твердження іноді звучить двозначно. М. Лохлін [249].

1.1.1 Конституціоналізація, як катогорія науки конституційного права

Сучасну конституцію, відзначає Д.Грім справедливо вважають одним із великих досягнень цивілізації нашого часу. Двісті років після появи на периферії Західного світу вона стала загальноприйнятою схемою встановлення та легітимації політичного правління. Практично всі держави світу зараз мають конституції. Але від початку конституція була досягненням, яке перебувало під загрозою зникнення. Переважна більшість конституцій, прийнятих з великою надією на краще майбутнє, рано чи пізно зазнають невдачі. Більшість країн мають більше однієї конституції. Сполучені Штати є рідкісним винятком. Їхня конституція, якій передувала низка конституцій колишніх колоній, була не тільки першою, але й найстарішою, що досі діє. В той же час, сучасна конституція опинилася під загрозою через обставини, які значно змінилися. Об'єктом конституціоналізації була публічна влада, а публічна влада донедавна була тотожною державній владі. Державу, у свою чергу, можна було чітко відмежувати від громадянського суспільства. Сьогодні, вказує вчений, ми стикаємося з ерозією цих передумов сучасного конституціоналізму. Внутрішньо межа між приватним

та публічним розмивається. Приватні актори діляться публічною владою, не підкоряючись вимогам конституції. Зовні тотожність публічної влади і державної влади ліквідована. Зараз існують установи, які здійснюють публічну владу навіть на міжнародному рівні з прямою дією в державах. Питання, чи можна їх конституціоналізувати, залишається відкритим [242, р. 49].

У країнах і наднаціональних утвореннях по всьому світу конституційна реформа передала безпрецедентну кількість повноважень від представницьких установ до судових органів. Поширена думка, що конституціоналізація прав і встановлення судового контролю мають прогресивне походження та значні наслідки перерозподілу державної влади. В той же час, Р. Гіршль відзначає з цього приводу, що тенденція до конституціоналізації навряд чи зумовлена справжньою прихильністю політиків до демократії, соціальної справедливості або універсальних прав. Швидше, її найкраще розуміти як продукт стратегічної взаємодії між політичними елітами, впливовими економічними зацікавленими сторонами та керівниками судових органів. Ця власне зацікавлена коаліція правових новаторів визначає час, обсяг і характер конституційних реформ. В той час як розширення судових повноважень через конституціоналізацію має обмежений вплив на просування прогресивних уявлень про розподільчу справедливість, воно має трансформаційний вплив на політичний дискурс. Глобальна тенденція до юристократії, стверджує Р.Гіршль, є частиною більш широкого процесу, у якому політичні та економічні еліти, заявляючи про підтримку демократії та сталого розвитку, намагаються ізолювати формування політики від мінливостей демократичної політики [246, р. 38].

Поняття «конституційний лад», «конституціоналізм» та «конституціоналізація» мають тісний зв'язок та подібний зміст, але не є ідентичними. Науковці часто розглядають «конституціоналізм» як комплексну категорію, що включає як ціннісні, так і практичні аспекти. Так, Д.Белов, аналізуючи фундаментальні цінності конституціоналізму, трактує сучасний

конституціоналізм як суспільно-політичний рух, теорію, доктрину та практику [17, с. 45].

Можна припустити, що «конституціоналізація» є категорією, яка найбільше відповідає практичному аспекту конституціоналізму, відображаючи динамічну сторону його змісту. Г.Тойбнер стверджує, що конституціоналізм, будучи основою сучасних процесів правової глобалізації, проявляється, зокрема, через конституціоналізацію правових систем, національних галузей права та всього правопорядку на міжнародному (глобальному) рівні [260, р. 81].

Відзначимо, термін «конституціоналізація» набуває все більшої актуальності та попиту на сучасному етапі конституційного розвитку держави. Про це свідчить зростання частоти його використання в наукових працях, що може бути зумовлено пошуком нових підходів у дослідженнях та прагненням запропонувати альтернативу традиційному поняттю "конституційно-правове регулювання".

Так, зокрема, категорія «конституціоналізм», відзначає Д.Белов [17], стає однією з найбільш часто вживаних у науці конституційного права понять, що використовуються у вигляді статусних та оціночних характеристик держави, способів організації державної влади як української, так і зарубіжної конституційної практики [17, с. 48].

На думку М. Савчина, ідея конституціоналізму заснована на конституційній традиції, суверенітету народу, поділу влади, правонаступності (континуїтету) та судового контролю за правовим змістом актів органів влади. Правонаступність означає збереження національних традицій конституціоналізму, їх примноження на основі мінливої конкретної історичної реальності, реальних конституційних правовідносин. Сутнісним змістом правонаступності служить критерій примноження «каталогу» основних прав і свобод, а також розширення процедурно-процесуальних можливостей їх захисту з метою забезпечення гідного життя індивіда. Етимологічно поняття конституціоналізму можна визначити як

тривалість, тяглість у часі певних конституційних явищ і процесів, зокрема тривале сприйняття та відтворення окремих правових рішень, а також підпорядкування політичних рішень соціальним цінностям, які забезпечуються конституційним захистом [179, с. 17].

При цьому правонаступність (континуїтет), стверджує вчений, означає те, що національна правова система має свою історію і її історична спадщина примножується новими елементами із збереженням старих; розвиток конституційного права відповідно до «старого» права. Тому природні права людини необхідно закріплювати у конституції, оскільки йде мова про забезпечення правової визначеності статусу особи та обмеження можливості свавільного їх тлумачення. Суверенітет народу як структурний елемент конституціоналізму визначає джерела публічної влади, її легітимності, установчий характер конституції. Цей механізм забезпечує обмеження сваволі публічної влади, що є ідеологічною цінністю конституціоналізму. Змістом діяльності держави стає не лише забезпечення громадянських і політичних прав, а також соціальних прав та прав на розвиток (колективні права), що вимагає від конституційної юстиції динамічно тлумачити основні права. Основним юридичним механізмом обмеження владної сваволі є поділ влади та судовий контроль за актами публічної влади [179, с. 18].

В той же час, відзначимо, власне концепція «конституціоналізації» була запроваджена до наукового обігу зарубіжними дослідниками і походить від слова «конституція». Так, зокрема, згідно з північноамериканським тлумачним словником англійської мови, перше відоме використання терміну «конституціоналізація» датується ще 1831 роком і означало: забезпечення конституцією або організацію чогось відповідно до конституційних принципів [250].

Інтенсивне дослідження поняття «конституціоналізації» зарубіжними вченими розпочалося наприкінці ХХ - на початку ХХІ століття і триває донині.

Цей термін набув особливої популярності в конституційно-правовому дискурсі, іноді навіть надмірно використовуючись.

Видатний Л. Фаворью був одним з перших, хто звернув увагу на явище «конституціоналізації» і у своїй праці він обґрунтував необхідність виділення нового етапу постконституційного розвитку країн колишнього СРСР, наголошуючи на важливості забезпечення суворої відповідності між конституцією та законодавством. Вчений, зокрема виділяв такі ключові аспекти:

потреба пояснення конституціоналізації правового порядку;

розуміння процесу конституціоналізації та його вплив на політичне життя;

роль законодавчої влади та конституційної юстиції;

взаємозв'язок між конституціоналізацією джерел права та вдосконаленням демократичних процедур;

вплив конституціоналізації на різні галузі права та модернізацію правового порядку [239].

Поставлені вченим питання стимулювали подальші дослідження різних аспектів поняття «конституціоналізація», дискусії щодо його юридичної природи тривають як у зарубіжній, так і у вітчизняній науковій літературі. На сьогодні цей термін не має однозначного тлумачення і характеризується різними конотаціями в працях вчених.

Так, зокрема, професор публічного права М. Лохлін виділяє два види конституціоналізації: міжнародну та внутрішньодержавну, пов'язуючи останню з ідеєю розширення конституційного регулювання прав людини. Він визначає конституціоналізацію як процес правотворчості на всіх рівнях публічної влади, що передбачає підпорядкування діяльності органів громадської влади конституційним структурам, процесам, принципам та цінностям [249, р. 49].

Науковиця Т.Подорожна, з цього приводу пише: «Кожна стаття, кожне положення Конституції України повинні втілюватись у живу практику повсякденної діяльності всіх державних органів, усіх посадових осіб, усіх

громадян України. З огляду на це конституціоналізація – це державноправове явище, що виникає суто з волі органів державної влади. Учасниками цього процесу є всі суб'єкти правотворчого, правозастосовного й правореалізаційного процесу. Саме на ці органи покладено обов'язок із розробки й прийняття Конституції України, конституційних законів та інших нормативно-правових актів і джерел права; вони здійснюють заходи щодо реалізації чинного законодавства, його тлумачення, охорони та захисту норм права. При цьому не варто віддавати перевагу одному з них» [152, с. 28].

Г. Браун висвітлює багатозначність терміну «конституціоналізація» в сучасному дискурсі. Він зауважує, що цей термін використовується в різноманітних контекстах, що призводить до необхідності його постійного уточнення авторами. Вчений підкреслює, що в науковій літературі часто зустрічається невизначеність щодо точного значення цього терміну та механізмів його практичної реалізації. Він ставить питання про те, що саме підлягає конституціоналізації та як цей процес відбувається на практиці. За спостереженнями автора, «конституціоналізація» найчастіше використовується для опису емпіричних явищ у міжнародному праві. Це включає розвиток глобальних правових режимів, зростання впливу міжнародних організацій та загальну еволюцію міжнародного права. В той же час Г. Браун зазначає, що при глибшому аналізі літератури виникають труднощі з чітким розумінням суті цього терміну. Він вказує на різноманітність його застосувань, які охоплюють як описові, так і нормативні аспекти, що ускладнює формування єдиного визначення та розуміння процесу конституціоналізації [237, с. 209].

За визначенням Ю. Шемшученка та Ю. Барабаша, конституціоналізація — це, з одного боку, формально визначені послідовні етапи, а з другого — динамічний вплив на систему законодавства та суспільні відносини у цілому [228, с. 35]. Такий процес, на думку Т. Подорожньої, передбачає три етапи: а) розробку та ухвалення основоположного акта, що має назву «конституція»; б) втілення

закріплених у ній положень в усі структури правової системи; в) забезпечення пріоритету конституційних положень над усіма іншими правовими явищами та суворе дотримання їх у повсякденній діяльності державними органами та громадянами [152, с. 88].

Аналізуючи термін «конституціоналізація» з емпіричної точки зору, вчений вважає, що він належить до інтерпретаційних концепцій юридичного процесу, охоплюючи його суб'єктивні та об'єктивні аспекти. При цьому, Г. Браун виділяє три ключові характеристики цього поняття. Перша і найпоширеніша інтерпретація пов'язана з описом формальних правових та політичних процесів, що формують глобальний правовий порядок. Об'єктивація цього порядку може виражатися через ієрархічну структуру. У цьому контексті «конституціоналізувати» означає створення формальних юридичних процесів, де права та обов'язки чітко кодифіковані, а судові процедури мають визначені авторитетні механізми. Другий аспект розглядає «конституціоналізацію» як процес підпорядкування організації правової юрисдикції встановленому конституційному ладу. Третя характеристика стосується неформальних та позаправових процесів формування норм. Ці норми можуть виникати внаслідок різноманітних правових та політичних взаємодій, які поступово набувають статусу більш авторитетного конституційного правового порядку. Таким чином, Г.Браун представляє «конституціоналізацію» як багатогранне поняття, що охоплює як формальні, так і неформальні аспекти правового та політичного розвитку [237, с. 210-112].

За твердженням Н. Пархоменко, процес конституціоналізації передбачає, що конституція встановлює нормативні рамки та юридичні засади ключових суспільних взаємин. Таким чином вона окреслює системні, структурні, функціональні та інші взаємозв'язки між різноманітними суспільними інститутами, що сприяє гармонійному розвитку всього соціуму. З одного боку, еволюція суспільних відносин, а з іншого - зміст і сутність галузевого

законодавства мають узгоджуватися з цілями, цінностями та принципами, закріпленими в конституції. Це означає, що ці аспекти суспільного життя та правової системи безпосередньо залежать від конституційних норм і принципів, формуючись та розвиваючись у відповідності до них [147, с. 161].

Конституціоналізація, вірно відзначає, вже цитована нами науковиця Т.Подорожна, разом з відповідною діяльністю органів і посадових осіб публічної влади охоплює й конституційну практику – системну єдність суспільних відносин вищого порядку, що послідовно розвиваються та вимагають формально юридичної визначеності й адекватного рівня нормативізації їх об'єктивної природи. У цьому сенсі конституціоналізація виявляється як процес перманентного й послідовного об'єктивування в конституційній практиці ціннісно-нормативних правоустановок, конституційно-правових ідей та ідеалів конкретного суспільства на конкретному етапі розвитку його політико-правової культури [152, с. 29].

Слід також відзначити, досліджуючи історичний аспект конституційного закріплення особистих прав, деякі науковці виявляють відмінності між процесами в англійській правовій системі XVII-XVIII століть та американській системі XVIII століття. При цьому, перший процес вони називають «фундаменталізацією» прав особистості, а другий – «конституціоналізацією» індивідуальних прав.

Так, зокрема, австрійський професор історії Дж. Стурж у своїй праці «Розвиток конституційного верховенства та конституціоналізація прав особистості» пропонує визначення конституціоналізації. За його трактуванням, це процес, що розпочався наприкінці XVIII століття і характеризується трьома основними аспектами:

внесення прав особистості до конституційних документів.

розмежування конституційної та законодавчої влади.

встановлення ієрархії, де звичайне законодавство підпорядковується конституції як вищому правовому акту [259].

Такий підхід, на наш погляд, підкреслює важливість формального закріплення прав у конституції та створення правової структури, яка забезпечує їх пріоритет над звичайними законами.

Отже, на наш погляд, конституціоналізація - це багатогранний процес, який відображає динамічну сторону конституціоналізму та має глобальний характер. Цей процес включає в себе формальне закріплення прав у конституції, підпорядкування діяльності органів влади конституційним принципам (закріплення положень у тексті конституції, надання їм конституційної сили), розширення конституційного регулювання різних сфер суспільного життя, а також вплив конституційних норм на розвиток правової системи.

1.1.2 Конституціоналізація-конституціоналізм: співвідношення понять

У сучасній правовій науці та практиці конституційного будівництва особливе місце займають поняття «конституціоналізація» та «конституціоналізм». Ці терміни, хоча й тісно пов'язані між собою, мають свої унікальні значення та відіграють різні ролі у розвитку правової системи держави. Розуміння їх співвідношення є ключовим для глибокого осмислення процесів формування та функціонування конституційного ладу в цілому. Дослідження співвідношення цих термінів дозволяє не лише краще зрозуміти теоретичні засади конституційного права, але й оцінити практичні механізми реалізації конституційних принципів у різних правових системах. Це питання набуває особливої актуальності в контексті глобальних процесів демократизації та розвитку правової держави, де ефективне впровадження конституційних норм та ідеалів стає запорукою стабільного суспільного розвитку.

Відзначимо, сучасне демократичне державне управління нерозривно пов'язане саме з концепцією конституціоналізму. Ця доктрина розкриває ключові

аспекти демократичного врядування, включаючи його сутність та практичне застосування. Для ефективної реалізації конституційного режиму необхідно дотримуватися певних принципів та використовувати відповідні інструменти. Без цих елементів неможливо втілити ідеї конституціоналізму в життя та забезпечити справді демократичне управління державою [17, с. 136].

Крім того, розробка поняття «конституціоналізм» має й методологічне значення як для науки конституційного права, так і для інших юридичних наук. Це має вплив безпосередньо і на практику правового розвитку суспільства в цілому. Питання конституціоналізму набули особливого значення в сучасній Україні, що йде шляхом становлення правової державності та формування громадянського суспільства в умовах формування нової парадигми українського конституціоналізму [17, с. 41].

Концепція конституціоналізму виступає як фундаментальна категорія, що характеризується найвищим ступенем узагальнення. Науковці зазначають, що ця категорія охоплює весь спектр предмета науки конституційного права у всій його багатогранності, що і визначає її широту та глибину. Можна сказати, що конституціоналізм є об'єднуючим елементом для всіх інших категорій конституційного права. Фактично, будь-яке поняття цієї галузі права знаходить своє відображення та конкретизацію саме в рамках конституціоналізму. Таким чином, ця категорія служить своєрідним концептуальним стрижнем, навколо якого вибудовується вся система конституційно-правових понять та принципів [242, р. 21].

М. Савчин вважає, що концепція конституціоналізму ґрунтується на кількох ключових принципах: конституційній традиції, народному суверенітеті, розподілі влади, правонаступності та судовому нагляді за правовим змістом владних актів. Правонаступність у цьому контексті означає збереження та розвиток національних конституційних традицій, їх адаптацію до мінливих історичних умов та реальних конституційних відносин. Основним критерієм

правонаступності є розширення переліку фундаментальних прав і свобод, а також вдосконалення механізмів їх захисту для забезпечення гідного життя кожного індивіда. З етимологічної точки зору, конституціоналізм можна розглядати як тривалість і послідовність певних конституційних явищ та процесів. Це включає довготривале застосування та відтворення конкретних правових рішень, а також підпорядкування політичних рішень соціальним цінностям, які захищені конституцією. Таким чином, конституціоналізм забезпечує стабільність та послідовність у розвитку правової системи, одночасно адаптуючись до нових суспільних викликів [179, с. 17].

У правовій науці принцип стримування державної влади відомий під назвою «конституціоналізм». На перший погляд, це поняття не викликає суттєвих суперечок щодо його визначення. Проте така однотайність у розумінні змісту конституціоналізму може бути оманливою. При детальнішому розгляді стає очевидним, що, незважаючи на свою тривалу історію, концепція конституціоналізму залишається предметом дискусій. Достатньо поставити кілька ключових питань, щоб виявити різноманітність поглядів та інтерпретацій цього поняття [18, с. 97].

Таким чином, на наш погляд, хоча загальне розуміння конституціоналізму як механізму обмеження влади є широко прийнятим, його конкретні аспекти, застосування та наслідки продовжують викликати дебати серед правознавців та теоретиків держави. Це свідчить про складність та багатогранність даного концепту, а також про його постійну еволюцію відповідно до змін у суспільно-політичному житті.

У сучасному світі майже кожна держава має свою конституцію, яка визначає основні принципи її устрою та регламентує процедури управління різними сферами життя - від економіки до юриспруденції. Однак сам факт наявності конституції не є достатньою підставою для того, щоб вважати державу конституційною. Конституційність держави - це значно ширше поняття, ніж

просто наявність основного закону. Навіть якщо конституція відображає певний баланс соціально-політичних сил, встановлює державний устрій та визначає повноваження органів влади, цього недостатньо для справжнього конституціоналізму [242, р. 43].

Також не можна обмежувати розуміння конституційності лише верховенством основного закону над іншими законодавчими актами або наявністю особливої процедури для внесення змін до конституції. Хоча ці елементи є важливими, вони не вичерпують усієї сутності конституціоналізму. Парадоксально, але може існувати ситуація, коли держава має конституцію, але не дотримується принципів конституціоналізму. І навпаки, принципи конституціоналізму можуть реалізовуватися навіть за відсутності формальної конституції [242, р.121].

Отже, як бачимо, конституціоналізм - це складне та багатогранне явище, яке виходить за рамки простого існування основного закону та вимагає реального втілення принципів обмеження влади, захисту прав і свобод громадян та верховенства права у повсякденному житті держави¹.

Головне завдання конституціоналізму, відзначає Д.Белов полягає у встановленні контролю громадянського суспільства над державою шляхом обмеження державної влади. Такий підхід до взаємин між суспільством, державою та індивідом називають негативно-ліберальним. У цій концепції свобода людини розглядається як незалежна від держави - її не можна ні обмежити, ні розширити державними засобами [17, с. 17]. Крім того, відзначає вчений, свобода та інші природні права вважаються невід'ємними та священними.

---

¹ На підтвердження цього досить розглянути досвід Великобританії, яку справедливо відносять до конституційних держав, хоча вона і не має писаної конституції. У цьому контексті конституціоналізм становить сукупність таких правових, організаційних, політичних, соціально-економічних, психологічних, етичних, культурно-історичних та інших умов, при яких право функціонує як досить ефективний обмежувач державної влади. Ймовірно, тому різні традиції в дослідженні конституціоналізму сформулювали різні підходи при його аналізі. По крайній мірі, в історії політико-правової думки виділяють академічну (євроконтинентальну) традицію, яка тягнє до обґрунтування його універсальності як політико-філософського принципу та прагматичну (англо-американську), що прагне розглядати конституціоналізм як засіб забезпечення індивідуальної свободи [17].

Вони належать людині від народження і не є результатом державного дарування. Єдиним природним обмеженням свободи індивіда виступає свобода інших людей. При цьому регулювання цих «меж» здійснюється не державою, а громадянською етикою та мораллю [17, с. 58]. У цьому контексті, як бачимо, «верховенство права» трактується як пріоритет прав і свобод людини та громадянина над іншими правовими нормами. Конституція та конституціоналізм у такому розумінні мають договірну природу - вони є результатом суспільного консенсусу, а не нав'язаним зверху правовим режимом. Таким чином, конституціоналізм у цій парадигмі постає як механізм захисту індивідуальної свободи та обмеження державного втручання, де основні права людини визнаються природними та недоторканими, а держава виступає як інструмент, обмежений волею громадянського суспільства.

Відзначимо, європейські дослідники пропонують більш комплексне розуміння конституціоналізму. У їхньому трактуванні конституціоналізм постає як цілісна система урядування, що має кілька ключових характеристик: по-перше, ця система гарантує недоторканність фундаментальних прав людини. Ці права розглядаються як невід'ємні та такі, що не можуть бути відчужені чи обмежені державою; по-друге, конституціоналізм у європейському розумінні базується на принципі розподілу влади. Це означає, що державна влада не концентрується в одних руках, а розподіляється між різними гілками влади, які взаємно контролюють та врівноважують одна одну; по-третє, важливим елементом є принцип парламентської більшості. Це передбачає, що ключові рішення приймаються демократичним шляхом, через представницькі органи влади, де рішення ухвалюються більшістю голосів. Таким чином, європейське бачення конституціоналізму є більш структурованим і охоплює не лише захист прав людини, але й конкретні механізми організації державної влади та прийняття рішень. Це створює систему, де права людини захищені, влада обмежена, а демократичні принципи реалізуються через парламентську систему [див.

наприклад, 253, р. 54]. Причому конституційна держава розглядається ними не як закінчена структура, готова до застосування, а як результат багатоступеневого, триваючого історичного процесу [див. наприклад, 241, р. 15].

Попри різноманітність визначень конституціоналізму, можна виділити ключові принципи, які характеризують його як правову концепцію:

примат правових законів, з конституцією на чолі як найвищим законом держави;

юридично закріплені гарантії прав та свобод особистості;

структурована організація державної влади, що передбачає її розподіл як по горизонталі (між гілками влади), так і по вертикалі (між центром та регіонами);

Важливо відзначити, що універсальність цих принципів тісно пов'язана з історичним розвитком західного суспільства. Цей процес бере початок в епоху Відродження та Нового часу, коли відбувся перехід від релігійного світогляду до раціонального осмислення дійсності. Така трансформація суттєво вплинула на уявлення людей про державу та суспільство. Паралельно з цим відбувалося формування класичного ліберального типу громадянського суспільства. У цьому контексті з'являється концепція автономної особистості - індивіда, наділеного невід'ємними правами та свободами. Таким чином, принципи конституціоналізму є результатом тривалого історичного процесу, який змінив не лише політичний устрій, але й саме розуміння ролі людини в суспільстві та її відносин з державою. Це зробило ідеї конституціоналізму універсальними та актуальними для багатьох сучасних демократичних держав [242, р. 13].

Варто відзначити, що сучасні українські науковці схиляються до європейського континентального тлумачення конституціоналізму. У цьому контексті конституціоналізм розглядається як особлива форма державного устрою, що втілює принципи демократичної, соціальної та правової держави у республіканській формі правління. Цікаво, що багато українських дослідників, серед яких О. Скакун, М. Цвік, В. Ткаченко, Л. Богачова та О. Радченко [183, с.

212; 69, с. 120; 164, с. 48], ставлять знак рівності між поняттями «правова держава» та «конституційна держава». У їхньому розумінні, правова (або конституційна) держава - це така модель організації державної влади, де верховенство закону є визначальним у всіх сферах суспільного життя. При цьому, ключовими характеристиками такої держави є: 1) рівна відповідальність перед законом як державних органів, так і громадян; 2) повна реалізація прав людини; 3) чіткий розподіл влади на законодавчу, виконавчу та судову гілки. У такій системі закон та правовий порядок мають пріоритет над державою та іншими інститутами політичної і соціальної влади. Основні права особи та її соціальна безпека складають сутність свободи, яка ґрунтується на законах, що приймаються та змінюються виключно легітимним шляхом. На наш погляд, це тлумачення відображає прагнення українських науковців інтегрувати національну правову думку в європейський контекст, одночасно розвиваючи власне розуміння конституціоналізму в рамках розбудови демократичної правової держави.

Таким чином, на основі вищенаведеного, на наш погляд, можна виділити наступні ключові аспекти співвідношення понять конституціоналізація та конституціоналізм:

По-перше, взаємозв'язок і відмінність: ці поняття тісно пов'язані та мають подібний зміст, але не є ідентичними; конституціоналізм розглядається як більш широка, комплексна категорія; конституціоналізація відображає динамічну, практичну сторону конституціоналізму.

По-друге, зміст понять: конституціоналізм охоплює ціннісні та практичні аспекти, включаючи теорію, доктрину і практику конституційного ладу; конституціоналізація розуміється як процес впровадження конституційних принципів у правову систему та суспільне життя.

По-третє, сфера застосування: конституціоналізм описує загальні принципи обмеження державної влади та захисту прав людини; конституціоналізація

стосується конкретних механізмів реалізації цих принципів у різних галузях права та державного управління.

По-четверте, історичний аспект: конституціоналізм має довшу історію як, власне, концепція і пов'язаний з розвитком західної цивілізації; конституціоналізація - це більш сучасне поняття, що відображає активні процеси впровадження конституційних норм.

По-п'яте, функціональне призначення: конституціоналізм слугує основою для розуміння принципів правової держави; конституціоналізація є інструментом для практичного втілення цих принципів у життя.

І, нарешті, по-шосте, масштаб: конституціоналізм охоплює загальні принципи організації державної влади та суспільства; конституціоналізація може стосуватися окремих галузей права або сфер суспільного життя.

Отже, як бачимо, конституціоналізація може розглядатися як процес реалізації принципів конституціоналізму, перетворення їх з теоретичних концепцій на практичні механізми функціонування держави і суспільства.

1.1.3 Парадигма, як категорія сучасної науки конституційного права.

В контексті тематики нашого дослідження не можемо не звернути увагу й на категорія «парадигма».

Одразу ж варто зауважити, що наука конституційного права нагально потребує комплексного розуміння конституціоналізму. Це розуміння має базуватися на певних концептуальних засадах, які, у свою чергу, тісно пов'язані з фундаментальними принципами та характеризуються стійким довготривалим впливом. Таке всеохоплююче бачення є необхідним для глибинного осмислення та пояснення конституційного права. Ця потреба відображає прагнення науки конституційного права до самопізнання - розуміння природи своєї діяльності та,

як наслідок, власної сутності. Подібний підхід дозволяє науці не лише краще зрозуміти свій предмет, але й усвідомити свою роль та місце в системі правових дисциплін. Одним з можливих методів для досягнення такого цілісного розуміння може слугувати парадигмальний підхід. Цей метод розглядає конституціоналізм через призму домінуючих наукових концепцій та моделей мислення [16, с. 58]. У рамках нашої роботи ми маємо намір окреслити основні аспекти застосування цього підходу.

Застосування терміну «парадигма» в юридичній науці є відносно новим явищем. Це можна пояснити кількома факторами: 1) неповне розуміння значення цього терміну в контексті правознавства (часто виникають труднощі з адаптацією поняття «парадигма», яке походить з природничих наук, до специфіки юридичних досліджень. Це призводить до неточного або неповного трактування його змісту в юриспруденції); 2) надмірне та некоректне використання в інших гуманітарних дисциплінах (у багатьох гуманітарних науках спостерігається тенденція до невинновданого вживання терміну «парадигма». Це створює певну плутанину та розмиває його справжнє значення; 3) термінологічна неузгодженість (у наукових публікаціях часто зустрічається ситуація, коли одне й те саме явище в однаковому контексті може називатися різними термінами – «парадигмою», «концепцією», «ідеєю» тощо. Така термінологічна непослідовність ускладнює чітке розуміння та застосування поняття «парадигма» в юридичній науці. Ці фактори, за вірним твердженням П.Рабіновича, створюють певні перешкоди для ефективного впровадження парадигмального підходу в юриспруденції та вимагають більш ретельного та виваженого підходу до використання цього терміну в правових дослідженнях [163, с. 151]).

Відзначимо також, в сучасному науковому дискурсі поняття «парадигма» широко використовується в тому значенні, яке було запропоноване американським дослідником Т. Куном у його впливовій праці «Структура наукових революцій». Вчений сформулював свою мету наступним чином:

створити, хоча б у загальних рисах, концепцію науки, яка базується на історичному аналізі самого процесу наукової діяльності. При цьому, ключовим внеском Т.Куна стала розробка теорії розвитку науки, яка ґрунтується на вивченні її історичного поступу. Згідно з цією теорією, наука прогресує через серію наукових революцій. Ці революції характеризуються фундаментальними змінами в панівних наукових парадигмах [262, р. 12]. Таким чином, дослідник представив модель наукового прогресу, де центральну роль відіграє концепція зміни парадигм. Ця модель пропонує новий погляд на розвиток науки, підкреслюючи важливість періодичних радикальних змін у науковому мисленні та практиці, які призводять до формування нових домінуючих теорій та методологій.

На думку М. Джудіче (Michael Giudice): «Правова парадигма - це набір базових переконань та припущень, які формують наше розуміння права, правових систем та юридичного мислення. Вона забезпечує основу для правових досліджень, практики та освіти» [240, р. 8]. Це визначення, на наш погляд, підкреслює, що правова парадигма: складається з фундаментальних ідей та припущень; впливає на те, як ми сприймаємо і розуміємо право в цілому; охоплює не лише теоретичні аспекти, але й практичне застосування права; служить основою для розвитку юридичної науки, практичної діяльності та навчання в галузі права.

За визначенням В Твінінга (William Twining): «У правознавстві парадигма означає домінуючий спосіб мислення про право та правові проблеми в межах певної традиції чи школи думки. Вона охоплює спільні концептуальні, теоретичні та методологічні зобов'язання спільноти правознавців» [265, р. 11].

Г. Дж. Берман (Harold J. Berman) стверджує, що «правова парадигма - це набір фундаментальних припущень про природу та призначення права, роль правових інститутів, функцію правових суб'єктів, а також про те, як право створюється, застосовується та змінюється» [236, р. 22].

Д. Нелкен (David Nelken), відзначає, «у контексті права парадигму можна розуміти як структуру ідей та стандартів, яка визначає, як індивіди в межах правової спільноти повинні писати, говорити та мислити про право та правові інститути» [251, р. 7].

Вітчизняний вчений Д.Белов, в свою чергу, приходять до висновку, що під парадигмою конституціоналізму загалом слід розуміти систему відліку (категорії, поняття, ідеї, концепції, теорії), що розкриває конституційні основи побудови держави. При цьому нова парадигма конституціоналізму загалом — це не лише нова система відліку у вигляді теорій, категорій, понять, а й зміна шляху пізнання, який повинен бути узгоджений з системою відліку нової парадигми конституціоналізму [16, с. 55].

1.2. Конституціоналізація органів прокуратури: аналіз правової доктрини

«Наукове дослідження права вимагає ретельного вивчення всіх доступних джерел, оскільки лише через глибокий аналіз існуючої доктрини можна досягти об'єктивного розуміння правової реальності».

Ганс Кельзен [247].

Насамперед відзначимо, дослідження правової доктрини щодо статусу органів прокуратури має практичне значення для вдосконалення законодавства та правозастосовної практики. Воно може стати основою для розробки нових нормативно-правових актів, внесення змін до існуючих законів, а також для формування єдиних підходів до тлумачення правових норм, що регулюють діяльність прокуратури.

Особливої актуальності набуває дослідження правової доктрини в контексті конституційних змін, які відбулися в Україні останніми роками і суттєво вплинули на статус прокуратури. Зокрема, це стосується обмеження функції загального нагляду, зміни порядку призначення та звільнення Генерального прокурора, а також посилення ролі прокуратури у кримінальному провадженні.

Таким чином, комплексне дослідження правової доктрини щодо статусу органів прокуратури є важливим науковим завданням, вирішення якого сприятиме подальшому розвитку теорії прокурорської діяльності, вдосконаленню законодавства та підвищенню ефективності функціонування прокуратури в Україні. Це дослідження має міждисциплінарний характер, оскільки охоплює

питання конституційного, адміністративного, кримінального процесуального права та теорії держави і права, що підкреслює його комплексність та значущість для юридичної науки в цілому.

Сучасні реалії вимагають не лише суттєвої реорганізації, але й переосмислення ролі та місця кожної інституції в системі державного управління та місцевого самоврядування. Зокрема, питання чіткого розмежування компетенцій та їх належного законодавчого закріплення стає ключовим для ефективного функціонування всіх ланок влади. У цьому світлі проблема конституціоналізації прокуратури України постає як одна з найбільш актуальних та значущих для забезпечення балансу в системі стримувань і противаг та утвердження принципу верховенства права.

З часу здобуття Україною незалежності було проведено низку дисертаційних досліджень, які охоплювали різноманітні аспекти правового статусу та функціонування прокуратури. Варто відзначити, що значна частина цих наукових робіт зосереджувалася на питаннях судоустрою, а також на специфіці діяльності прокуратури та адвокатури.

Однак, у контексті сучасних реформаційних процесів виникає потреба у новому осмисленні цих питань. Зокрема, особливої актуальності набуває їх розгляд крізь призму конституціоналізації. Сьогоднішні трансформації у правовій системі України вимагають свіжого погляду на роль та місце прокуратури, переоцінки її функцій та повноважень у світлі міжнародного досвіду та європейських стандартів.

Таким чином, незважаючи на наявність значного наукового доробку, сучасні реалії диктують необхідність проведення нових, більш ґрунтовних досліджень, які б враховували як національну специфіку, так і міжнародні тенденції розвитку інституту прокуратури. Це дозволить не лише переосмислити наявні теоретичні концепції, але й виробити практичні рекомендації щодо вдосконалення правового статусу та діяльності прокуратури в Україні.

1.2.1. Концептуальні підходи щодо конституціоналізації органів прокуратури у вітчизняних дисертаційних дослідженнях.

Насамперед варто звернути увагу на дисертаційних дослідженнях, що прямо чи опосередковано стосуються тематики нашого дослідження. Крім того, варто відзначити, що дискусія щодо позиціонування прокуратури в структурі державного апарату набула особливої актуальності наприкінці ХХ століття, в період значних суспільно-політичних трансформацій. Цей процес був тісно пов'язаний з впровадженням у теорію та практику державного будівництва концепції розподілу влади. Саме в епоху перебудови, коли відбувалося переосмислення багатьох державно-правових інститутів, питання про роль та місце прокуратури в системі органів державної влади стало предметом активних наукових та політичних дебатів. Це було зумовлено необхідністю адаптації прокурорської системи до нових реалій демократичного суспільства та правової держави, де принцип поділу влади є одним з ключових. Таким чином, можемо стверджувати, що проблематика конституціоналізації прокуратури виникла як наслідок глибинних змін у розумінні принципів організації державної влади та необхідності реформування правоохоронної системи відповідно до нових демократичних стандартів.

Одним із перших дисертаційних досліджень, на яке ми б хотіли звернути увагу є робота В. Малюги «Принципи організації та діяльності прокуратури України» [124] в якій автор на основі дослідження історичного розвитку прокуратури відзначає, що хоча в давні часи принципи її діяльності не мали чіткого формального визначення, вони фактично втілювались у повсякденній роботі прокурорів. Вчекний розглядає теоретичні засади та правову природу принципів організації та діяльності прокуратури, а також їх значення для правової системи та суспільно-політичного життя України. Дослідником розроблено комплексну

систему принципів прокурорської діяльності, яка включає: єдність прокурорської системи, централізацію органів прокуратури, законність, незалежність, гласність, гармонійне поєднання інтересів людини і держави, а також невідворотність відповідальності та профілактику правопорушень. Проаналізовано теоретичні та практичні аспекти реалізації кожного з цих принципів у сучасних умовах функціонування прокуратури України.

При цьому, важливим, в контексті тематики нашого дослідження є, зокрема зроблений вченим висновок: «дослідивши місце і напрямки діяльності прокуратури в механізмі держави маємо підстави зробити висновок про те, що прокуратура не ізольована від будь-якої самостійної гілки державної влади та усіх форм, видів державної діяльності, а знаходиться в тісному взаємозв'язку з ними і виконує відповідні завдання, керуючись своїми принципами організації та діяльності».

Важливою, на наш погляд, є й робота М. Мичко на тему «Проблеми функцій і організаційного устрою прокуратури України» [129]. Так, зокрема, у дослідженні розглядаються функції та організаційний устрій прокуратури України в перехідний період. На основі історико-правового аналізу автор обґрунтовує, що прокуратура України має функціонувати як прокуратура змішаного типу, де функції кримінального переслідування та нагляду за дотриманням законів є пріоритетними й рівнозначними. Розкривається зміст функцій, що виконуються прокуратурою. І, що особливо важливо, визначається місце прокуратури в системі державної влади, досліджуються форми її взаємодії з органами законодавчої, виконавчої, судової влади та державного контролю.

Автором, зокрема, стверджується: 1) прокуратура України повинна бути прокуратурою змішаного типу з пріоритетними функціями кримінального переслідування та нагляду за дотриманням законів; 2) виконувані прокуратурою функції мають чітко визначений зміст, а сама прокуратура посідає важливе місце в механізмі державної влади; 3) прокуратура активно взаємодіє з іншими органами державної влади у різних формах.

Робота В. Чечерського «Конституційно-правовий статус органів прокуратури в Словаччині, Польщі, Чехії та Україні (порівняльно-правове дослідження)» [218] є важливим внеском у науку конституційного права та порівняльного правознавства. Це дисертаційне дослідження пропонує комплексний аналіз конституційно-правового статусу, організаційної структури та функціонування прокуратури в чотирьох країнах Центральної та Східної Європи. Автор вперше на рівні дисертації досліджує еволюцію прокуратури в зазначених країнах з 1989 року до сучасності, аналізуючи причини та умови змін, а також наукові та практичні погляди на ці процеси. В.Чечерський розглядає позицію прокуратури в системі державних органів, особливості її структури та внутрішньої ієрархії, а також проблеми забезпечення гарантій її діяльності.

Дослідження містить порівняльний аналіз завдань і функцій прокуратури в Словаччині, Польщі, Чехії та Україні. Автор виділяє переваги та недоліки різних форм прокурорського реагування в цих країнах і обґрунтовує необхідність впровадження в українську практику такого інструменту як «застереження». Ця робота є цінним джерелом для розуміння різних моделей організації прокуратури та може слугувати основою для подальшого вдосконалення прокурорської системи в Україні.

Дисертаційне дослідження М.Косюти «Проблеми та шляхи розвитку прокуратури України в умовах побудови демократичної правової держави» [94] є комплексним дослідженням статусу та ролі прокуратури в Україні в контексті демократичних перетворень.

У роботі автор аналізує історичні аспекти становлення інституту прокуратури в Україні, розглядає його еволюцію від радянських часів до початку 2000-х років. Косюта М.В. досліджує конституційно-правовий статус прокуратури, її місце в системі органів державної влади та проблеми, пов'язані з визначенням цього статусу в умовах реформування правової системи України. Частина дослідження присвячена аналізу функцій прокуратури в демократичній правовій державі. Автор

розглядає такі аспекти, як нагляд за додержанням законів, підтримання державного обвинувачення в суді, представництво інтересів громадянина або держави в суді. Особлива увага приділяється проблемам реформування прокуратури відповідно до європейських стандартів, зокрема, питанням обмеження загального нагляду та посилення ролі прокуратури у кримінальному судочинстві. Косюта М.В. пропонує власне бачення шляхів розвитку прокуратури України, спрямованих на підвищення ефективності її діяльності та зміцнення законності в державі.

Робота Р.Жогана «Конституційно-правовий статус прокуратури в Україні» [67], в якій автор, зокрема відзначає, що у державному механізмі України прокуратура наразі займає особливе місце, оскільки не віднесена до жодної з класичних гілок державної влади (законодавчої, виконавчої чи судової). При цьому вона наділена широким колом повноважень та виступає важливим елементом у системі стримувань і противаг. Хоча Україна частково відійшла від радянської моделі прокуратури, трансформація цього органу за роки незалежності не забезпечила формування повністю ефективної та демократичної інституції. Прокуратура, на думку дослідника, характеризується як централізована ієрархічна система спеціалізованих органів, що діє самостійно та незалежно від інших гілок влади, має специфічні форми і методи діяльності. Важливим аспектом є її взаємодія з іншими державними органами - Верховною Радою України, Президентом України, органами виконавчої і судової влади, Рахунковою палатою, Уповноваженим Верховної Ради з прав людини та іншими контрольно-наглядовими органами. При цьому наголошується на необхідності реформування конституційно-правового статусу прокуратури для приведення її у відповідність до сучасних демократичних стандартів та європейських моделей.

Дисертація Д.Савенко «Верховенство права і законність в організації та діяльності прокуратури України: загальнотеоретичне дослідження» [177]. Насамперед відзначимо, дослідження взаємозв'язку принципу верховенства права з функціонуванням прокуратури є критично важливим для розвитку демократичного

інституту прокуратури, оскільки воно формує теоретико-правове підґрунтя для трансформації прокуратури з пострадянського контрольно-наглядового органу в сучасний правозахисний інститут. Розуміння та впровадження принципів верховенства права в діяльність прокуратури дозволяє забезпечити належний баланс між публічними та приватними інтересами, посилити захист прав і свобод громадян, підвищити рівень довіри суспільства до прокуратури як інституту демократичної держави, а також привести її діяльність у відповідність до європейських стандартів, що особливо актуально в контексті євроінтеграційних прагнень України. При цьому важливим є не лише теоретичне осмислення цих принципів, але й їх практична реалізація через підвищення професійної компетентності та правової культури працівників прокуратури, що в сукупності сприяє розбудові ефективної, прозорої та підзвітної суспільству системи органів прокуратури.

Саме тому, як бачимо зі змісту наукового дослідження Д.Савенко, робота, в першу чергу присвячена фундаментальному аналізу верховенства права як складної теоретичної та філософсько-правової конструкції, що є не лише засобом розуміння права та держави, але й дієвим механізмом забезпечення правопорядку. При цьому, особлива увага приділяється розгляду цього принципу на міжнародному, регіональному та національному рівнях, а також взаємозв'язку принципів верховенства права та верховенства закону.

У центрі уваги вищенаведеної дисертації - роль прокуратури як правозахисного інституту в контексті реалізації принципу верховенства права. Підкреслюється, що за роки незалежності України роль прокуратури зазнала суттєвих трансформацій, спрямованих на розвиток її правозахисного потенціалу та посилення позицій у системі забезпечення національної безпеки. При цьому наголошується на необхідності подальшого удосконалення конституційно-правового статусу і функцій прокуратури. Важливим, на наш погляд, аспектом роботи є те, що розглядається реформування прокуратури, яке має бути

комплексним і науково обґрунтованим, базуватися на демократичних цінностях та враховувати міжнародні зобов'язання України. При цьому, окрема увага приділяється питанням правової культури, свідомості та професійної компетентності працівників прокуратури як важливих факторів ефективності її діяльності в контексті реалізації принципу верховенства права.

Наукова робота М.Стефанчук «Теоретико-методологічні та організаційно-правові засади реалізації прокуратурою України представницької функції» [193] в якій автор дослідження аналізує теоретико-методологічні та організаційно-правові засади реалізації прокуратурою України представницької функції. У роботі, зокрема, розкриваються:

концептуальні основи, правова сутність, ознаки та поняття представницької функції прокуратури як єдиної функції поза межами кримінальної юстиції та різновиду юридичної діяльності прокуратури;

уточнюється поняття «функції прокуратури»;

формулюється визначення «діяльність прокуратури щодо реалізації представницької функції», розкривається його сутність, ознаки, співвідношення з іншими юридичними категоріями;

висвітлюється генеза діяльності прокуратури з реалізації представницької функції, правові та доктринальні основи такої діяльності.

Крім того, автор аналізує правову сутність прокурорського представництва як основи реалізації представницької функції прокуратури. Характеризується суб'єктно-об'єктна складова, підстави та умови, форми й способи реалізації прокуратурою цієї функції. У науковій роботі також розглядаються загальнотеоретичні питання юридичного моделювання в аспекті діяльності прокуратури щодо реалізації представницької функції. Висвітлюється зарубіжний досвід діяльності прокуратури поза межами кримінальної юстиції, питання формування «європейських стандартів» у цій сфері. Здійснюється критичний аналіз

вітчизняної моделі та формулюються пропозиції щодо вдосконалення її правової регламентації.

Дисертаційне дослідження О.Хорсуненко «Прокуратура України та країн-членів Європейського Союзу: порівняльне дослідження» [217], в якому, на наше переконання, автор ставить важливу мету і розкриває її, зокрема і таких положеннях:

у державах-членах ЄС існують чотири основні моделі інституційного позиціонування прокуратури. Найбільш поширеною є модель, за якої прокуратура входить до складу міністерства юстиції (13 країн), при цьому маючи різний ступінь інтеграції із судовою системою - від повного підпорядкування міністерству юстиції до функціонування при судах зі збереженням певної автономії. Інші моделі передбачають: повне включення прокуратури до судової системи (4 країни); функціонування як самостійного органу, підзвітного парламенту або голові держави (5 країн); та відсутність класичної прокуратури з передачею її функцій іншим органам (4 країни англо-саксонської правової системи);

попри різноманітність моделей організації прокуратури в ЄС, спільною рисою є гарантування незалежності прокурорів при здійсненні їхніх повноважень, незалежно від інституційного підпорядкування. Україна, згідно з висновками дослідження, обрала модель, подібну до практики Австрії, Нідерландів, Німеччини, Румунії та Франції, де прокуратура займає самостійне місце в системі правосуддя, зберігаючи організаційну відособленість від судових органів. При цьому спостерігається тенденція до наближення статусу прокурора до статусу судді, що відповідає європейським стандартам організації прокурорської служби.

Цікавою, на наш погляд, є робота І.Шведа «Місце органів прокуратури в механізмі забезпечення конституційної безпеки держави» [223]. В контексті тематики нашого дослідження, важливими є висновки автора: «у парадигмі конституційної безпеки прокуратуру України потрібно розглядати як спеціальний суб'єкт. При цьому, сучасний стан розвитку нашої держави та підходи щодо

удосконалення системи захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграційних процесів призводить до зміни ролі та місця органів прокуратури в механізмі державної влади що цілком відповідає новітній парадигмі конституційної безпеки України»; «з метою ефективної реалізації механізму забезпечення конституційної безпеки, наразі гостро постала необхідність, як мінімум, у конституційному визначенні місця та ролі органів прокуратури серед інших органів державної влади України. Саме це, а також закріплення принципів взаємовідносин із законодавчою, виконавчою та судовою гілками державної влади тощо має бути головним завданням змін до нового закону «Про прокуратуру», які слід прийняти найближчим часом», в той час, як «на сьогоднішній день прокуратуру не можна віднести до жодної з гілок влади, оскільки вона є інститутом, здатним самостійно істотно впливати на функціонування органів державної влади, всією своєю діяльністю сприяючи взаємодії гілок влади, їх узгодженому функціонуванню як єдиної державної влади»; «... позитивним є визначення головним завданням прокуратури є залучення її до процесу відправлення правосуддя. Прокуратура має сприяти відправленню правосуддя шляхом реалізації функцій, визначених Конституцією України і Законом, для забезпечення балансу інтересів людини, суспільства і держави», проте автор «не вважає позитивним кроком на шляху реформування конституційного ладу держави, виключення розділу «Прокуратура» з Конституції України та включення норм, що закріплюють статус органів прокуратури до розділу «Правосуддя», оскільки це «жорстко» визначає місце органів прокуратури серед інших органів державної влади, через включення прокуратури до системи правосуддя».

Робота О.Скибенко «Конституційно-правовий статус прокуратури України в умовах реформування» [184] є, на наш погляд цікава тим, що на основі аналізу низки наукових джерел та нормативно-правових актів, автор дійшов висновку, що віднесення прокуратури до системи судової влади є необхідною вимогою для одночасного наближення як судової влади, так і прокуратури до європейських

стандартів правосуддя. При цьому, на наш погляд, ключовими моментами є: 1) цей висновок базується на аналізі науково-літературних джерел та нормативно-правових актів різної юридичної сили; 2) автор вважає, що віднесення прокуратури до системи судової влади є безумовною вимогою; 3) така інтеграція прокуратури до судової системи необхідна для наближення як судової влади, так і прокуратури до європейських стандартів правосуддя. Тобто автор наголошує, що для досягнення європейських стандартів у сфері правосуддя, прокуратура має бути інституційно інтегрована саме до судової гілки влади.

З огляду на необхідність інтеграції прокуратури до системи органів правосуддя, автор пропонує дистанціювати політичні інститути держави від процедури призначення Генерального прокурора на посаду. Також, у контексті вдосконалення стандартів захисту прав людини та громадянина на конституційному рівні, підтримується ідея надання органам прокуратури в особі Генерального прокурора повноважень щодо звернення до Конституційного Суду України з конституційною скаргою, для чого автором запропоновано відповідні алгоритми співпраці органів прокуратури з Верховним Судом та Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, з огляду на відсутність законодавчого закріплення такої можливості.

І, насамкінець, дослідник наголошує на неприйнятності повернення органам прокуратури функції загального нагляду, оскільки така правова природа не відповідає стандартам функціонування органів публічного обвинувачення в розвинутих демократичних країнах. Водночас констатується, що законодавство України досі містить норми, які закріплюють повноваження прокурорів, не передбачені Конституцією України, що потребує невідкладного реагування Верховної Ради шляхом приведення законодавства у відповідність до конституційних норм. Логічним є цивілізаційний перехід органів прокуратури від функції загального нагляду до функції моніторингу додержання законів, а також посилення ролі аналітичної діяльності наглядової інстанції.

Вартим нашої уваги є й дисертаційне Ю.Макося на тему: «Роль прокуратури в механізмі захисту прав людини: європейський досвід та Україна» [122]. В рамках тематики нашого дослідження, важливим є те, що автор в своїй роботі, аналізуючи положення Закону України «Про прокуратуру» щодо щорічного звітування Генерального прокурора перед Верховною Радою України, стверджує, що прокуратура не є підконтрольною у своїй діяльності Верховній Раді (дійсно, у Конституції України немає прямої вказівки на підзвітність прокуратури парламенту). Незважаючи на те, що прокуратура здійснює нагляд за додержанням законів, чинне законодавство не передбачає виконання таких функцій від імені Верховної Ради.

Важливим, на наш погляд є й те, що вчений пропонує власне визначення терміна «конституційно-правові засади (принципи) організації та функціонування прокуратури в Україні». Під цим поняттям він розуміє сукупність фундаментальних положень, ідей та концепцій, закріплених у національному законодавстві, які визначають мету, сферу функціонального призначення, організаційну систему прокуратури та особливості її взаємодії з іншими органами влади.

Крім того, дослідником аргументується, що належне здійснення функцій прокуратури залежить від законодавчого закріплення конституційно-правового статусу Генерального прокурора. При визначенні основних засад діяльності Генерального прокурора слід дотримуватися принципу правової визначеності, зокрема при формулюванні кваліфікаційних вимог до кандидата на цю посаду.

Також, дослідження ролі прокуратури у механізмі захисту прав людини відповідно до законодавства європейських держав (Італія, Франція, Австрія, Польща, Угорщина, Словаччина), за твердженням вченого, показало, що функціональне призначення та повноваження прокуратури можуть різнитися залежно від особливостей системи кримінального судочинства, взаємовідносин з іншими органами влади, специфіки впровадження цього правового інституту, а також повноважень щодо виконання судових рішень.

Таким чином, на основі аналізу вищенаведених дисертаційних робіт в контексті тематики нашого дослідження можемо говорити про наступне:

у дисертаційних дослідженнях українських вчених (В. Малюги, М. Мичко, В. Чечерського, М. Косюти, Р. Жогана, Д. Савенко, М. Стефанчук, О. Хорсуненко, І. Шведа, О. Скибенко, Ю. Макосія) комплексно розглянуто різні аспекти конституційно-правового статусу прокуратури України, проте основна увага науковців зосереджена на питаннях визначення місця прокуратури в системі органів державної влади, принципах її організації та діяльності, функціональному призначенні, порівняльно-правовому аналізі з прокуратурами європейських країн та шляхах реформування відповідно до демократичних стандартів;

більшість дослідників сходяться у висновках, що прокуратура України займає особливе місце в державному механізмі, оскільки не належить до жодної з класичних гілок влади, але при цьому тісно взаємодіє з усіма гілками влади. Водночас серед науковців немає єдиної позиції щодо оптимальної моделі конституційного статусу прокуратури: одні підтримують її інтеграцію до системи правосуддя (О. Скибенко), інші вважають це недоцільним (І. Швед), треті наголошують на необхідності збереження незалежного статусу прокуратури з чітким визначенням механізмів взаємодії з іншими органами державної влади (Р. Жоган, М. Мичко).

1.2.2. Узагальнення теоретичних напрацювань у монографічних дослідженнях.

Відзначимо насамперед, на наш погляд, актуальність монографічних досліджень щодо конституціоналізації органів прокуратури зумовлена необхідністю фундаментального наукового осмислення складних процесів реформування цього важливого державного інституту в Україні. На відміну від

наукових статей чи дисертаційних досліджень, саме монографічний формат дозволяє здійснити всебічний та поглиблений аналіз теоретичних і практичних аспектів функціонування прокуратури, розкрити системні взаємозв'язки між різними елементами її конституційного статусу, простежити еволюцію наукових поглядів та запропонувати цілісну концепцію подальшого розвитку прокуратури в Україні.

Вважаємо, особлива цінність монографічних досліджень полягає в можливості комплексного використання різних методологічних підходів та дослідницького інструментарію для всебічного вивчення конституційного статусу прокуратури. Монографія як форма наукового дослідження дозволяє не лише детально проаналізувати існуючі теоретичні концепції та нормативно-правову базу, але й представити авторське бачення шляхів вирішення актуальних проблем, спираючись на широкий масив емпіричних даних, практику Конституційного Суду України, Європейського суду з прав людини та досвід зарубіжних країн.

Саме монографічне дослідження, вірно відзначає А.Селіванов, дозволяє досліднику повною мірою розкрити теоретичні та методологічні засади досліджуваної проблеми, представити цілісну авторську концепцію та обґрунтувати практичні рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання відповідних суспільних відносин [182, с. 33]. Монографія, пише П.Рабінович, є не просто формою презентації наукових результатів, а й важливим інструментом розвитку наукової думки, що дозволяє представити комплексне бачення проблеми та шляхів її вирішення [162, с. 33]. У системі наукових публікацій, вірно зауважує В.Староста, монографія посідає особливе місце, оскільки дозволяє найбільш повно і всебічно розкрити результати багаторічних досліджень, представити системний аналіз проблеми та обґрунтувати авторську концепцію її вирішення [192, с. 21]. І, нарешті, значення монографічних досліджень, на думку М.Коститцького, полягає в тому, що вони не лише

узагальнюють наявні знання з певної проблематики, але й формують нові наукові напрями, визначають перспективи подальших досліджень та створюють теоретичне підґрунтя для вдосконалення законодавства [93, с. 3].

Таким чином, значимість монографічних досліджень посилюється їх важливою роллю у формуванні теоретичного підґрунтя для подальшого вдосконалення законодавства про прокуратуру та практики його застосування. Саме в монографіях можуть бути детально розроблені та обґрунтовані концептуальні підходи до модернізації прокуратури, запропоновані інноваційні моделі організації її діяльності, досліджені системні проблеми та запропоновані комплексні шляхи їх вирішення, що особливо важливо в умовах продовження судово-правової реформи в Україні та євроінтеграційних процесів.

Серед вітчизняних монографічних досліджень, хотілося б звернути увагу на праці В.Сухоноса. Його роботи відображають широкий спектр наукових інтересів вченого та його внесок у розвиток юридичної науки в Україні, проте серед них, в контексті тематики нашого дослідження можна виділити наступні: «Правові та організаційні аспекти розвитку прокуратури України в сучасних умовах» (2010) [200] – у цій монографії автор аналізує правові та організаційні чинники, що впливають на розвиток прокуратури в Україні, розглядаючи сучасні виклики та перспективи реформування; «Прокуратура в державному механізмі Російської імперії після судової реформи 1864 р.» (2012) [204] – дослідження присвячене аналізу ролі та місця прокуратури в державному апараті Російської імперії після проведення судової реформи 1864 року, з акцентом на історичні аспекти формування інституту прокуратури; «Кадри органів прокуратури: питання теорії і практики» (2014) [198] – монографія, в якій розглядаються теоретичні та практичні аспекти кадрового забезпечення органів прокуратури, включаючи питання підбору, підготовки та професійного розвитку прокурорських працівників; «Правові заходи протидії корупції в Україні в сучасних умовах: науково-теоретичні аспекти» (2015) [199] – у цій роботі автор досліджує правові

механізми протидії корупції в Україні, зокрема роль прокуратури в реалізації антикорупційної політики.

В цілому, якщо характеризувати науковий доробок вищезазначеного вченого, то слід констатувати, що вони стосуються як загальних, так і специфічних аспектів функціонування інституту прокуратури, і, зокрема: реформування системи правосуддя в Україні (прокуратура залишається ключовим елементом системи правосуддя. З огляду на постійні реформи судової системи та правоохоронних органів, дослідження статусу прокуратури дозволяють оцінити її роль у забезпеченні верховенства права, правосуддя та захисту прав громадян); євроінтеграційний контекст (Україна прагне гармонізувати свою систему державного управління з європейськими стандартами. Монографії В.Сухоноса, як ми бачимо, містять аналіз моделей прокуратури в інших державах, що дає можливість адаптувати найкращі міжнародні практики до національного законодавства); історико-правовий аспект (дослідження автора торкаються історичних моделей прокуратури, що є цінним для розуміння її еволюції та місця в системі органів державної влади. Цей підхід сприяє збереженню історичної спадщини правової системи України); проблеми незалежності прокуратури (актуальними залишаються питання забезпечення незалежності прокуратури від впливу інших гілок влади. Вчений аналізує ці проблеми, пропонуючи шляхи посилення інституційної спроможності прокуратури; протидія корупції (у аналізованих роботах дослідника значна увага приділяється антикорупційній діяльності прокуратури. У сучасних умовах це є особливо важливим, оскільки забезпечення прозорості та ефективності прокуратури є ключовим елементом боротьби з корупцією; сучасні виклики та загрози (у контексті військових дій, окупації частини територій України та гібридних загроз, прокуратура виконує важливу роль у забезпеченні національної безпеки та захисті прав громадян. Досліджені нами монографії вченого надають інструментарій для переосмислення функцій прокуратури в таких умовах);

кадровий потенціал (проблеми формування кадрового складу прокуратури, які аналізуються у монографічних дослідженнях В.Сухоноса, мають вирішальне значення для забезпечення ефективної роботи цього органу).

На наш погляд, не можна залишити поза увагою й основні наукові праці В.Долежана, який був одним з провідних українських фахівців у галузі прокурорського нагляду та організації діяльності прокуратури. Серед праць монографічного змісту можна виділити: «Боротьба з розкраданням засобами загального нагляду» (1979) [59]; «Акти прокуратури із загального нагляду» (1983) [58]; «Прокурорський нагляд за додержанням законів у сільському господарстві» (1986) [62]; «Закон України «Про прокуратуру». Науково-практичний коментар» (1993) [61]; Закон України про внесення змін та доповнень до Закону України «Про прокуратуру» [8]; «Дія принципу стримувань і противаг у стосунках між гілками влади у Конституції України» (1997) [60] та ін.

Аналіз його наукових праць дозволяє нам, стверджувати, що їх ключовими ідеями, в контексті тематики нашого дослідження, зокрема, є: концепція компетенційних норм у прокурорській діяльності; дослідження питання місця прокуратури в системі поділу влади; аналіз проблем реформування прокуратури відповідно до європейських стандартів; розробка пропозицій щодо удосконалення конституційного регулювання статусу прокуратури; вивчення питання прокурорського менеджменту; дослідження проблем внутрішньої організації роботи прокуратури; розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності прокурорської діяльності; приділення увагу питанням професійної підготовки прокурорів; дослідження проблем етики прокурорських працівників; розробка критерії оцінки ефективності роботи прокурорів.

В контексті тематики нашого дослідження, хочемо відзначити й науковий доробок А.Лапкіна. Серед його робіт, на наш погляд, варті уваги наступні праці: «Роль прокурора в забезпеченні прав і законних інтересів потерпілого» (2012) [113]. Монографія присвячена комплексному дослідженню ролі прокурора у

захисті прав потерпілого в кримінальному процесі. Автор розкриває механізми взаємодії прокурора з потерпілим, аналізує процесуальний статус потерпілого та особливості його представництва прокурором, визначає проблемні аспекти такої діяльності та пропонує шляхи їх вирішення;

«Правові основи прокурорської діяльності» (2013) [106]. Цей науково-практичний посібник представляє систематизований аналіз правових засад діяльності прокуратури України. В роботі, як бачимо, детально розглянуто нормативно-правову базу, функції та повноваження прокурорів, організаційні принципи роботи прокуратури, а також практичні аспекти реалізації прокурорських повноважень;

«Прокурор у кримінальному провадженні» (2020) [108]. На наш погляд, це фундаментальне монографічне дослідження, що охоплює теоретичні, правові та організаційно-методичні аспекти діяльності прокурора в кримінальному провадженні. Автор розглядає процесуальний статус прокурора, його повноваження на різних стадіях кримінального процесу, особливості підтримання публічного обвинувачення та здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням;

«Закон України «Про прокуратуру». Науково-практичний коментар» (2015) [104]. В цій роботі, вченим здійснено комплексний коментар положень Закону України «Про прокуратуру», що містить детальний аналіз кожної статті, роз'яснення практичних аспектів їх застосування та рекомендації щодо вирішення проблемних питань правозастосування. Особлива увага, як ми бачимо з тексту цієї його роботи, приділяється новелам законодавства та механізмам їх реалізації;

«Основи прокурорської діяльності в Україні» (2020) [105]. Даний навчальний посібник представляє структурований виклад базових засад прокурорської діяльності у схематичному форматі. Автор систематизує основні поняття, принципи та напрями роботи прокуратури, надає практичні рекомендації щодо організації роботи прокурора;

Вартою уваги є й його англomовна стаття «Functioning of courts and prosecutor's office in the conditions of the Russian-Ukrainian war» (2022) [248]. У роботі, зокрема, досліджуються особливості функціонування судів та прокуратури в умовах російсько-української війни. Автор аналізує нові виклики для правоохоронної системи, специфіку роботи в умовах воєнного стану та адаптацію правоохоронних органів до роботи у воєнний час;

Таким чином, аналіз вищенаведених нами наукових праць А.Лапкіна дозволяє стверджувати, що автор провів комплексне та системне дослідження діяльності прокуратури України, охопивши широкий спектр питань - від базових теоретичних засад до специфічних практичних аспектів. Його наукові праці демонструють еволюцію досліджень: від конкретних питань захисту прав потерпілого (2012) до фундаментального дослідження статусу прокурора в кримінальному провадженні (2020) та актуальних проблем функціонування прокуратури в умовах війни (2022). Характерними рисами досліджень є поєднання теоретичного та практичного підходів, увага до організаційно-методичних аспектів, орієнтація на практичне застосування. Праці охоплюють як загальні питання організації прокуратури, так і специфічні аспекти діяльності прокурорів у різних сферах. Особливу цінність представляє те, що автор не обмежується констатацією проблем, а пропонує конкретні механізми їх вирішення, враховуючи при цьому сучасні виклики та потреби реформування прокуратури. На наш погляд, роботи А.Лапкіна формують цілісну картину розвитку прокуратури України, починаючи від правових основ її діяльності, через специфіку роботи в кримінальному провадженні, до етичних аспектів професії та особливостей функціонування в умовах воєнного стану. Це дозволяє говорити про створення автором комплексної наукової концепції організації та діяльності прокуратури в Україні.

Також, серед окремих монографічних досліджень можна виділити роботи:

В.Кравчука В. М. «Інституційно-правовий аспект функціонування прокуратури України як органу державної влади» [97]. Дане наукове дослідження, на наш погляд, цінне тим, що воно представляє комплексний аналіз прокуратури як важливого органу державної влади, акцентуючи увагу на інституційно-правових аспектах її організації та функціонування. При цьому, автор глибоко досліджує юридичну природу прокуратури як суб'єкта владних повноважень та проводять порівняльний аналіз організації прокурорських систем у різних країнах, що дозволяє краще зрозуміти особливості української моделі. Крім того, у монографії детально розглянуто правове регулювання та практичні аспекти діяльності сучасної прокуратури України як державного органу. Значну увагу приділено дослідженню ключових напрямів реформування прокурорської системи з критичним аналізом їх позитивних та негативних сторін, а також розробці конкретних законодавчих пропозицій щодо вдосконалення цілей та завдань прокурорської діяльності. Крім того, особливе місце в дослідженні займають питання оцінки ефективності роботи прокуратури України, включаючи аналіз наявних правових проблем у цій сфері. Монографія також містить важливі теоретичні узагальнення щодо місця прокуратури в системі органів державної влади та її ролі у забезпеченні законності та правопорядку в державі, що підкреслює її наукову та практичну цінність для розвитку правової системи України;

Ю.Тодики та О.Марцеляка «Конституційний Суд України і прокуратура в конституційно-правовому механізмі забезпечення основних прав громадян» [210], яка присвячена комплексному дослідженню ролі Конституційного Суду України та прокуратури в механізмі забезпечення основних прав та свобод громадян. У роботі розкрито теоретичні та практичні аспекти діяльності цих органів у контексті захисту конституційних прав людини, проаналізовано їх функціональні повноваження та особливості взаємодії. Автори детально досліджують конституційно-правові засади функціонування Конституційного

Суду України та прокуратури, їх місце в системі органів державної влади та специфіку реалізації правозахисної функції. Значну увагу приділено аналізу практики Конституційного Суду України щодо захисту прав громадян та ролі прокуратури у забезпеченні конституційної законності. У монографії розглянуто проблемні питання та перспективи вдосконалення діяльності цих інституцій у сфері захисту прав людини, запропоновано шляхи підвищення ефективності їх роботи. Особливий акцент зроблено на механізмах взаємодії Конституційного Суду України та прокуратури у процесі забезпечення основних прав громадян;

колективу авторів М.Хавронюка, Є.Крапивіна, Д. Писаренко «Оцінка державної політики у сфері реформування прокуратури України протягом 2014-2023 років» [142], як аналітичне дослідження державної політики реформування прокуратури було проведено з метою розробки рекомендацій щодо подальшої трансформації цього інституту в контексті євроінтеграційних прагнень України. В роботі вперше було застосовано метод ретроспективної (ex-post) оцінки реформаційних процесів у прокуратурі після Революції Гідності, які розглядаються у трьох хронологічних періодах: 2014-2015 роки, 2016-2019 роки та період від 2019 року до сьогодення. Важливо, на наш погляд те, що дослідження базується на комплексному аналізі широкого спектру джерел: нормативно-правових актів, документів державної політики, статистичних даних, судової практики та офіційних виступів керівництва прокуратури. Важливою складовою дослідження стало проведення експертного опитування прокурорів та організація фокус-груп за участю ключових стейкхолдерів - прокурорів, адвокатів, суддів та науковців.

1.2.3. Науково-теоретичне осмислення конституціоналізації прокуратури у періодичних виданнях.

Важливе місце в науковому дискурсі посідають періодичні публікації, що становлять значну частину досліджень процесів конституціоналізації. Особливістю наукових статей є їхня здатність швидко відображати та аналізувати поточні зміни у законодавчому регулюванні та практичній діяльності прокуратури, досліджувати специфічні аспекти її функціонування та формулювати практичні рекомендації щодо оптимізації роботи прокурорської системи в умовах триваючого реформування. Серед цілого ряду наукових статей, дотичних до тематики нашого дослідження, хотілося б виділити наступні: М.Біденко «Місце і роль прокуратури в системі органів влади» [21]; Є.Блажівський «Функції прокуратури України: відповідність європейським стандартам» [23]; І.Вернидубов «Функції прокуратури в перехідний період» [32]; К.Гутаріна «Місце і роль прокуратури в системі органів державної влади в Україні» [43]; В.Корж «Новий підхід до визначення основних функцій органів прокуратури та пріоритетних напрямків її діяльності [89]; В. Руденко «Місце та роль прокуратури в системі державних інститутів, що захищають прав» [176]. Так, зокрема, в стаття В.Руденко автор наголошує на наявності законодавчої невизначеності щодо інституційного положення прокуратури в системі органів державної влади України. Це питання, на думку вченого, залишається нерегульованим як на конституційному рівні, так і в профільному Законі України «Про прокуратуру, незважаючи на пряму конституційну вимогу щодо законодавчого визначення організації та порядку діяльності органів прокуратури. Існуюча конституційна модель прокуратури, на думку дослідника, не забезпечує вичерпного та чіткого вирішення цієї теоретико-правової проблеми. Питання має не лише теоретичне, але й практичне значення, оскільки безпосередньо впливає на визначення місця та ролі прокуратури як органу, що здійснює нагляд за дотриманням прав і свобод людини та громадянина.

1.2.4. Наукова дискусія щодо конституціоналізації органів прокуратури на конференціях і круглих столах.

Наукові доповіді та повідомлення на конференціях і круглих столах становлять важливий сегмент джерельної бази дослідження конституціоналізації прокуратури України. Цей формат наукової комунікації дозволяє науковцям, практикам та експертам представляти найновіші результати досліджень, обговорювати актуальні проблеми реформування прокуратури та обмінюватися досвідом щодо впровадження конституційних змін у практичну діяльність прокурорських органів.

Особлива цінність матеріалів конференцій та круглих столів полягає в тому, що вони відображають живу наукову дискусію, різні погляди та підходи до вирішення проблемних питань конституціоналізації прокуратури. В ході таких заходів відбувається не лише презентація теоретичних напрацювань, але й їх критичне обговорення, що сприяє виробленню більш зважених та обґрунтованих підходів до реформування прокурорської системи. Крім того, участь у таких заходах представників різних наукових шкіл та практичних працівників забезпечує всебічний розгляд питань та врахування різних аспектів проблематики.

Важливим аспектом є також оперативність та актуальність матеріалів конференцій і круглих столів. Такі заходи часто організуються у відповідь на значущі законодавчі зміни чи важливі події у сфері реформування прокуратури, що дозволяє швидко аналізувати та оцінювати їх вплив на конституційно-правовий статус прокуратури. Матеріали конференцій часто містять практичні рекомендації та пропозиції щодо вдосконалення законодавства та правозастосовної практики, які враховують як теоретичні напрацювання, так і реальні потреби прокурорської системи. Виділимо доповіді вчених лише на лише окремих з них: П.Шумський «Проблеми сучасної концепції основних функцій

органів прокуратури України» [231]; Ю.Шемшученко «Теоретичні засади прокурорського нагляду на сучасному етапі» [227].

Цікавим комплексним обговоренням питань конституціоналізації органів прокуратури, на нашу думку, становлять матеріали круглого столу «Проблеми застосування положень Конституції України у діяльності прокуратури: теорія і практика» (18 грудня 2019 року) [159] в якому містяться праці що формують важливу теоретичну базу для розуміння конституціоналізації прокуратури України, його трансформації та перспектив подальшого розвитку, серед яких: Є.Безкровний «Незалежність прокурора як гарантія здійснення прокуратурою конституційних функцій» - досліджує важливий аспект конституційного статусу прокуратури через призму принципу незалежності; П.Біленчук, А.Григоренко «Конституційно-правові принципи і моделі організації діяльності прокуратури в Україні та країнах Європи: порівняльний аналіз» та П.Біленчук, М.Малій «Концептуальні засади конституційно-правового статусу прокуратури України» - комплексно розглядають питання конституційного статусу прокуратури; М.Костицький, Н.Кушакова-Костицька «Світоглядні і психологічні проблеми, пов'язані зі зміною конституційного статусу прокуратури в Україні» та А.Лапкін «Проблеми удосконалення конституційно-правового статусу прокуратури України» - аналізують проблематику трансформації конституційного статусу прокуратури; О.Осадца «Актуальність питання про місце та роль прокуратури в системі органів державної влади» та Н.Лугіна «Унесення змін до Конституції та інших законодавчих актів України і його вплив на діяльність органів прокуратури» - досліджують інституційне положення прокуратури в системі державної влади; і, нарешті, А.Чернобай, С.Гриневиц «Реформування прокуратури України у світлі конституційних змін: реалії та сподівання» - розглядають процес реформування прокуратури в контексті конституційних змін.

1.3. Методологія дослідження конституціоналізації органів прокуратури

«Найважливіше в методології правової науки - це здатність побачити право не тільки як систему норм, але й як живий організм суспільного життя»

Б. Кістяківський [75].

Успішність наукового дослідження безпосередньо залежить від правильно обраної методології. Це особливо стосується сучасних правових досліджень, які набувають все більшої ваги у XXI столітті. Актуальність вивчення цієї теми має кілька аспектів. Тривалий час юридична наука недостатньо уваги приділяла питанням методології правових досліджень - попри численні публікації, ключові методологічні проблеми залишались невирішеними. За останні десятиліття в Україні відбувається трансформація розуміння права, що створює основу для розробки нових методологічних підходів до вивчення правових феноменів. Крім того, сама правова реальність як об'єкт юридичної науки зазнала суттєвих змін, що зумовило необхідність пошуку нових інструментів її дослідження.

Динамічний розвиток конституційного права та трансформація ролі прокуратури в демократичному суспільстві вимагають застосування сучасних методологічних підходів для всебічного дослідження процесу конституціоналізації прокурорських органів. Класичні методи правового аналізу, хоч і зберігають свою цінність, але не можуть повністю охопити складну природу взаємодії прокуратури з іншими конституційними інститутами та її еволюцію в контексті європейської інтеграції.

Комплексне вивчення конституціоналізації органів прокуратури потребує синтезу різних методологічних підходів: системного (для розуміння місця прокуратури в механізмі державної влади), аксіологічного (для оцінки відповідності діяльності прокуратури конституційним цінностям), компаративного (для врахування міжнародного досвіду), та історико-правового (для аналізу еволюції конституційно-правового статусу прокуратури). Особливого значення набуває використання антропоцентричного підходу, який дозволяє розглядати конституціоналізацію прокуратури крізь призму захисту прав людини та громадянина.

Відзначимо, сучасний стан методології юридичної науки є проблемним, як мінімум, через два ключові фактори: перехідні процеси в соціально-економічній та політико-правовій сферах, а також загальну кризу наукової методології як провідного інструменту пізнання [267, р. 21]. Це зумовлює потребу науковців-правників переосмислити базові постулати юридичної науки, включаючи ті, що вважались аксіоматичними, використовуючи сучасні філософсько-методологічні підходи та досягнення наукознавства.

На сьогодні у вітчизняній юридичній науці утверджується визначення системи конституційного права України як історично сформованої та зумовленої об'єктивними чинниками суспільного розвитку системи природного й позитивного, загального та особливого, матеріального та процесуального, типового та колізійного, національного й міжнародного (європейського) конституційного права, які, своєю чергою, складаються з інститутів і норм конституційного права та регулюють політичні, економічні, соціальні, культурні (духовні), екологічні й інші найважливіші суспільні відносини, що є предметом конституційного права України, а також постають системоутворювальною складовою національної правової системи [213, с. 12]. Тобто можемо говорити про те, що національне конституційне право утвердилося як багатовимірною системою. Для ґрунтовного дослідження конституціоналізму та його елементів

необхідно розробити цілісну методологічну базу, яка слугуватиме науковим інструментарієм для його пізнання та аналізу.

Питання методології досить складне, оскільки саме воно досить часто в наукових джерелах тлумачиться по-різному. Багато зарубіжних наукових шкіл не розмежовують методологію і методи дослідження. У вітчизняній науковій традиції методологію розглядають як: 1) вчення про науковий метод пізнання та перетворення світу; його філософська, теоретична основа; 2) сукупність методів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта її пізнання [31, с. 664].

Саме розуміння «методології права» і «правових методів», пише В.Копча, не є однозначним. Власне, метод дослідження найчастіше розуміється як «шлях до чогось», процедура дослідження. Йдеться про певні дії, які спрямовані певними принципами на досягнення поставленої мети. Натомість поняття «методології» сприймається як наука про методи, вчення про способи пізнання. У широкому сенсі – це наука про обґрунтування наукових знань та побудови наукових систем. Методологія права є складовою юридичної науки, виходячи з того, що вона є системою знань, яка включена до певної пізнавальної системи. Водночас варто погодитися, що теоретична юридична наука жодним чином не залежить від позитивного права, оскільки вона створює об'єктивні знання того, який має бути закон, без підпорядкування авторитету закону. Звісно, ці знання є лише науковими знаннями, а не довільним виправленням чинного закону. Йдеться про привілей і найважливіше завдання будь-якої реальної науки не приймати державних позицій (законодавчих, виконавчих чи судових) стосовно того, що є правильним [88].

Аналіз наукової літератури, відзначають Д.Уоткінс та М.Бартон (D.Watkins, M.Burton) виявляє два основні підходи до розуміння методології. Перший розглядає методологію вузько - як набір методів та прийомів дослідження. Другий включає також світоглядні, ідеологічні та політичні орієнтири дослідника.

Інтеграція цих підходів забезпечує комплексне розуміння методології як наукового інструментарію [267, р. 23].

Концепція конституціоналізму, яка віддзеркалює процеси конституційної трансформації та містить теоретичні засади Конституції й аналіз конституційного розвитку держави, формує окремий напрям у науці конституційного права. При цьому наукові розвідки щодо конституційної еволюції держави певною мірою виходять за рамки предмета конституційного права як галузі права, і це не залежить від того, як різні науковці визначають коло суспільних відносин, що регулюються цією галуззю.

Отже, хоча в науковій спільноті тривають дискусії й щодо функцій, структури та рівнів методології, зосередимо увагу на методологічних аспектах дослідження інституту прокуратури в системі конституційного права.

1.3.1. Загальнонаукові та спеціальні методи дослідження конституціоналізації прокуратури.

Загальноприйняте розуміння методології науки конституційного права виражено у визначенні В. Федоренка: методологія дослідження науки конституційного права України є впорядкованою єдністю взамоузгоджених світоглядних принципів і методів, які дозволяють всебічно й комплексно дослідити юридичні властивості та якості системи національного конституційного права й визначити сутність і зміст правових зв'язків між її основними складовими елементами [214, с. 13]. При цьому, на думку дослідника окреслена методологія за своєю сутністю має постпозитивістський характер. У її світоглядно-філософській основі філософський дискурс про місце, роль та значення позитивізму в історії філософії, про шляхи розвитку філософської науки після нього [214, с. 14]. В той же час, постпозитивізм характеризується

філософським плюралізмом, який дозволяє існування різних поглядів на досліджувані проблеми без необхідності досягнення єдиної думки. Це зумовило появу різноманітних філософських підходів у межах цього напрямку, серед яких: фальсифікаціонізм Поппера, методологія дослідницьких програм Лакатоса, теорія наукових революцій Куна, концепція особистісного знання Полані та епістемологічний анархізм Фоєрабенда. [215, с. 502].

Методологія правознавства включає методи різних рівнів. На філософському рівні використовуються філософські категорії та поняття (як-от історичне й логічне, конкретне й абстрактне) та світоглядні принципи пізнання. Загальнонаукові методи, такі як різні види логіки, застосовуються у більшості наукових дисциплін. Спеціальнонаукові методи діють у межах однієї або кількох споріднених наук - для юриспруденції це, зокрема, порівняльно-правовий та техніко-юридичний методи [162, с 59].

Діалектичний метод. Розбудова демократичного суспільства через сучасні процеси творення держави і права вимагає не тільки дотримання чинних міжнародних принципів і стандартів, але й врахування історичних цінностей та філософсько-правового досвіду, накопиченого в процесі еволюції держав і правових систем. Діалектичне вчення¹, що зародилося в античні часи, продовжувало розвиватися протягом наступних історичних періодів. Закони та принципи діалектики права як теорії про розвиток і взаємозв'язок правових явищ залишаються важливими й сьогодні, а їх подальше дослідження сприятиме як розвитку філософсько-правової науки, так і процесам державного та правового творення в цілому [82, с. 45].

---

¹ З цього приводу, цікавою є думка Р.Шевчука, який відзначає: «... майже у кожному сучасному авторефераті дисертації на здобуття наукового ступеня з юридичних наук, у відповідному розділі, можна побачити, що автор використовував у дослідженні діалектичний метод (нерідко замість нього фігурує метод матеріалістичної діалектики). Така ситуація вважалася б нормальною і навіть необхідною років шістьдесят тому у СРСР, коли «агресивні лещата» партійної ідеології міцно тримали у руслі діалектичного матеріалізму «слухняний струмок» вітчизняної суспільствознавчої думки. Що ж сьогодні примушує молодих дослідників звертатися до діалектики? ...швидше за все, те й інше, поєднане з відсутністю чітких уявлень про матеріалістичну діалектику як «єдино правильний науковий світогляд», і, тим більше, про діалектику як метод спекулятивної філософії Г. Гегеля, і, ще менш імовірно, про діалектику як неповторне досягнення античної гносеології» [225, с. 217].

Діалектичне мислення характеризується тим, що розглядає явища та процеси як системні, взаємопов'язані елементи, які поєднують протилежності та перебувають у постійному розвитку. Діалектичний підхід - це не просто теорія хаотичних змін, а концепція спрямованого розвитку та еволюційного прогресу. Розвиток при цьому означає такі трансформації об'єктів матеріального та нематеріального світу, які призводять до досягнення ними нового якісного стану з помітними сутнісними змінами [82, с. 46].

Таким чином, як бачимо, еволюція правових норм відображає тенденцію розвитку, що характеризується постійним ускладненням та необхідним переходом від простих форм до більш комплексних і деталізованих, які враховують конкретні ситуації, але при цьому узгоджуються із загальними принципами права та міжнародними й загальнолюдськими стандартами. Цей процес має онтологічний характер, є неминучим та відповідає загальному розвитку цивілізації.

Тобто, можемо стверджувати, в глобальному масштабі, конституціоналізація інституту прокуратури в різних країнах світу нерозривно пов'язане з процесом становлення державно-правових систем на різних історичних етапах розвитку державності та трансформаціями політичних і соціально-економічних формацій. В той же час, якщо перенесемося на національний рівень, то тут, цілком вірним є твердження : «історія прокуратури України постає історією протистоянь, пов'язаних із посадою Генерального прокурора України, та боротьби за вплив на діяльність цього органу. За роки незалежності незмінно знаходилися різні сили, які намагалися використовувати прокуратуру для реалізації доволі специфічних функцій, розглядаючи її як адміністративний ресурс проти опонентів. Закладені у законодавстві механізми не давали Генеральному прокурору змогу залишатися поза вказаними суперечками, що призводило до виникнення відповідних конфліктів. Про запеклість зазначених «баталій» може свідчити той факт, що жоден із

Генеральних прокурорів України не наблизився до відбуття встановленого Конституцією України терміну перебування на посаді»¹ [184, с. 186].

Системний метод вивчення конституційно-правових явищ є фундаментальним для дослідження питання конституціоналізації органів прокуратури. В юридичній науці цей метод передбачає розгляд досліджуваного явища як системи, що є частиною більшої системи, виконує в ній конкретні функції та взаємодіє з нею через різні зв'язки. Українські правознавці справедливо відзначають, що цей метод є універсальним інструментом наукового пізнання, особливо важливим при вивченні складних динамічних систем [36, с. 41-44; 170, с. 19].

Метою системних досліджень, за вірним твердженням А. Бом, Б. Сохі-Баллі, Р. Краєра та Т. Герві (А.Вом, В.Сокхі-Буллей, Р.Сруер, Т.Нервей) є розкриття механізму функціонування та розвитку об'єкта, включаючи його внутрішні характеристики та зовнішні взаємодії з середовищем. Системний підхід дійсно має особливе значення для правових досліджень, оскільки дає можливість вивчати правові явища та процеси як цілісну систему, враховуючи взаємозв'язки між її елементами, їх взаємодію із зовнішнім середовищем, процеси змін та стабілізації, оновлення та збереження [238, р. 19].

Цікаво, у науковій літературі системний метод інколи називають систематичним контент-аналізом, який спрямований як на тексти (що завжди традиційно вчиняла юридична наука), так і на систематизацію емпіричних юридичних досліджень (див. наприклад М. Салехіджам (M.Salehijam [255])). У рамках правничої науки України (див. наприклад, І. Заморська) найчастіше системний підхід сприймається як методологічний напрям, основне завдання якого полягає в розробці методів дослідження та у формуванні певних об'єктів – систем різних типів. При цьому, право можна розглядати як структуроване

---

¹ 22 жовтня 2024 року Генеральний прокурор України А. Костін подав у відставку (перебував на посаді трохи більше 2 років).

утворення, де основним елементом виступають правові норми, які групуються у галузі для ефективного регулювання різних типів суспільних відносин. Правова нормативність постає як системне явище соціальної дійсності, що виражається через нормативно-правові приписи. Упорядкована сукупність правових норм, побудована на принципах послідовності та взаємозв'язку, формує складне і цілісне утворення - систему права [70, с. 39].

Таким чином, системний метод відіграє ключову роль у дослідженні конституціоналізації прокуратури, адже дає змогу встановити як загальне призначення прокуратури у національній правовій системі, так і специфіку взаємодії всіх елементів та рівнів цього інституту.

При цьому, використання системного підходу допомагає розкрити сутнісні характеристики взаємозв'язків між різними аспектами функціонування прокуратури: її конституційно-правовим статусом, законодавчою базою, науковими дослідженнями, практичною діяльністю та правовідносинами за її участю. Всі ці елементи формують цілісну картину конституціоналізації прокуратури в Україні. Саме такий методологічний інструментарій дозволяє комплексно осмислити конституційно-правовий статус прокуратури як важливу складову українського конституціоналізму, враховуючи всі аспекти її організації та діяльності.

Особливою сферою застосування системного методу в рамках нашого дослідження є конституціоналізація прокуратури власне як незалежного державного інституту. Організація та діяльність прокуратури як предмет дослідження потребує системного аналізу її функціонування та розвитку на основі конституційних принципів. Система органів прокуратури характеризується чіткою структурованістю, тому дослідженню підлягають насамперед функціонально-цільові особливості участі різних рівнів прокуратури в процесі конституційного розвитку.

Важливо враховувати, що чим нижчий рівень у системі органів прокуратури, тим конкретніші завдання стоять перед відповідними підрозділами, а отже, чіткіше можуть бути визначені їхні цілі. Натомість перед вищими рівнями прокуратури постають більш широкі, стратегічні завдання, які часто не мають усталеного алгоритму вирішення¹. Відповідно, формулювання цілей для вищих ланок прокуратури має більш загальний характер, що відображає їх конституційно-правовий статус.

Так, зокрема, до 2014 року функції, призначення і місія прокуратури були видозмінені порівняно з радянським часом і супроводжувалися низкою перехідних положень, передбачених Конституцією України 1996 року. Ухвалення у 2014 році Закону України «Про прокуратуру» № 1697-VII дозволило переглянути як зміст функцій прокуратури, так і її призначення в суспільстві. Також було посилено гарантії незалежності прокурора, закладено поділ на адміністративні посади й посади прокурорів органів прокуратури, визначено остаточну ліквідацію функцій загального нагляду та досудового розслідування кримінальних правопорушень, урешті — підготовлено фундамент для побудови органів прокурорського самоврядування [99, с. 8].

Формально-юридичний та порівняльно-правовий методи. Важливим методом дослідження системи та структури парадигми конституціоналізму є й формально-догматичний, або ж юридичний метод. Цей метод є одним із найдавніших у державно-правовій науці. Так, свого часу, в середині XIX ст., О. Романович-Словатинський писав, що зміст догматичного методу полягає в групуванні та коментарях чинного позитивного права, наскільки воно витребуване практикою та обов'язкове на час дослідження [170, с. 51].

---

¹ Структура прокуратури відповідно до Закону України «Про прокуратуру» № 1697-VII передбачала чотири ланки — Генеральну прокуратуру, регіональні прокуратури, місцеві прокуратури та військові прокуратури. Із часом було утворено спеціалізовані прокуратури, насамперед Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (2015) з гарантіями автономності — на правах департаменту Генеральної прокуратури. Пізніше, у 2019 році, система органів прокуратури стала триланковою: Офіс Генерального прокурора, обласні та окружні прокуратури [142, с. 7].

Згідно з формально-логічним методом, право як соціальний феномен визначають формально обґрунтованою, логічно структурованою і чітко фіксованою системою правил, яка побудована за принципом підпорядкованості та несуперечності норм. Метою цього методу є вивчення змісту та сутності юридичної відповідальності як структурного елементу права шляхом систематизації положень та ідей, що визначають підстави, порядок притягнення та її межі [207, с. 135].

Незважаючи на давнє походження, цей метод залишається актуальним не тільки в позитивістській, але й у постпозитивістській методології вивчення правової реальності. У контексті нашого дослідження він дозволяє вивчати сутність, зміст та характеристики процесу конституціоналізації прокуратури, спираючись на закони формальної логіки. Формування, еволюція та трансформація конституційно-правового статусу прокуратури відбуваються логічно та послідовно, тому застосування законів логіки дає можливість прогнозувати основні тенденції розвитку конституціоналізації прокуратури в Україні.

Метод конституційної компаративістики, або порівняльно-правовий метод, який наразі формується як окремий напрям правових досліджень, є перспективним інструментом для вивчення конституціоналізації прокуратури та її конституційно-правового статусу в різних правових системах. Порівняльно-правовий метод дозволяє виявити загальні тенденції конституціоналізації прокуратури шляхом порівняльного аналізу розвитку цього інституту в різних державах світу. При цьому такий метод допомагає визначити не лише спільні напрями розвитку конституційно-правового статусу прокуратури, але й підкреслити унікальні особливості цього інституту в кожній окремій державі, включаючи Україну. Адже, за вірним твердженням В.Федоренка, лексема «порівняння» тлумачиться саме як зіставлення чого-небудь з метою виявлення схожості та розбіжностей [214, с. 21].

Очевидно, що історично сформована модель конституційно-правового статусу прокуратури однієї держави не може бути просто скопійована в правову систему іншої країни. Проте вивчення досвіду розвитку прокуратури в різних правових системах, включаючи як позитивні, так і негативні приклади, дозволяє уникнути помилок та прорахунків у процесі конституціоналізації прокуратури в Україні.

До того ж застосування методу конституційної компаративістики переконує, що конституціоналізація у різних державах світу різниться за рівнем своєї диференціації та диверсифікації структурних елементів. Так, країнам із усталеними традиціями національного конституціоналізму та високим рівнем розвитку правової системи загалом властиві складні багатоаспектні системи конституційного права (Велика Британія, Франція, США). Натомість, для держав, у яких традиції конституціоналізму лише формуються, відповідні системи мають більш спрощену структуру й не відрізняються різновимірністю [214, с. 21].

Порівняльно-правовий метод є ефективним не лише для дослідження конституціоналізації прокуратури як цілісного процесу, але й для вивчення окремих юридичних характеристик її складових елементів - конституційних норм, інститутів та механізмів регулювання діяльності прокуратури. Таким чином, цей метод дозволяє одночасно досліджувати різні аспекти конституційно-правового статусу прокуратури.

Разом із тим, на думку В. Федоренка, слід звернути увагу на те, що порівняльно-правовий метод у конституційно-правових дослідженнях не у всіх випадках можна ототожнювати з методом конституційної компаративістики. На його думку, порівняльно-правовий метод має ширшу сферу застосування. Цей підхід дозволяє зіставити систему конституційного права не лише з близькими конституційно-правовими явищами, процесами та категоріями, але й з іншими публічними та приватноправовими системами, такими як адміністративне, фінансове, інформаційне, кримінальне, цивільне, господарське право та інші

правові галузі. Використання порівняльно-правового методу у цьому контексті сприяє визначенню ключових юридичних характеристик системи сучасного українського конституціоналізму у співставленні з іншими галузевими поняттями та правовими системами [214, с. 22].

Історико-правовий та прогностичний методи. Для дослідження кожного правового явища важливим є з'ясування двох моментів функціонування явища: 1) інтелектуальної історії, пов'язаної з ним; 2) його інституційної історії. Насправді на сьогодні чимало актуальних проблем юриспруденції стали розроблятися внаслідок інтересу до історії [119, с. 56].

Історико-правовий підхід охоплює спектр від локальних мікросоціальних вимірів до глобальної інтелектуальної історії, виходячи далеко за межі традиційних національних чи релігійних рамок. У результаті правовий дискурс набув міжнародного і порівняльного характеру як за змістом, так і за спрямуванням. Взаємозв'язок між правовою історією та історичним аналізом права має багатовимірний характер. Водночас історико-правовий метод є невід'ємною частиною методології правознавства, поєднуючи історичний підхід із критичним аналізом права. Він слугує інструментом, що дозволяє подолати старе і непродуктивне протиставлення між «сучасною» і «традиційною» правничою наукою.

Погоджуючись з М. Сімс (M.Siems) [257], варто зазначити, що порівняльний метод ефективно використовується для зіставлення як чинних, так і попередніх моделей конституційно-правового статусу прокуратури. Проте, порівняльно-правовий метод набуває особливої цінності у поєднанні саме з історично-ретроспективним методом. Останній, розвиваючи принцип історизму, дозволяє вивчити закономірності розвитку конституціоналізації прокуратури як в Україні, так і в зарубіжних країнах. Зокрема, застосування цього методу допомагає виявити передумови та етапи становлення конституційно-правового статусу прокуратури, періодизувати основні етапи його розвитку та

трансформації, а також визначити можливі напрями його подальшої еволюції в сучасних умовах.

Крім того, історичний принцип передбачає дослідження конституціоналізації прокуратури в контексті її взаємозв'язку з іншими історичними державно-правовими явищами. У процесі пізнання важливо визначити передумови й етапи становлення конституційно-правового статусу прокуратури, еволюцію її функцій, а також на основі історико-емпіричної бази дати правову оцінку її сучасному стану. Проте історичний підхід не надає повної інформації про реальний стан конституціоналізації прокуратури. Тому необхідно застосовувати також принцип об'єктивності, який дозволяє визначити сутність і загальні закономірності конституційно-правового регулювання прокуратури та її місце в системі органів державної влади.

Для глибокого розуміння складної системи сучасного конституціоналізму та її функціонування необхідно застосовувати й *прогностичний метод дослідження*. Цей метод включає різноманітні підходи, які допомагають науково передбачити, як розвиватиметься багатогранна концепція конституціоналізму в українському контексті в майбутньому. Утім, як вірно стверджує В. Федоренко, наукове прогнозування подальшого розвитку та вдосконалення відповідної галузевої системи права не слід ототожнювати з футурологією [214, с. 24].

Прогностичний метод дає змогу визначити основні тенденції розвитку конституціоналізації прокуратури України. Цей метод не тільки формує бачення майбутньої моделі конституційно-правового статусу прокуратури, але й допомагає проаналізувати поточний стан її конституціоналізації. Зокрема, він дозволяє виявити як перспективні напрями конституційного розвитку прокуратури, так і ті аспекти її діяльності, що потребують невідкладного оновлення або вже втратили свою актуальність. Отримані результати можуть бути використані для вдосконалення конституційного законодавства про

прокуратуру та практики його застосування, що допоможе уникнути непродуктивних чи помилкових рішень у процесі реформування цього органу.

Так, зокрема, ми можемо знайти прогнози розвитку законодавства про прокуратуру України в різного роду концепціях чи стратегіях, наприклад Стратегія розвитку прокуратури на 2021-2023 роки. Так згідно цього нормативного документу: «на сьогодні створюються передумови для імплементації в діяльність прокуратури принципів ефективності, професійності, незалежності та відповідальності; здійснюються заходи з оцінювання відповідності прокурорів критеріям фахової компетентності, доброчесності та професійної етики, а також надання можливості всім доброчесним кандидатам, які мають належні теоретичні знання та практичні навички, на конкурсних засадах зайняти посаду прокурора у будь-якому органі прокуратури; посилюються гарантії професійного розвитку працівників прокуратури» [157].

В той же час, важливо звернути увагу на ще один аспект застосування прогностичного методу дослідження. Йдеться про необхідність передбачення як позитивних, так і негативних наслідків впровадження нових норм щодо органів прокуратури. На жаль, сьогодні на загальнодержавному рівні відсутній системний підхід до прогнозування можливих негативних наслідків конституціоналізації прокуратури. По більшій мірі все це робиться лише вченими, що так чи інакше досліджують статус органів прокуратури, українськими та зарубіжними НГО, а також іншими інституціями¹. На наш погляд, це є недоліком сучасного конституційного реформування та законотворчої діяльності у сфері організації та функціонування прокуратури.

---

¹ Див., наприклад «Висновок щодо Проекту закону України «Про прокуратуру», ухвалений Венеціанською комісією на її 96му Пленарному засіданні (Венеція, 11-12 жовтня 2013).

1.3.2. Міждисциплінарний підхід у дослідженні конституціоналізації прокуратури.

Інтеграція методів конституційного та адміністративного права. Насамперед відзначимо, міждисциплінарність як методологічний принцип слід виводити на один рівень із ключовим для постнекласичної методології юриспруденції принципом додатковості, а сама юридична наука стає найважливішим полем інтеграції різних методологій під ідеєю пізнання права [68, с. 342].

В рамках тематики нашого дослідження особливої уваги заслуговує питання інтеграції методів конституційного та адміністративного права. Інтеграція методів конституційного та адміністративного права є важливим напрямком розвитку сучасної правової науки та практики, що відображає тенденцію до взаємопроникнення та взаємозбагачення цих галузей права. При цьому, ця взаємодія зумовлена об'єктивними факторами розвитку правової системи та необхідністю комплексного вирішення сучасних правових проблем.

Насамперед відзначимо, основою такої інтеграції виступає спільність предмета регулювання - публічно-правові відносини. Конституційне право встановлює базові принципи організації державної влади та місцевого самоврядування, тоді як адміністративне право деталізує механізми їх реалізації. При цьому обидві галузі використовують як загальнонаукові, так і спеціально-юридичні методи дослідження.

Інтеграція методів конституційного та адміністративного права при дослідженні конституціоналізації органів прокуратури має важливе практичне значення, що проявляється у кількох ключових аспектах правової системи. Передусім, це стосується вдосконалення законодавства про прокуратуру через узгодження конституційних принципів її організації та адміністративних процедур діяльності. Такий підхід забезпечує системність правового регулювання

статусу прокуратури та сприяє підвищенню якості нормативно-правових актів, що регламентують її діяльність.

Важливим аспектом є підвищення ефективності управління в системі органів прокуратури. Це досягається через комплексне застосування методів обох галузей права при організації внутрішньої структури прокуратури та її взаємодії з іншими державними органами. Інтеграція методів також сприяє оптимізації управлінських процесів всередині прокурорської системи та покращенню координації між різними рівнями прокуратури.

Суттєвий вплив інтеграція методів має на розвиток правозастосовної практики органів прокуратури. В цьому контексті особливого значення набуває врахування як конституційних гарантій незалежності прокуратури, так і адміністративних механізмів їх реалізації. Це забезпечує єдність правозастосування в діяльності прокуратури та, що найважливіше, підвищує ефективність виконання покладених на неї конституційних функцій щодо захисту прав і свобод громадян, інтересів держави та суспільства.

І, насамкінець, звертаємо увагу на те, що інтеграція методів конституційного та адміністративного права має вагоме практичне значення, що проявляється у різних аспектах правової системи. Один з ключових напрямків - це вдосконалення законодавства про прокуратуру через узгодження конституційних принципів та адміністративних процедур. Такий підхід забезпечує системність правового регулювання та сприяє підвищенню якості нормативно-правових актів щодо організації та діяльності органів прокуратури, створюючи цілісну правову базу для регулювання суспільних відносин.

Підвищення ефективності функціонування органів прокуратури є одним із ключових результатів застосування інтегрованих методів правового регулювання. Комплексне використання методів конституційного та адміністративного права створює умови для оптимізації організаційної структури прокуратури та вдосконалення механізмів її внутрішнього управління. Така

методологічна інтеграція також сприяє налагодженню більш ефективної взаємодії між різними ланками прокурорської системи та забезпечує якісне виконання покладених на прокуратуру конституційних функцій.

Таким чином, на наш погляд, інтеграція методів має визначальний вплив на розвиток правозастосовної діяльності органів прокуратури. Особливої ваги набуває поєднання конституційних гарантій незалежності прокуратури з адміністративними механізмами їх практичної реалізації. Такий підхід не лише забезпечує єдність прокурорської практики, а й суттєво підвищує результативність діяльності прокуратури у сфері захисту конституційних прав і свобод громадян, що є одним з пріоритетних напрямів її функціонування в демократичному суспільстві.

Використання соціологічного методу дослідження. У контексті розуміння глибинних процесів конституціоналізації прокуратури варто звернути увагу на позицію В. Костицького, який наголошує, що ефективним способом подолання кризових явищ у правовій науці є розвиток соціології права, дослідження права як феномену нашої цивілізації через призму «життя» абстрактної правової норми завдяки її застосуванню, дотриманню, реалізації суб'єктами суспільних відносин [90, с. 4]. Отже, саме через призму соціально-правових досліджень можна зрозуміти, як абстрактні конституційні норми щодо прокуратури «оживають» у процесі їх практичного застосування та реалізації різними суб'єктами правовідносин.

Відтак, підкреслює О.Колич, значення соціологічно-правових досліджень пояснюється необхідністю глибокого та всебічного пізнання соціальних процесів та явищ, потребою у виробленні та реалізації ефективної соціальної політики, стратегії соціального управління, а також аналізу функціонування усієї сукупності соціальних систем та соціальних інститутів. Вказані процеси потребують наявності значної кількості соціальної інформації, яку можна отримати саме завдяки соціологічно-правовим дослідженням [81, с. 55].

У контексті конституціоналізації органів прокуратури, слід відзначити, що метод конкретно-соціологічних досліджень відіграє важливу роль у виявленні суспільного ставлення до конституційного статусу та діяльності прокуратури в Україні. Цей метод дозволяє оцінити сприйняття громадянами та інститутами громадянського суспільства як поточного стану конституційно-правового регулювання прокуратури, так і перспектив його реформування. Особливу цінність такі дослідження мають в умовах розвиненого громадянського суспільства, коли громадська думка, навіть не маючи прямого імперативного характеру, стає вагомим чинником впливу на процеси конституціоналізації прокуратури та практичну реалізацію її конституційних функцій. В цьому випадку, вірно відзначає В.Федоренко, саме громадяни та громадянське суспільство перевіряють ефективність і витребуваність як власне парадигми конституціоналізму України, так і набутих юридичною наукою знань про її правові властивості [214, с. 23].

Виходячи з предмету нашого дослідження, слід констатувати, що соціологічні дослідження являють собою комплексний процес збору, обробки та аналізу відповідної інформації. При цьому важливо враховувати можливість виникнення похибок та відхилень на різних етапах дослідження, що можуть мати різний характер залежно від обраних методів збору даних. Це особливо важливо при вивченні процесів конституціоналізації прокуратури, оскільки достовірними можна вважати лише ті результати досліджень, які точно відображають реальний стан конституційно-правового статусу прокуратури та практику його реалізації. Тільки така верифікована інформація може бути корисною для практичного застосування при реформуванні прокуратури та вдосконаленні механізмів її конституціоналізації.

Застосування політологічних підходів. Насамперед відзначимо, у сучасній правовій науці застосування політологічних підходів дослідження набуває особливого значення, оскільки дозволяє розглядати правові явища в контексті

політичних процесів та владних відносин. Такий міждисциплінарний підхід збагачує методологію правових досліджень, даючи можливість більш глибоко зрозуміти взаємозв'язок між правовою системою та політичною сферою суспільства. Зокрема, політологічні підходи допомагають виявити вплив політичних факторів на формування та розвиток правових інститутів [141, с. 33].

Важливим аспектом застосування політологічних підходів у правових дослідженнях є можливість аналізу ефективності правових норм через призму політичної доцільності та суспільної необхідності. Це дозволяє оцінити не лише юридичну техніку та формальну відповідність правових норм конституційним принципам, але й їх практичну реалізованість з урахуванням наявних політичних умов та інтересів різних соціальних груп. Такий підхід особливо актуальний при дослідженні конституційного та адміністративного права, де правові норми тісно пов'язані з політичними процесами.

Застосування політологічних методів також сприяє кращому розумінню процесів правотворчості та правозастосування в контексті політичної системи суспільства. Це дозволяє виявляти та аналізувати приховані механізми впливу політичних факторів на правову систему, прогнозувати можливі наслідки правових реформ та оцінювати їх політичну здійсненність. При цьому важливо зберігати баланс між політологічним та правовим аналізом, не допускаючи надмірної політизації правових досліджень.

Таким чином, можемо стверджувати, застосування політологічних підходів до дослідження процесів конституціоналізації органів прокуратури дозволяє розглянути цей процес у широкому контексті політико-правових перетворень у державі. Такий міждисциплінарний підхід дає можливість проаналізувати, як політичні фактори впливають на формування конституційно-правового статусу прокуратури, її місце в системі державної влади та характер взаємодії з іншими державними інститутами. Особливого значення це набуває в контексті

реформування прокуратури, коли політичні рішення безпосередньо впливають на зміну її конституційних функцій та повноважень¹.

Використання політологічних методів дослідження дозволяє оцінити ефективність конституціоналізації прокуратури з точки зору політичної доцільності та суспільної необхідності. Це має особливе значення при аналізі змін до Конституції України щодо прокуратури, оскільки дає можливість врахувати не лише юридичні аспекти, але й політичний контекст таких змін, їх відповідність суспільним очікуванням та міжнародним зобов'язанням держави. Такий підхід допомагає краще зрозуміти мотиви та цілі конституційних змін щодо прокуратури, а також прогнозувати їх практичну реалізованість².

Політологічний аналіз процесів конституціоналізації прокуратури також важливий для розуміння механізмів забезпечення її незалежності від політичного впливу при одночасному збереженні ефективного демократичного контролю. Це дозволяє виявити потенційні ризики політизації прокуратури, розробити механізми їх запобігання та забезпечити баланс між необхідністю політичної нейтральності прокуратури та її відповідальністю перед суспільством. При цьому важливо враховувати як національний політичний контекст, так і міжнародні стандарти організації прокурорських систем.

---

¹ Так, зокрема, ряд наукових досліджень та аналітичних доповідей містять висновок про те, що Генеральним прокурором в Україні має бути політично нейтральна й політично незалежна фігура, тобто ним не може бути особа, яку призначають на посаду або усувають з посади в політичний спосіб та яка бере участь у виробленні політики [Див. наприклад: 142, с. 7].

² Так, наприклад, висловлюється думка про те, що Верховну Раду України потрібно позбавити повноваження висловлювати недовіру Генеральному прокуророві. Щоправда, за одночасної умови — зниження значення його посади [142, с. 57]. На це також; вказувала і Венеційська комісія (п. 14 і 15): оскільки Генеральний прокурор «не входить до складу уряду, парламент не повинен мати права висловлювати недовіру, що є виключно політичним інструментом. Можливо, це можна розглядати як інструмент застосування системи стримувань та противаг в організації державних органів, але виникають сумніви, що це забезпечить винесення справедливого рішення. Надмірна централізація ролі Генерального прокурора разом із залежністю Генерального прокурора від політичних органів, таким чином, перешкоджає незалежності чи самостійності прокуратури» [33].

1.3.3. Методологічні принципи дослідження конституційно-правового статусу прокуратури.

Який би методологічний апарат не використовувався для проведення дослідження, він має ґрунтуватися на загальних (базових) принципах [45, с. 159]. Це зумовлено стрімким розвитком міждисциплінарних досліджень, появою нових галузей знань та необхідністю інтеграції різних методологічних підходів для отримання комплексних результатів. Методологічні принципи виступають фундаментальною основою будь-якого наукового дослідження, забезпечуючи його систематичність, послідовність та достовірність.

Вивчення методологічних принципів дослідження є важливим також з огляду на зростаючу складність досліджуваних явищ та процесів у різних сферах науки. Правильний вибір та застосування методологічних принципів дозволяє науковцям не лише ефективно організувати дослідницький процес, але й отримати надійні та валідні результати, що мають як теоретичну, так і практичну цінність. Крім того, розуміння методологічних принципів сприяє розвитку критичного мислення та формуванню наукового світогляду дослідників.

Особливого значення методологічні принципи набувають у сфері правових досліджень, де точність та обґрунтованість наукових висновків безпосередньо впливає на розвиток правової доктрини та правозастосовної практики. В умовах постійного оновлення законодавства, євроінтеграційних процесів та глобалізації правового простору, методологічно правильно побудоване дослідження дозволяє не лише виявити проблемні аспекти правового регулювання, але й запропонувати ефективні шляхи їх вирішення з урахуванням міжнародного досвіду та національних особливостей.

Принцип об'єктивності та всебічності дослідження. Принцип об'єктивності полягає в тому, що досліджувана модель пізнається в реальності: становлення, розвиток, характеристика сучасного стану з урахуванням

багатогранності, складності та суперечливості, позитивних і негативних моментів, незалежно від їх суб'єктивного оцінювання [25, с. 103]. Зазначений принцип найповніше охоплює основні етапи становлення інституту прокуратури в Україні.

Таким чином, принцип об'єктивності у дослідженні конституціоналізації органів прокуратури виступає фундаментальною засадою, яка забезпечує неупереджений та всебічний аналіз процесів конституційного закріплення статусу, функцій та повноважень прокуратури. Цей принцип вимагає розгляду всіх аспектів конституціоналізації прокуратури з урахуванням різних наукових підходів, правових позицій та практичного досвіду функціонування прокурорських органів. Дотримання принципу об'єктивності дозволяє уникнути односторонності в оцінці конституційно-правового статусу прокуратури та забезпечити достовірність отриманих наукових результатів.

У контексті дослідження конституціоналізації органів прокуратури принцип об'єктивності передбачає також критичний аналіз історичної еволюції конституційно-правового регулювання діяльності прокуратури, вивчення міжнародних стандартів прокурорської діяльності та їх імплементації у національне законодавство. Важливим аспектом реалізації цього принципу є врахування як позитивного, так і негативного досвіду конституційного реформування прокуратури, що дозволяє сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення конституційно-правового регулювання організації та діяльності органів прокуратури в Україні.

В свою чергу принцип всебічності пізнання забезпечує можливість дослідження не окремо взятої категорії, а у взаємозв'язку та взаємодії з іншими правовими явищами, враховуючи вплив політичних, соціально-економічних, глобалізаційних аспектів на формування юридичної предмету дослідження. Цей принцип дозволяє здійснити дослідження максимально повно та забезпечити

різноаспектність дослідження в контексті визначення сутності та соціального призначення [25, с. 104].

На наш погляд, принцип всебічності у дослідженні конституціоналізації органів прокуратури передбачає комплексний підхід до вивчення всіх аспектів конституційно-правового регулювання статусу та діяльності прокуратури. Це включає аналіз нормативно-правової бази, інституційної структури, функціональних особливостей, механізмів взаємодії з іншими органами державної влади та міжнародними інституціями. Всебічність дослідження також вимагає розгляду процесу конституціоналізації прокуратури у взаємозв'язку з загальними тенденціями розвитку конституційного права, реформуванням системи правоохоронних органів та євроінтеграційними процесами.

Реалізація принципу всебічності передбачає вивчення конституціоналізації органів прокуратури через призму різних методологічних підходів та наукових концепцій. Це дозволяє охопити не лише формально-юридичні аспекти конституційно-правового статусу прокуратури, але й соціальні, політичні та організаційні чинники, що впливають на процес конституціоналізації. Важливим елементом всебічного дослідження є також аналіз практики конституційних судів, рішень Європейського суду з прав людини та рекомендацій міжнародних організацій щодо функціонування прокуратури в демократичному суспільстві.

Принцип верховенства права. Ідеали верховенства права на сьогоднішній день, є основоположними для сучасних правових держав у всьому світі. Принципу верховенства права в системі національного законодавства України відведене одне з провідних місць, адже цей принцип зафіксовано в самому тексті найвищого законодавчого акту нашої держави – Конституції України. Стаття 8 Конституції України декларує, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Також необхідно зазначити, що Україна є чи не єдиною державою у світі, в Конституції якої закріплені положення не тільки щодо верховенства права, а й положення про правову державу [47, с. 189].

Природна методологія немислима без використання ціннісного підходу до права, оскільки з цієї позиції йому притаманні моральність, ірраціональність, релігійність тощо [146, с. 93]. Так, С. Максимов наголошує на тому, що «цінності, або очевидні ціннісні принципи, покладено в основу прав та обов'язків, правових норм. Завдяки цінностям право отримує свій зміст, формуються дозволи, заборони, зобов'язання. Вони знімають момент байдужості в поведінці правового суб'єкта, і без них феномен права був би неможливим» [123, с. 275]. Саме такою цінністю і є верховенство права.

Отже принцип верховенства права як фундаментальна засада дослідження конституціоналізації органів прокуратури відображає необхідність розгляду всіх аспектів організації та діяльності прокуратури крізь призму забезпечення прав і свобод людини, верховенства Конституції та законів України. Цей принцип вимагає оцінки відповідності конституційно-правового регулювання прокурорської діяльності основоположним цінностям правової держави, таким як справедливість, рівність перед законом, правова визначеність та пропорційність. У контексті дослідження конституціоналізації органів прокуратури принцип верховенства права виступає не лише методологічним орієнтиром, але й критерієм оцінки ефективності конституційних перетворень у сфері прокурорської діяльності.

Застосування принципу верховенства права при дослідженні конституціоналізації прокуратури передбачає аналіз трансформації її ролі від карального органу радянського типу до інституції, що функціонує в інтересах суспільства та держави на засадах верховенства права. Особлива увага приділяється вивченню механізмів забезпечення незалежності прокурорів, прозорості їхньої діяльності та підзвітності суспільству. Важливим аспектом є також дослідження процесуальних гарантій дотримання прав людини у діяльності прокуратури та механізмів відповідальності прокурорів за порушення принципу верховенства права.

Крім того, на наш погляд, дослідження конституціоналізації органів прокуратури крізь призму принципу верховенства права також вимагає врахування міжнародних стандартів та рекомендацій Венеціанської комісії, GRECO та інших міжнародних інституцій щодо ролі прокуратури у демократичному суспільстві. Це дозволяє оцінити відповідність національної моделі прокуратури європейським цінностям та принципам, визначити напрями подальшого вдосконалення конституційно-правового регулювання прокурорської діяльності з метою забезпечення ефективного захисту прав і свобод людини, підтримання правопорядку та зміцнення верховенства права в Україні.

Принцип системності та комплексності аналізу. На сьогодні можна з упевненістю констатувати факт настання етапу наукового, системно міждисциплінарного підходу до проблем науки, освіти, техніки і технології, етапу, що концентрує увагу не тільки на речовинно-енергетичних, але і на системно-міждисциплінарних аспектах, побудові і дослідженні системно-інформаційної картини світу, про настання етапу системних парадигм [190, с. 182]. Як справедливо зазначає у своїх працях професор Є.Мних, «одним з основних напрямків сучасної науки є комплексне дослідження явищ і процесів як систем. Тому системний підхід до дослідження явищ і процесів ... є ядром методології» [131, с. 10].

Таким чином, на наш погляд, принцип системності та комплексності аналізу при дослідженні конституціоналізації органів прокуратури передбачає розгляд цього процесу як цілісної системи взаємопов'язаних елементів у контексті загальної конституційної реформи та трансформації правової системи України. Такий підхід дозволяє виявити всі структурні компоненти конституціоналізації прокуратури, встановити їх взаємозв'язки та взаємозалежності, дослідити особливості функціонування прокуратури як єдиної системи органів державної влади. Важливо враховувати як внутрішні зв'язки між різними елементами

системи органів прокуратури, так і їх взаємодію з іншими державними інституціями та громадянським суспільством.

При цьому, комплексність аналізу забезпечується через дослідження різних аспектів конституціоналізації прокуратури: правового (конституційно-правове регулювання статусу та повноважень), інституційного (організаційна структура та механізми функціонування), функціонального (реалізація конституційних функцій), процесуального (порядок здійснення повноважень) та соціального (взаємодія з суспільством). Такий багатоаспектний підхід дозволяє всебічно оцінити ефективність конституційних змін щодо прокуратури, виявити проблемні питання та запропонувати шляхи їх вирішення з урахуванням системних зв'язків та наслідків.

І, нарешті, системність та комплексність дослідження також передбачає аналіз конституціоналізації прокуратури у часовому вимірі, що включає вивчення історичного розвитку конституційно-правового статусу прокуратури, сучасного стану та перспектив подальшого реформування. Такий комплексний підхід забезпечує формування цілісного наукового уявлення про процес конституціоналізації органів прокуратури та його значення для розвитку правової системи України.

Висновки до Розділу 1:

1. Парадигма у праві являє собою комплексну концепцію, яка охоплює домінуючий спосіб мислення про право та правові проблеми в межах певної традиції чи школи думки. Вона включає набір фундаментальних припущень про природу, призначення та функціонування права, правових інститутів та суб'єктів, а також структуру ідей та стандартів, що визначають, як представники правової спільноти повинні інтерпретувати та застосовувати право. Парадигма служить основою для правових досліджень, практики та освіти, формуючи систему відліку, що включає категорії, поняття, ідеї та теорії, які розкривають конституційні основи побудови держави. При цьому вона не є статичною, а може змінюватися з часом, відображаючи еволюцію правової думки та практики.

2. Можемо говорити про те, що конституціоналізація постає як ключова парадигма розвитку сучасної правової системи, відображаючи динамічний процес впровадження конституційних принципів у всі сфери правового життя. Ця парадигма формує новий домінуючий спосіб мислення про право, який ґрунтується на фундаментальних припущеннях про природу, призначення та функціонування правової системи в контексті конституційних цінностей.

3. У рамках парадигми відбувається постійне вдосконалення механізмів захисту прав і свобод людини, переосмислення ролі органів державної влади, та адаптація конституційних норм до мінливих суспільних реалій. Конституціоналізація як парадигма розвитку також відображає глобальні тенденції до універсалізації конституційних цінностей, впливаючи на міжнародне право та національні правові системи. Таким чином, ця парадигма забезпечує баланс між стабільністю та динамічним розвитком правової системи, формуючи новий підхід до розуміння та застосування права в сучасному конституційному контексті.

4. Дослідження правової доктрини щодо конституціоналізації органів прокуратури детермінується необхідністю фундаментального наукового осмислення трансформаційних процесів у цій сфері. Особливої актуальності набуває доктринальне дослідження в контексті конституційних модифікацій, що вплинули на інституційний статус прокуратури, зокрема щодо обмеження функції загального нагляду та посилення ролі прокуратури у кримінальному провадженні. Відзначимо власне міждисциплінарний характер дослідження, що охоплює конституційне, адміністративне та кримінальне процесуальне право, зумовлює його методологічну комплексність.

5. Аналіз дисертаційних досліджень демонструє плюралізм наукових підходів до визначення конституційно-правового статусу прокуратури. Фундаментальні праці В. Малюги, М. Мичко, В. Чечерського, М. Косюти та інших науковців формують теоретико-методологічне підґрунтя розуміння інституційного позиціонування прокуратури в системі органів державної влади. Дихотомія наукових позицій проявляється у дискусії щодо оптимальної моделі конституційного статусу прокуратури: від інтеграції до системи правосуддя до збереження автономного статусу з чітко регламентованими механізмами міжінституційної взаємодії.

6. Монографічні дослідження вчених (В. Сухоноса, В. Долежана, А. Лапкіна та ін.) репрезентують комплексний науковий аналіз теоретико-методологічних та організаційно-правових аспектів функціонування прокуратури. Їх гносеологічна цінність полягає в імплементації різних методологічних підходів та формуванні концептуального базису для модернізації законодавчого регулювання конституціоналізації органів прокуратури. Особливу значущість мають компаративістські дослідження вчених, що дозволяють екстраполювати позитивний зарубіжний досвід на національну правову систему.

7. Наукові публікації вчених у періодичних виданнях (М. Біденка, Є. Блажівського, В. Руденка та інших дослідників) характеризуються оперативністю

рефлексії на законодавчі новели та трансформації правозастосовної практики. Періодичні видання слугують платформою для апробації інноваційних наукових концепцій та формулювання праксеологічних рекомендацій щодо оптимізації функціонування прокуратури в умовах перманентного реформування.

8. Матеріали наукових форумів становлять важливий сегмент емпіричної бази дослідження конституціоналізації прокуратури, відображаючи полеміку щодо концептуальних підходів до вирішення проблемних аспектів її функціонування. Синергія теоретичних напрацювань науковців та практичного досвіду фахівців забезпечує формування комплексного бачення перспектив модернізації прокурорської системи відповідно до європейських стандартів та національних особливостей.

9. Методологія дослідження конституціоналізації органів прокуратури базується на комплексному застосуванні різних методів та підходів, що зумовлено складністю та багатоаспектністю досліджуваного явища. При цьому, основними методами, на наш погляд, є діалектичний, системний, формально-юридичний, порівняльно-правовий, історико-правовий та прогностичний.

10. Особливе значення має міждисциплінарний підхід, який включає інтеграцію методів конституційного та адміністративного права, використання соціологічного методу та застосування політологічних підходів. Це дозволяє всебічно дослідити процеси конституціоналізації прокуратури у їх взаємозв'язку з іншими правовими та суспільними явищами.

11. Методологічні принципи дослідження конституціоналізації органів прокуратури включають:

- принцип об'єктивності та всебічності, який забезпечує неупереджений аналіз усіх аспектів конституційно-правового статусу прокуратури;
- принцип верховенства права, що вимагає оцінки відповідності конституційного регулювання прокуратури основоположним правовим цінностям;

- принцип системності та комплексності аналізу, який передбачає розгляд конституціоналізації прокуратури як цілісної системи взаємопов'язаних елементів;

12. Сучасний стан методології дослідження конституціоналізації прокуратури характеризується тенденцією до інтеграції різних наукових підходів та методів, що дозволяє забезпечити комплексне розуміння досліджуваних процесів та явищ у контексті розвитку правової системи України.

РОЗДІЛ 2

КОНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ІНСТИТУЦІЙНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ПРИРОДИ ПРОКУРАТУРИ

2.1. Конституціоналізація правового статусу прокуратури в системі розподілу державної влади в Україні

Оскільки для слабкої людини є надто великою спокусою прагнути захопити владу, то зловживання нею буде великою спокусою, коли одні й ті самі особи мають владу створювати закони і виконувати їх

Дж.Локк [44]

В умовах розвитку сучасної демократичної держави особливої актуальності набуває питання ефективного функціонування системи стримувань і противаг як важливого механізму забезпечення балансу державної влади. При цьому, на наш погляд, саме органи прокуратури, зазнаючи суттєвої трансформації у процесі конституційного реформування, відіграють значну роль у цій системі, виступаючи інституційною гарантією дотримання конституційної законності та захисту прав і свобод людини.

Процес конституціоналізації прокуратури в Україні характеризується поступовим переосмисленням її місця та ролі в механізмі державної влади, що особливо помітно у змінах до Конституції України 2016 року. Ці зміни не лише визначили нову інституційну модель прокуратури, але й суттєво вплинули на її

функціональне призначення в системі стримувань і противаг, наблизивши її до європейських стандартів організації та діяльності прокурорських органів.

Дослідження конституціоналізації прокуратури як елемента системи стримувань і противаг має важливе теоретичне та практичне значення для розуміння сучасних тенденцій розвитку конституційного права та вдосконалення механізмів забезпечення конституційної демократії в Україні. Це питання набуває особливої гостроти в контексті європейської інтеграції України та необхідності подальшої гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу¹.

Проблематика держави, її концептуального розуміння, фундаментальних характеристик та суспільного призначення залишається однією з ключових та найбільш дискусійних у сучасній юридичній науці. Вчені пояснюють це комплексом факторів: по-перше, ці питання прямо стосуються інтересів різноманітних соціальних груп, політичних організацій та громадських рухів; по-друге, жодна інша інституція не може зрівнятися з державою за масштабом завдань, функціональним навантаженням та впливом на суспільний розвиток; по-третє, держава є комплексним та діалектично суперечливим суспільно-політичним феноменом. Таким чином, виступаючи організаційною формою суспільного життя, що покликана гарантувати його єдність та впорядкованість, держава реалізує функції, що визначаються суспільними потребами, і тим самим діє в інтересах суспільства [69, с. 68; 85, с. 89].

В контексті тематики нашого дослідження заслуговує на увагу позиція В. Волинця щодо того, що трансформація державно-владного механізму в Україні

---

¹ Хоча, як стверджують Є.Крапивін та Д.Писаренко, з реформою прокуратури в Україні склалася парадоксальна ситуація, оскільки фактично більшість європейських стандартів були імplementовані за останні дев'ять років реформ та навіть за період до 2014 року. Власне Євросоюз не озвучує чітких вимог чи побажань щодо того, в який бік має рухатись подальший розвиток прокуратури. Перш за все через те, що в самому ЄС принципи формування і поточної роботи прокуратури відмінні країна від країни; це значною мірою є питанням національних, а не загальних євросоюзівських стандартів. Для ЄС важливо, яким буде результат реформ: в європейській Україні, як і в усіх державах ЄС, прокуратура має бути незалежною, ефективною тощо, і саме ці загальні демократичні параметри перевірятимуть під час переговорів про вступ України до ЄС [99].

не обмежується лише структурно-організаційними змінами окремих державних органів, а передусім спрямована на створення та впровадження такої інституційної моделі, яка забезпечить найбільш ефективну реалізацію всього спектру функцій сучасної держави [34, с. 5]. Відтак, на думку академіка В. Скрипнюка, аналізуючи правоохоронну функцію та діяльність правоохоронних органів, основним призначенням яких є протидія злочинності, охорона законності та забезпечення правопорядку, необхідно зосереджуватись не на окремих інституційних змінах (на рівні конкретних державних органів чи установ), а на комплексному та системному підході до реалізації правоохоронної функції держави в цілому [186, с. 402-403]. При цьому, за твердженням О. Скрипнюка, всі державні функції перебувають у тісному взаємозв'язку, а їх системність визначається багатоманітністю напрямів державної діяльності, спрямованих на реалізацію соціального призначення держави [186, с. 143].

Відповідно до Конституції України (ст. 6) державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову гілки. Закріпивши принцип поділу державної влади, Конституція встановила, що органи, які уособлюють кожну з гілок влади, мають здійснювати свої повноваження виключно у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України (ч. 2 ст. 6, ст. 19).

Послідовне дотримання конституційного принципу розподілу влади при збереженні соціально-політичної єдності її гілок, централізація виконавчої влади та чітке розмежування повноважень між державними органами та місцевим самоврядуванням запобігає як виникненню надпотужних органів із надмірними повноваженнями, так і розпорощенню владних функцій між численними владними структурами [9, с. 101]. Зважаючи на це, наше дослідження потребує критичного переосмислення та подальшого розвитку усталених теоретичних підходів щодо інституційного статусу прокуратури в системі державних органів,

враховуючи сучасні напрацювання як вітчизняної, так і зарубіжної правової науки.

Представники західної політико-правової думки запропонували механізм реалізації принципу поділу влади, спрямований на запобігання кризовим явищам. Зокрема, А. Шлезінгер обґрунтував, що ефективне функціонування державного механізму забезпечується через балансування різних гілок влади за допомогою системи стримувань і противаг, доповненої конституційним контролем та тлумаченням Конституції органом конституційної юстиції. За такого підходу єдина державна влада розподіляється для забезпечення ефективності державного механізму, але при цьому зберігає свою цілісність [257, р. 9].

Ідея верховенства права та правового закону, посилення законності, захисту прав і свобод людини та громадянина безпосередньо спирається на принцип розподілу влади. Витоки цієї доктрини сягають античної філософської думки, де мислителі, аналізуючи тогочасні суспільні реалії, підкреслювали важливість розподілу обов'язків між різними верствами рабовласницького суспільства та необхідність функціонування окремих державних органів з їх специфічними завданнями, функціями та відповідними повноваженнями [149, с. 39].

Принцип поділу влади виступає конституційною моделлю організації державного механізму, згідно з якою владні повноваження розподіляються між законодавчими, виконавчими та судовими органами. При цьому кожна гілка влади функціонує автономно та незалежно від інших, що запобігає концентрації всієї державної влади в руках однієї особи чи органу¹. Таким чином, основне призначення цього принципу полягає у недопущенні створення такої державної інституції, яка могла б акумулювати надмірні повноваження різних гілок влади та здійснювати їх безконтрольно або зловживати ними [96, с. 8].

---

¹ Цікаво, що, наприклад, критикуючи пропозиції Ш. Монтеск'є щодо встановлення трьох влад – законодавчої, виконавчої та судової, Ф. Шершеневич, підкреслював, що вони «теоретично помилкові, а тому і практично непридатні. Трьох рівних за силою влад існувати не може; та, яка насправді виявиться найбільш сильною, і буде справжньою владою, а решта підкоряться їй мимоволі і перестануть бути самостійними владою. Єдність влади неминуче відновиться» [229].

Між тим, за спостереженням О. Козинця та В. Пророченка, які вивчали еволюцію теорії поділу влади в контексті світової політико-правової думки, різні історичні періоди розвитку суспільства характеризувались формуванням відмінних підходів та концепцій щодо оптимальної моделі розподілу державної влади [79, с. 168]. Класична теорія поділу влади на три гілки не охоплює всі конституційні органи у їх сучасному розумінні. Реальна практика державотворення свідчить про існування різноманітних форм здійснення публічної влади [91, с. 8].

За вірним твердженням Х. Кайдрович, в Україні існують органи державної влади, які не входять у жодну з трьох влад — законодавчу, виконавчу чи судову. Водночас ці органи створюються і діють відповідно до Конституції України та законів. За статусом є органами у структурі державної влади. Практика виконання переліченими органами державної влади не виключає не властивих з точки зору класичних уявлень про поділ влади окремих повноважень, що входять до компетенції інших підсистем влади. Так, Президент України, будучи главою держави, не входить до жодної гілки державної влади. Особливе місце у системі поділу влади займають конституційні органи: Рахункова палата України, Національний банк України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Рада національної безпеки і оборони України, Офіс Президента України, які організаційно не входять до жодної з традиційних гілок влади [72, с. 25].

Н. Пелих, в свою чергу, пропонує поряд з існуючими гілками влади закріпити в статті 6 Конституції України президентську гілку, що повинна належати Президентові України та його представникові в АРК; контрольно-наглядову — прокуратурі, контрольно-ревізійній службі, Рахунковій палаті, уповноваженому ВРУ з прав людини та правоохоронну — органам, основне професійне завдання яких має правоохоронне спрямування [149, с. 69].

Отже, сучасне розуміння концепції розподілу влади зовсім передбачає обов'язкове віднесення органів держави до виконавчої, законодавчої чи судової

влади, як це передбачалося на момент її формулювання авторами даної теорії. На перший план скоріше за все виходить їхня ефективна і збалансована взаємодія між собою з метою реалізації функцій держави. Будь-якій державі, якщо вона прагне бути суверенною та незалежною при здійсненні своєї зовнішньої політики та стабільною при вирішенні внутрішніх питань, властива особлива функція – забезпечення за допомогою своїх механізмів повного, одноманітного та безумовного виконання прийнятих нею законів.

При визначенні місця прокуратури в системі державних органів варто звернути увагу й на позиціонування правоохоронних органів у державному механізмі загалом. Вивчення наукових джерел свідчить, що питання правової природи правоохоронних органів у сучасній українській державі залишається дискусійним [див. наприклад 74, с. 105]. При цьому, основні розбіжності полягають у тому, що одні дослідники розглядають правоохоронні органи як окремий елемент забезпечення функціонування державної влади, відокремлений від виконавчої гілки влади, тоді як інші науковці, орієнтуючись на чіткі юридичні конструкції, відносять їх або до виконавчої влади, або частково до виконавчої та судової гілок влади [див. наприклад 26, с. 20].

Тут також варто підтримати й позицію І. Бондаренка, що відповідно до конституційного принципу поділу влади, зазначені державні органи належать до різних гілок влади. Вчений відзначає, що в нормативно-правових актах суди як органи правосуддя часто виокремлюються, що відображається у формулюванні «судові та правоохоронні органи». Більше того, правоохоронна діяльність характеризується суттєвою неоднорідністю за своїм змістом та характером [26, с. 20].

Цікаво, що, наприклад, В. Костицький, говорить про нову теорію розподілу влади, яка передбачає поділ на три рівні: влада народу, представницька влада та функціональна влада, а також визначено гілки влади представницької

(законодавча, президентська та місцеве самоврядування) і функціональної (виконавча, судова, контрольно-наглядова і атестаційна) [91].

Майже всі дослідники відзначають виняткову важливість оптимального вирішення цього питання з врахуванням конкретної ситуації в державах пострадянського простору, хоча висловлювалась і інша точка зору, яку наводить М. Косюта, що «всі суперечки про місце прокуратури в системі влади носять схоластичний характер і є безплідними. Є важливим лише чітко визначити функції прокуратури» [94, с. 29].

Спектр наукових позицій щодо інституційного статусу прокуратури в системі поділу влади відзначається надзвичайною різноманітністю, що ускладнює їх систематизацію. Численні дослідники, намагаючись підкреслити оригінальність власного підходу, використовують різну термінологію для позначення фактично тотожних концепцій. Втім, спробуємо виокремити ключові теоретичні напрямки до вирішення цієї проблеми. Основні підходи до визначення місця прокуратури в системі державної влади, на сьогодні можна звести до наступних: 1) прокуратура належить до законодавчої гілки влади, оскільки забезпечує нагляд за виконанням законів; 2) прокуратура є частиною виконавчої влади, будучи органом правозастосування; 3) прокуратура функціонує як елемент президентської вертикалі влади; 4) прокуратура інтегрована до системи судової влади; 5) прокуратура України, як окрема гілка влади.

2.1.1. Приналежність органів прокуратури до законодавчої гілки влади.

Насамперед розглянемо найменш підтримувану в сучасній правовій науці теорію щодо приналежності органів прокуратури до законодавчої гілки влади. У 80-х – на початку 90-х років ХХ століття сформувалася група науковців, які обстоювали позицію щодо належності прокуратури до законодавчої гілки влади.

Прихильники цього підходу, спираючись на тодішню наглядову функцію прокуратури, аргументували свою позицію тим, що прокуратура забезпечує виконання законів, прийнятих Верховною Радою України, функціонує в межах визначених законом повноважень та підзвітна парламенту, що обумовлює її місце в системі законодавчої влади. Таку позицію, зокрема, відстоювали М. Потебенько, А. Лапкін, В. Ломовський, В. Клочков, В. Долежан. Так, зокрема, обґрунтовуючи свою позицію, В. Долежан апелює до концепції Ш.Л. Монтеск'є, який наголошував на праві та обов'язку законодавчої влади контролювати виконання ухвалених нею законів у вільній державі. Розвиваючи цю думку, В. Долежан підкреслює ключову роль прокуратури, зазначаючи, що без неї законодавча влада втрачає свою дієвість [60, с. 162].

Подібний аргумент можемо знайти й у В. Ломовського. Так, зокрема, вчений вважає, що прокурорський нагляд є продовженням законодавчої функції держави. Він посилається на відомий вислів Ш. Монтеск'є про те, що у вільній державі влада має право і повинна розглядати, як саме виконуються створені нею закони [117, с. 34]. В. Клочков та В. Рябцев стверджують, що прокуратура діє від імені вищого органу державної влади і це має бути закріплено в Конституції та організаційно оформлено [77, с. 41].

А. Лапкін відзначає, із законодавчою владою прокуратура пов'язана досить тісно у наступних аспектах: 1) правові основи організації та діяльності органів прокуратури закладено актами Верховної Ради України (передусім це Закон, а також закони та інші акти Верховної Ради України, якими керується прокуратура у своїй діяльності); 2) наглядова діяльність прокуратури зосереджена на контролі саме за додержанням законності, тобто передусім актів Верховної Ради України; 3) Верховна Рада України бере участь у формуванні органів прокуратури України, оскільки Генеральний прокурор України призначається і звільняється за її згодою; 4) Генеральний прокурор України певним чином підзвітний законодавчій владі: він не менш як один раз на рік інформує Верховну Раду України про стан

законності; разом із цим Верховна Рада України може висловити йому недовіру, що має наслідком його відставку з посади; 5) діяльність Верховної Ради України не є об'єктом прокурорського нагляду [111, с. 165].

Отже, як бачимо, обґрунтовуючи належність прокуратури до законодавчої гілки влади, прихильники цього підходу наголошують, що саме прокуратура виступає ключовим інструментом забезпечення дотримання законів, прийнятих парламентом. Вони аргументують це тим, що без ефективного механізму контролю за виконанням законів законодавча влада втрачає свою дієвість, а прокуратура, здійснюючи нагляд за дотриманням законності, фактично забезпечує реалізацію волі законодавця.

Прихильники цієї позиції також вказують на історичну традицію взаємодії прокуратури з парламентом, підзвітність Генерального прокурора Верховній Раді та той факт, що саме парламент визначає правові засади організації та діяльності прокуратури через прийняття відповідних законів. На їхню думку, така тісна інституційна взаємодія з законодавчим органом є додатковим аргументом на користь віднесення прокуратури до законодавчої гілки влади.

Окрім того, як бачимо, прибічники цього підходу акцентують увагу на тому, що прокуратура, здійснюючи нагляд за додержанням законів, виступає своєрідним «продовженням» законодавчої влади, забезпечуючи практичну реалізацію принципу верховенства закону в діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування та інших суб'єктів правовідносин. Така роль прокуратури, на їхню думку, логічно вписується в систему законодавчої гілки влади.

Проте, у цієї теорії більше критиків, ніж прихильників. Так, наприклад, серед аргументів «проти» можна виділити думки:

- Д. Тищенко, який вказує, що Конституція України визначає Верховну Раду як єдиний орган законодавчої влади. До того ж, навіть коли прокуратура мала

функцію загального нагляду, це не було підставою для її віднесення до законодавчої гілки влади, а тим більше зараз, коли ця функція відсутня [209].

- М. Мичко, який обґрунтовує свою «негативну» позицію, вказуючи на відсутність достатніх аргументів для віднесення прокуратури до законодавчої гілки влади, оскільки функція контролю за виконанням законів реалізується не лише прокуратурою, а й іншими контрольними органами, які належать до виконавчої влади [129, с. 34].

Отже, ми цілком підтримуємо позицію противників віднесення прокуратури до законодавчої гілки влади. На наш погляд, віднесення прокуратури до законодавчої гілки влади суперечить конституційному принципу, згідно з яким єдиним органом законодавчої влади в Україні є Верховна Рада. Прокуратура не бере участі у законотворчому процесі та не має повноважень щодо прийняття законів, що є ключовою функцією законодавчої влади. Більше того, сама природа прокурорської діяльності полягає у правозастосуванні, а не у створенні правових норм.

Крім того, важливо також зазначити, що контроль за виконанням законів здійснюється не лише прокуратурою, а й іншими державними органами, які належать до виконавчої гілки влади. Тому сам факт здійснення наглядових функцій не може бути достатньою підставою для віднесення прокуратури до законодавчої влади. До того ж, після конституційної реформи функція загального нагляду була вилучена з повноважень прокуратури, що додатково послаблює аргументацію щодо її приналежності до законодавчої гілки влади.

Також підзвітність Генерального прокурора Верховній Раді та визначення засад діяльності прокуратури через закони також не можуть слугувати достатнім обґрунтуванням її віднесення до законодавчої влади, оскільки парламентський контроль здійснюється щодо багатьох державних органів, які належать до різних гілок влади. Це є проявом системи стримувань і противаг, а не свідченням належності до законодавчої гілки влади.

2.1.2. Віднесення прокуратури до виконавчої гілки влади.

Не такою вже поширеною є й позиція віднесення прокуратури до виконавчої гілки влади. Визнається можливість віднесення прокуратури до виконавчої гілки влади чи її підпорядкування уряду, однак за обов'язкової умови забезпечення незалежності прокурорів та дотримання принципів прозорості й справедливості у їхній діяльності [166].

На користь включення прокуратури до системи виконавчої влади її прихильники, зокрема О. Михайленко, відзначає про можливе посилення ролі Міністерства юстиції у впровадженні державної правової політики [128]. Проте суттєве застереження висловив П. Шумський, зазначивши, що інтеграція прокуратури до структури Міністерства юстиції чи іншого органу виконавчої влади суттєво знизила б рівень її наглядової функції, перетворивши її на звичайний відомчий або міжвідомчий контроль [231].

Із виконавчою владою, за твердженням А. Лапкіна прокуратура має чимало точок дотику, а саме: 1) органи виконавчої влади, як і органи прокуратури, становлять надзвичайно широку й розгалужену систему, з якою безпосередньо взаємодіє система органів прокуратури на всіх рівнях; 2) з деякими органами виконавчої влади прокуратура була об'єднана спільними завданнями і напрямками діяльності – йдеться про органи внутрішніх справ, Службу безпеки України, інші правоохоронні, а також численні контролюючі органи; 3) органи виконавчої влади – від Кабінету Міністрів України до органів виконавчої влади на місцях – ще донедавна були об'єктами прокурорського нагляду. При цьому, аналіз статистичних даних дає підстави говорити, що саме відповідність актів, дій, рішень органів виконавчої влади закону традиційно займала найбільшу «питому вагу» в структурі наглядової діяльності прокуратури, хоча в умовах скасування

функції нагляду за додержанням і застосуванням законів ця сфера істотно обмежилася [111, с. 166].

За визначенням А. Бойкова, взаємовідносини прокуратури з виконавчою владою реалізуються у двох основних напрямках: наглядові відносини та відносини взаємодії. На загальнодержавному рівні, як підкреслює науковець, така взаємодія може набувати різних форм, включаючи участь у погоджених урядових програмах (зокрема, у сфері протидії злочинності), ініціювання урядових постанов щодо конституційних та інших прав громадян, а також проведення експертизи документів, підготовлених урядовим апаратом [24, с. 26].

Взаємодія прокуратури з органами виконавчої влади, відзначає В. Сухонос, реалізується через різні форми, включаючи заслуховування інформації та пояснень керівників цих органів на засіданнях колегій прокуратур. Важливо відзначити, що існуюча заборона щодо участі прокурорів у колегіальних органах місцевих рад повинна бути розширена на комісії при органах виконавчої влади. У процесуальній площині взаємодія прокуратури з такими органами виконавчої влади як МВС і СБУ проявляється у взаємному праві складання протоколів про корупційні правопорушення. Особливе місце у системі взаємодії, на думку вченого, займає координаційна функція прокуратури щодо діяльності правоохоронних органів виконавчої влади у сфері протидії злочинності. Ця координація здійснюється на чотирьох рівнях: загальнодержавному, міжрегіональному, регіональному та місцевому [203, с. 9].

Таким чином, як бачимо, віднесення прокуратури до виконавчої гілки влади має окремі переваги. Так, по-перше, це дозволяє створити більш ефективну та скоординовану систему правоохоронних органів, оскільки більшість правоохоронних структур вже функціонують у системі виконавчої влади. Така інтеграція сприяє оптимізації взаємодії між різними правоохоронними органами, покращенню обміну інформацією та підвищенню ефективності спільних заходів у сфері протидії злочинності.

Другою суттєвою перевагою є відповідність такої моделі європейському досвіду, де прокуратура в ряді країн функціонує при міністерстві юстиції. Це сприяє гармонізації національної правової системи з європейськими стандартами та полегшує міжнародну співпрацю у сфері правоохоронної діяльності. Крім того, така модель забезпечує більш чітку підзвітність прокуратури та прозорість її діяльності в рамках системи виконавчої влади.

Третьою перевагою є можливість більш ефективної реалізації державної правової політики через єдину систему органів виконавчої влади. Включення прокуратури до цієї системи дозволяє забезпечити послідовність та узгодженість у реалізації правоохоронної функції держави, уникнути дублювання повноважень різних органів та оптимізувати використання ресурсів. При цьому важливо забезпечити належні гарантії незалежності прокурорів при здійсненні їхніх процесуальних повноважень.

В той же час, вважаємо, включення прокуратури до системи виконавчої влади має суттєві недоліки, які можуть негативно вплинути на ефективність її функціонування. Основним ризиком є потенційна втрата прокуратурою своєї незалежності, оскільки входження до виконавчої гілки влади може призвести до надмірного адміністративного впливу на прокурорів з боку виконавчих органів. Це особливо проблематично у контексті здійснення прокуратурою нагляду за додержанням законів органами виконавчої влади, оскільки створюється ситуація, коли контролюючий орган стає частиною контрольованої системи.

Інший суттєвий недолік полягає у можливому зниженні ефективності прокурорського нагляду та перетворенні його на звичайний відомчий контроль. Включення прокуратури до структури Міністерства юстиції чи іншого органу виконавчої влади може призвести до бюрократизації її діяльності, ускладнення процедур прийняття рішень та зменшення оперативності реагування на порушення закону. Крім того, така трансформація може негативно вплинути на

здатність прокуратури неупереджено здійснювати процесуальне керівництво досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення в суді.

2.1.3. Приналежність прокуратури до президентської гілки влади

У контексті нашого дослідження варто відзначити, що серед науковців існує також позиція щодо належності прокуратури до президентської гілки влади. Прихильники цієї концепції, враховуючи конституційний статус Президента України як гаранта Конституції та прав і свобод людини, обґрунтовують можливість тимчасового підпорядкування прокуратури президентській владі для здійснення нагляду за виконанням законів та президентських указів. На їхню думку, функціональне призначення та спрямованість діяльності прокуратури найбільш тісно корелює саме з повноваженнями Президента України [35, с. 6]. Представники цього підходу вважають, що прокуратура повинна виступати ключовою інституційною опорою президентської влади, що особливо актуально в період нестабільності правових відносин у суспільстві. На їхню думку, прокуратура має здійснювати систематичний нагляд за виконанням як законів, так і президентських указів, які мають силу закону та відіграють визначальну роль у впровадженні реформ та забезпеченні правопорядку. Прихильники цього підходу аргументують, що функціональне призначення прокуратури найбільш тісно корелює з повноваженнями глави держави у сфері забезпечення законності та правопорядку.

Включення прокуратури до президентської вертикалі влади, на думку її прихильників, дозволило б створити ефективний механізм забезпечення виконання законів та президентських указів в державі. При цьому прокуратура могла б виступати важливим інструментом реалізації конституційних

повноважень Президента як гаранта додержання Основного Закону, особливо в умовах нестабільних правових відносин у суспільстві.

Позиція щодо інтеграції прокуратури в президентську вертикаль влади обґрунтовувалась науковцями й через подібність наглядових функцій прокуратури та президентських повноважень, а також можливістю прокуратури сприяти реалізації президентських функцій. Проте, вірно стверджує І. Швед, такий підхід несе загрозу порушення принципу поділу влади, оскільки призводить до надмірної концентрації контрольно-наглядових повноважень у президентській інституції. Ситуація ускладнюється тим, що конституційно-правовий статус президента в системі розподілу державної влади досі залишається дискусійним питанням [223, с. 102].

Отже, на наш погляд, віднесення прокуратури до президентської вертикалі влади має певні переваги, насамперед через особливий конституційний статус Президента як гаранта державного суверенітету та додержання Конституції. Така модель дозволяє створити єдину систему контролю за дотриманням законності, де прокуратура виступає ефективним інструментом реалізації конституційних повноважень глави держави. Це особливо важливо в умовах проведення системних реформ та необхідності забезпечення єдиної правової політики в державі. Крім того, підпорядкування прокуратури Президенту може сприяти її більшій незалежності від інших гілок влади, особливо від виконавчої та законодавчої. Це дозволяє прокуратурі здійснювати свої функції більш неупереджено, без надмірного впливу з боку уряду чи парламенту. Така модель також забезпечує більш швидке та ефективне реагування на порушення законності, оскільки передбачає пряму підзвітність прокуратури главі держави.

В той же час, як бачимо, основним недоліком віднесення прокуратури до президентської влади є ризик надмірної концентрації контрольно-наглядових повноважень в руках глави держави, що може призвести до порушення принципу поділу влади. Така модель створює загрозу використання прокуратури як

інструменту політичного впливу та тиску, особливо враховуючи, що конституційно-правовий статус самого президента в системі розподілу державної влади залишається дискусійним питанням. Підпорядкування прокуратури президентській владі також може негативно вплинути на її інституційну незалежність та об'єктивність у здійсненні своїх функцій. Існує ризик, що прокуратура може перетворитися на механізм реалізації політичної волі глави держави, а не на незалежний орган, що забезпечує верховенство права та законність. Це особливо проблематично в контексті забезпечення належного нагляду за додержанням законів та підтримання публічного обвинувачення в суді.

2.1.4. Прокуратура інтегрована до судової гілки влади.

У 2016 році законодавець при внесенні змін до Конституції України виключив даний розділ і лише однією ст.131-1 Конституції визначив її місце в розділі «Правосуддя», чим формально прокуратуру відніс до судової гілки влади [156]. Включення статті про прокуратуру до Розділу «Правосуддя» в Конституції України викликає дискусії в наукових колах¹. Проте значна частина сучасних дослідників підтримує таке позиціонування, аргументуючи це тісним функціональним зв'язком прокуратури із судовою системою. Їхня позиція базується на тому, що серед усіх державних інституцій саме прокуратура має найбільш тісну функціональну та організаційну спорідненість із судовою гілкою влади [221, с. 184].

---

¹ Історичний аналіз законодавчих ініціатив демонструє, що спроби інтеграції прокуратури до судової гілки влади мали місце на різних етапах конституційного процесу в Україні. Найбільш показовим прикладом є проект Конституції України, який було винесено на всенародне обговорення згідно з постановою Верховної Ради від 1 червня 1992 року, де розділ про прокуратуру було включено до глави 21 «Судова влада». Примітно, що така концепція знайшла підтримку і з боку самої Генеральної прокуратури України, яка у 2006 році запропонувала законопроект «Про внесення змін до Конституції України», де пропонувалося визначити прокуратуру як єдину незалежну систему органів судової влади. Однак, попри ці законодавчі ініціативи, такий підхід до позиціонування прокуратури не був реалізований у кінцевій редакції Конституції.

Насамперед хочемо відзначити, у контексті взаємодії державних інституцій, прокуратура та судова влада в Україні мають комплексну систему взаємозв'язків, що проявляється у декількох ключових аспектах. Передусім, функціональний спектр прокуратури нерозривно пов'язаний із судовою діяльністю. Це проявляється у різних формах: деякі функції ініціюються судовими рішеннями (як-от контроль за виконанням судових рішень у кримінальних справах), інші реалізуються безпосередньо в судовому процесі (представництво інтересів держави та громадян, підтримка державного обвинувачення), а деякі є логічним продовженням судової діяльності (нагляд за законністю в діяльності органів досудового розслідування).

Крім того, за твердженням А. Лапкіна, обидві інституції об'єднані спільною метою в системі правоохоронних органів - утвердження верховенства права та зміцнення законності. При цьому їхня взаємодія характеризується системою взаємного контролю: суд здійснює контроль за законністю дій прокуратури через механізм оскарження прокурорських рішень, тоді як прокуратура, не маючи прямих наглядових повноважень щодо суду, може реагувати на порушення закону шляхом оскарження судових рішень у встановленому порядку [111, с. 167].

КСУ в своєму рішенні відзначив, «одним із найвагоміших наслідків конституційної реформи 2016 року стосовно організації державної влади в Україні є те, що з набранням чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 № 1401–VIII інститут прокуратури втратив відокремлений статус у структурі державної влади. Натомість за новим українським конституційним правопорядком прокуратуру як інститут, що виконує функцію кримінального переслідування, структурно вмонтовано в загальну систему правосуддя» [168]

Питання віднесення прокуратури до судової гілки влади знаходить підтримку серед багатьох науковців, як українських, так і закордонних:

можлива інтеграція прокуратури в систему судової влади як самостійної структури, але за двох ключових умов: суттєвого реформування процесуальних моделей судочинства та реорганізації системи органів досудового розслідування. При цьому така інтеграція розглядається саме в контексті оновленої конституційної моделі прокуратури з обмеженими функціями (В. Бринцев [29, с. 100]);

включення прокуратури до судової гілки влади як незалежного органу має вагоме обґрунтування, що підкріплюється низкою аргументів. Позиція базується на комплексному аналізі кількох факторів: міжнародному досвіді функціонування прокуратури в різних країнах, історичних прецедентах в українській правовій системі, сучасній тенденції до деполітизації прокурорської діяльності, позитивній оцінці такого підходу експертами Ради Європи, а також професійній спорідненості прокурорської та суддівської діяльності (С. Стеценко [195, с. 150]);

збалансований підхід до її інтеграції в судову гілку влади. Акцентується увага на тому, що така інтеграція має відбуватися при збереженні організаційно-управлінської автономії прокуратури від судових органів, що забезпечить ефективне виконання її специфічних функцій та завдань (Ю. Полянський [155, с. 137]);

основною місією прокуратури має бути саме сприяння здійсненню правосуддя. Ті функції прокуратури, які виконуються поза межами судової системи та не мають прямого зв'язку із забезпеченням правосуддя, втрачають свою інституційну логіку та цільове призначення (І. Коліушко [83]);

до структури судової влади, крім судів, належать деякі види державних органів і установ, що обслуговують судову владу, серед них, перш за все, слід відзначити органи попереднього слідства і прокуратури (М. Костицький [92, с. 6]);

комплексний аналіз конституційних норм дає підстави вважати, що віднесення прокуратури до судової влади жодним чином не означатиме посягання на особливий статус, повноваження і незалежність суддів. В Україні як на конституційному, так і на законодавчому рівнях відповідні гарантії існують (О. Толочко [211, с. 21]);

прокуратура, повинна належати до судової влади, водночас зберігаючи свою автономність. При цьому необхідно апелювати до Звіту Венеціанської комісії з європейських стандартів, у якому вказано: «Потрібно чітко розрізняти поміж можливою незалежністю служби обвинувачів або Генерального обвинувача на противагу статусу обвинувачів, окрім генерального обвинувача, яка є радше «автономною», аніж «незалежною» (О. Крючко [102, с. 60]).

Отже, аналізуючи аргументи науковців щодо приналежності прокуратури до судової гілки влади, на наш погляд, можна виокремити декілька ключових позицій, що обґрунтовують доцільність такої інституційної моделі. По-перше, це функціональна спорідненість прокуратури та судових органів, яка проявляється у спільній меті забезпечення правосуддя та верховенства права. Основною місією прокуратури є сприяння здійсненню правосуддя, а ті функції, які виходять за межі цієї місії, потребують переосмислення в контексті судово-правової реформи).

По-друге, важливим аргументом на користь інтеграції прокуратури до судової влади є міжнародний досвід та рекомендації європейських інституцій. Науковці наголошують на тому, що такий підхід відповідає сучасним тенденціям деполітизації прокурорської діяльності та знаходить підтримку експертів Ради Європи. При цьому, включення прокуратури до судової гілки влади не становить загрози незалежності суддів, оскільки відповідні гарантії закріплені на конституційному та законодавчому рівнях.

Водночас, науковці підкреслюють необхідність збереження організаційної автономії прокуратури в рамках судової влади. Вчені відзначають, що прокуратура повинна зберігати незалежність у вирішенні організаційно-

управлінських питань, що дозволить ефективно виконувати її специфічні функції. Таким чином, інтеграція прокуратури до судової влади розглядається як перспективний напрямок реформування, але за умови збереження її інституційної самостійності та функціональної специфіки.

В той же час, на сьогодні є й досить значна кількість противників віднесення органів прокуратури до судової гілки влади. Наведемо деякі з них:

звернемось до Основного Закону держави. Так, у статті 124 Конституції України встановлено, що «правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються». Також у частині 1 статті 5 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» закріплено, що «правосуддя в Україні здійснюється виключно судами та відповідно до визначених законом процедур судочинства», також у даній статті наведено норми про недопущення делегування функцій судів та привласнення цих функцій іншими органами, а також право народу на участь у здійсненні правосуддя через присяжних. Отже, це свідчить тільки про те, що прокуратура ніяк не може бути суб'єктом судової влади (А. Шапошнік, Т. Шалапко [221, с. 73]);

прокуратура України має чітко визначену законодавством структуру та закріплені повноваження, її організація має чітке вертикальне підпорядкування. За цією ознакою прокуратуру також не можна віднести до судової гілки влади. Так, відповідно до статей 7, 10, 12 Закону України «Про прокуратуру» утворення, перелік, територіальна юрисдикція, реорганізація та ліквідація обласних прокуратур, визначення їхньої компетенції, структури і штатного розпису здійснюються Генеральним прокурором. У системі прокуратури України діють окружні прокуратури, перелік та територіальна юрисдикція яких визначається наказом Генерального прокурора. Утворення, реорганізація та ліквідація окружних прокуратур, визначення їхньої компетенції, структури і штатного

розпису здійснюються Генеральним прокурором (В. Бесчастний, М. Мичко, О. Філов [161, с. 73]);

функція представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом також підтверджує, що прокурор, коли здійснює представництво інтересів держави в суді, аж ніяк не може бути суб'єктом судової влади, адже він представляє інтереси конкретної державної юридичної особи, тобто сторони в судовому процесі (М. Штогун [230]);

використане для назви розділу VIII Конституції України поняття «правосуддя» в українській мові має декілька значень: 1) суд, судова діяльність держави; юстиція; 2) розгляд судових справ; судочинство; 3) справедливий суд. Однак за змістом цього розділу можна дійти висновку, що законодавець, застосовуючи до іменника «правосуддя» дієслово «здійснює» (ст.ст. 124, 127, 129), розглядає у ньому правосуддя передусім як функцію судової влади (судочинство). Тому більш коректно ці питання відображає таке значення терміна «правосуддя», як «юстиція», що визначається як сукупність державних органів, що займаються судочинством, систему судових установ, судове відомство. З наведеного випливає, що, помістивши присвячену прокуратурі статтю у цей розділ, законодавець розглядає прокуратуру як складову системи юстиції держави, елемент реалізації функції правосуддя (А. Лапкін [110, с. 49]);

прокуратура в Україні не може входити до судової системи. Насамперед, прокуратура не здійснює правосуддя (адже у ст. 124 Конституції визначено, що правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються). Ще однією важливою ознакою того, що прокуратура не може бути в складі судової гілки влади, є її структура та організація діяльності з чітким вертикальним підпорядкуванням та повноваженнями (О. Осадца [139, с. 63]).

Таким чином, як бачимо з вищевикладеного, концепція включення прокуратури до судової гілки влади має низку суттєвих недоліків, які потребують

подальшого критичного осмислення. Передусім, таке позиціонування може призвести до розмивання принципу незалежності судової влади та створити ризик надмірної концентрації повноважень в межах однієї гілки влади. Об'єднання функцій правосуддя та прокурорського нагляду може порушити баланс у системі стримувань і противаг, що є основою демократичного устрою держави.

Крім того, на наше переконання, інтеграція прокуратури до судової системи також може ускладнити реалізацію її специфічних функцій, особливо тих, що не пов'язані безпосередньо із судочинством. Зокрема, це стосується наглядових повноважень прокуратури, координації діяльності правоохоронних органів та представництва інтересів держави поза межами судового процесу. Існує ризик, що надмірна «судизація» прокуратури може призвести до втрати її унікальної ролі в системі державних органів.

Також, включення прокуратури до судової гілки влади може створити організаційні та управлінські проблеми, пов'язані з необхідністю узгодження різних за своєю природою інституційних механізмів. Це може призвести до зниження ефективності як прокурорської діяльності, так і функціонування судової системи в цілому, особливо в умовах необхідності швидкого реагування на виклики у сфері забезпечення законності та правопорядку.

2.1.5 Прокуратура України, як окрема гілка влади

До конституційної реформи 2014 року статус та повноваження прокуратури України зазнали лише поверхневих змін порівняно з радянською моделлю, незважаючи на прийняття Конституції України 1996 року з її перехідними положеннями. Показово, що навіть після запровадження судового контролю у кримінальному провадженні (2001 рік) та формування системи адміністративної юстиції (середина 2000-х років), прокуратура продовжувала функціонувати як

всеохоплюючий наглядовий орган у сфері публічного права, зберігаючи радянський підхід до своїх повноважень. Особливо символічним було існування окремого Розділу VII «Прокуратура» в Конституції України (нині скасованого), що фактично надавало прокуратурі статус окремої гілки влади [142].

Прокуратура в системі державного механізму, за твердженням І. Шведа, є відокремленою та самостійною системою органів із широкими повноваженнями. Однак така ситуація, яка успадкована Україною з радянського минулого і була цілком прийнятною в СРСР (соціалістична доктрина якого не визнавала теорії поділу влади), абсолютно неприпустима у сучасних державно-правових реаліях України [223, с. 135].

На думку Ю. Шемшученка, прокуратура займає особливе місце в системі державної влади, не входячи до жодної з класичних гілок - законодавчої, виконавчої чи судової. Така позиція підкреслює унікальний характер прокуратури як державного інституту з особливим конституційно-правовим статусом та специфічними функціями, що не вписуються в традиційну тріаду поділу влади [48, с. 257–258].

Розвиваючи наукову дискусію щодо місця прокуратури в системі державної влади, В. Бесчастний наголошує на її особливому статусі. Науковець акцентує увагу на тому, що прокуратура України являє собою централізовану систему органів, об'єднаних спільними завданнями та функціями, яка за своєю природою та призначенням не може бути віднесена ані до виконавчої, ані до судової гілки влади [161, с. 53].

Прокуратура посідає унікальне місце в державному механізмі, функціонуючи як самостійна інституційна одиниця, що не входить до жодної з традиційних гілок влади. Така інституційна автономія є не просто особливістю організаційної структури, а необхідною передумовою для ефективного виконання прокуратурою її правоохоронної функції та забезпечення належного рівня законності в державі [132, с. 74].

Науковці, які обстоюють концепцію «контрольно-наглядової» гілки влади, обґрунтовують необхідність визнання прокуратури як окремої, самостійної гілки влади. Їхня позиція базується на тому, що специфіка функцій прокуратури, які полягають у здійсненні нагляду та контролю за дотриманням законності всіма суб'єктами правовідносин, не вписується в класичну модель поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову гілки [58, с. 1–3].

Аналізуючи історичний розвиток концепції контрольно-наглядової влади, варто звернути увагу на теоретичні напрацювання 1940-х років, коли Г. Петров вперше запропонував розглядати прокурорський нагляд як окрему форму державної діяльності. Як зазначає з цього приводу С. Березовська, науковець обґрунтував існування чотирьох самостійних форм державної діяльності: законодавчої, виконавчо-розпорядчої, судової та прокурорського нагляду. Така концепція пропонує вирішення теоретичної суперечності між кількістю форм державної діяльності та видів влади шляхом визнання прокурорської діяльності четвертою гілкою державної влади. Втім, обґрунтованість такого підходу потребує детального аналізу з урахуванням сучасних реалій державотворення та функціонування системи стримувань і противаг [13, с. 15].

Специфіка конституційно-правового статусу прокуратури України та неможливість її органічної інтеграції до виконавчої чи судової гілок влади, як це практикується в деяких країнах, пише В. Логоша, спонукала науковців до обґрунтування існування окремої контрольно-наглядової гілки влади. В рамках цієї концепції прокуратура розглядається як ключовий елемент системи контрольно-наглядових органів, до якої також пропонується включити інші важливі інституції державного механізму. Зокрема, до контрольно-наглядової гілки влади, за твердженням вченого, науковці відносять: Конституційний Суд України, який здійснює конституційний контроль; Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, що забезпечує парламентський контроль за дотриманням прав людини; Рахункову палату як орган фінансового контролю;

Національну раду з питань телебачення і радіомовлення та Національну експертну комісію України з питань захисту суспільної моралі, які здійснюють спеціалізований контроль у відповідних сферах [116, с. 478].

На думку В. Сухоноса, історична спадщина постсоціалістичного періоду зумовила формування в Україні моделі потужної прокуратури, яка має значний вплив на забезпечення законності та протидію злочинності. Науковець підкреслює, що прокуратура здатна суттєво впливати не лише на захист конституційних прав і свобод громадян, але й на політико-економічні процеси в державі. Особливу увагу вчений звертає на те, що прокуратура України історично сформувалась як єдина централізована система, яка організаційно не підпорядкована жодній з гілок влади. Така інституційна автономія, на його переконання, є важливою гарантією незалежності прокурорської діяльності та захисту від впливу політичних та інших корпоративних інтересів у суспільстві [199, с. 87].

В той же час, аргументуючи недоцільність виділення прокуратури в окрему гілку влади, варто передусім звернути увагу на те, що така концепція суперечить класичній теорії поділу влади, яка історично довела свою ефективність у забезпеченні демократичного устрою держави. Створення додаткової гілки влади може порушити усталений баланс у системі стримувань і противаг, що може призвести до дестабілізації державного механізму та ускладнення взаємодії між різними органами влади.

Крім того, виокремлення контрольно-наглядової влади на чолі з прокуратурою може призвести до надмірної концентрації контрольних повноважень в межах однієї інституційної структури. Це створює ризики для демократичного розвитку держави, оскільки може призвести до формування своєрідної «суперконтролюючої» влади, що суперечить принципам правової держави та може становити загрозу правам і свободам громадян.

Також важливо зазначити, що функції контролю та нагляду не є виключною прерогативою прокуратури та інших контрольно-наглядових органів. Ці функції тією чи іншою мірою притаманні всім гілкам влади в межах їхньої компетенції. Наприклад, парламентський контроль здійснює законодавча влада, судовий контроль - судова влада, а адміністративний контроль - виконавча влада. Тому виділення окремої контрольно-наглядової гілки влади виглядає штучним та може призвести до дублювання функцій різних державних органів.

Так, на сьогодні, науковці аргументують можливість спільністю функціонального призначення прокуратури та інших контрольно-наглядових органів. Всі вони в межах своєї компетенції забезпечують охорону конституційного ладу та захист конституційної законності. Їх об'єднує єдина стратегічна мета - забезпечення верховенства Конституції України як у нормотворчому процесі, так і в правозастосовній практиці. Так, зокрема, М. Косюта, здійснивши глибокий аналіз нормативних актів Генерального прокурора України та практичної діяльності прокуратури, доходить важливого висновку про те, що сучасна прокуратура України фактично виконує функції системи органів конституційного нагляду. При цьому він підкреслює суттєву відмінність від конституційного контролю, який здійснює Конституційний Суд: прокурорський нагляд зосереджений переважно у сфері правозастосування, хоча і включає реагування на неконституційні нормативні акти органів державної влади, включаючи рівень Кабінету Міністрів України [94, с. 16].

Як слушно зауважує Н. Бенч, спроби виділити прокуратуру в окрему гілку влади на підставі здійснення нею контрольних функцій щодо органів виконавчої влади є необґрунтованими, оскільки контрольні повноваження притаманні всім гілкам влади. Виокремлення цих функцій в окрему гілку може зруйнувати фундаментальну структуру державної влади. На підтвердження цієї позиції можна навести численні приклади реалізації контрольних функцій різними органами влади, закріплені в Конституції України. Так, Верховна Рада України,

крім законодавчих повноважень, здійснює парламентський контроль за діяльністю уряду, має право створювати спеціальні комісії, а через Рахункову палату контролює використання державного бюджету. Кабінет Міністрів України забезпечує виконання Конституції, законів та актів Президента, здійснює контроль у сфері забезпечення прав людини та громадського порядку. Контрольні функції також закріплені за Президентом України як гарантом Конституції, місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування в межах їхньої компетенції. Це свідчить про те, що контрольна функція є невід'ємною складовою діяльності всіх гілок влади, а не виключною прерогативою якогось одного органу чи системи органів [12, с. 110].

Таким чином, як бачимо з вищенаведеного нами дослідження, визначення конституційно-правового статусу прокуратури та аналогічних інституцій породжує три можливі варіанти вирішення цього питання в українському контексті. Перший шлях передбачає інтеграцію прокуратури до однієї з традиційних гілок влади. Другий варіант полягає у збереженні існуючого «статус-кво» без суттєвих змін в інституційному позиціонуванні прокуратури. Третій, найбільш інноваційний підхід, пропонує офіційне визнання контрольно-наглядової влади як окремої гілки з відповідним закріпленням цього статусу в окремому розділі Конституції України.

В той же час, нам найбільш імпонує підхід, що базується на наступних ключових положеннях:

процес реформування правоохоронної системи України являє собою складний та багатоаспектний шлях, який вимагає визначення ключових критеріїв функціонування з урахуванням як історичного досвіду, так і сучасних вимог до організації правоохоронної діяльності. В контексті євроінтеграційних прагнень України, фундаментальною основою реформування правоохоронної системи має стати концепція консолідації українського суспільства, де забезпечення та

розвиток конституційних і основоположних свобод виступає одним із головних інструментів досягнення цієї мети (М. Бортун [27, с. 23]);

прокуратура України - це організаційно самостійна державна інституція, яка при виконанні своїх повноважень активно взаємодіє з усіма гілками державної влади і є важливим елементом у забезпеченні балансу між ними (П. Біленчук, А. Григоренко [22, с. 23]);

можна запропонувати переосмислення самої концепції поділу влади, визнаючи її умовний характер. Адже державна влада, хоч і реалізується через різні гілки та органи, залишається єдиною та неподільною як носій суверенітету, підпорядковуючись інтересам людини і держави. У цьому контексті доречніше говорити не про поділ влади як такої, а про розподіл функцій та повноважень між державними органами, що формують єдину систему. Саме тому, видається обґрунтованим забезпечення функціонування прокуратури як самостійної інституції державної влади, яка зберігає незалежність від органів законодавчої, виконавчої та судової гілок влади. Такий підхід дозволяє зберегти ефективність прокуратури у виконанні її специфічних функцій, при цьому не порушуючи загальну архітектуру державного механізму (Ю. Москалюк, М. Литвинюк [132]);

включення прокуратури, наприклад, до судової чи виконавчої гілки влади призведе до ситуації, коли в межах однієї гілки співіснуюватимуть інституції з принципово різними функціями та завданнями. Саме така проблемна ситуація спостерігається в сучасному національному законодавстві України, де намагання «вмонтувати» прокуратуру в існуючу систему поділу влади створює функціональні протиріччя та ускладнює ефективну реалізацію її специфічних повноважень (Ю. Москалюк, М. Литвинюк [132]).

2.2 Конституційний вимір трансформації функцій прокуратури

«Найскладніше завдання для будь-якої посадової особи — це посадити потрібну людину на потрібне місце»

Томас Джеферсон [261].

В умовах розвитку демократичної правової держави та реформування системи правосуддя особливої актуальності набуває питання трансформації функцій прокуратури та їх конституційного закріплення. Конституційна реформа щодо правосуддя 2016 року суттєво змінила правовий статус прокуратури, її місце в системі органів державної влади та функціональне призначення (*детальніше про це див. 2.1 дисертації*). Ці зміни зумовлені необхідністю приведення національної правової системи у відповідність до європейських стандартів та забезпечення ефективного функціонування механізму захисту прав і свобод людини.

За твердженням О. Скрипнюка, всі функції сучасної держави характеризуються тісним взаємозв'язком, а їх системність обумовлена різноманітністю напрямів державної діяльності, спрямованих на реалізацію її соціального призначення [186, с. 143]. Як відзначає О. Панкевич, захист і охорона законних прав та свобод людини і громадянина є фундаментальною характеристикою демократичної, правової та соціальної держави. Це положення знаходить своє відображення на доктринальному рівні при визначенні сутності цих трьох концепцій державного устрою. Зокрема, вітчизняні науковці визначають соціальну державу як таку, що спрямована на створення комплексних

умов для реалізації соціальних, економічних і культурних прав громадян, забезпечує можливості для самостійного досягнення належного рівня матеріального добробуту ініціативною та соціально відповідальною особою, гарантує прожитковий мінімум для гідного існування та сприяє досягненню соціальної злагоди в суспільстві [143, с. 33].

Конституційний вимір функцій прокуратури відображає фундаментальні зміни у розумінні ролі цього органу в демократичному суспільстві. Відхід від пострадянської моделі загального нагляду та утвердження нових функцій, орієнтованих насамперед на сферу кримінальної юстиції, демонструє якісно новий етап розвитку прокуратури в Україні. При цьому особливого значення набуває забезпечення балансу між ефективністю діяльності прокуратури та дотриманням конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Процес конституціоналізації функцій прокуратури тісно пов'язаний із загальною тенденцією посилення ролі конституційних цінностей та принципів у правовій системі України. Закріплення на конституційному рівні основних функцій прокуратури не лише визначає їх фундаментальний характер, але й встановлює чіткі межі прокурорської діяльності, запобігаючи надмірному розширенню повноважень цього органу. Водночас, конституційне регулювання функцій прокуратури потребує подальшого вдосконалення з урахуванням практичного досвіду реалізації конституційних змін та нових викликів, що постають перед правовою системою України.

Набуття Україною членства в Раді Європі супроводжувалося прийняттям низки міжнародних зобов'язань, зокрема щодо реформування прокуратури відповідно до стандартів та принципів цієї міжнародної організації. Ці зобов'язання були формально закріплені у Висновку та Рекомендаціях Парламентської Асамблеї Ради Європи № 190 (1995) від 26 вересня 1995 року, які визначили основні напрямки трансформації функцій та ролі прокуратури в Україні [165]. Членство України в Раді Європи та євроінтеграційні прагнення

вимагають суттєвої трансформації національних правових інститутів відповідно до стандартів Європейського Союзу. Особливої актуальності набуває реформування прокуратури, що передусім передбачає модернізацію її функціонального призначення та кола завдань, які покладаються на цей орган державної влади [37, с. 216].

Дослідження функціонального змісту діяльності прокуратури набуває особливого значення в контексті вдосконалення її конституціоналізації. При цьому варто відзначити, що теоретичні аспекти функцій прокуратури, їх організація та змістовне наповнення залишаються не в повній мірі вивченими в науковій юридичній літературі. Проте, наукова спільнота визнає, що функціональний підхід, за умови дотримання певних методологічних принципів, є ефективним інструментом для дослідження соціальної організації прокуратури та її діяльності [201, с. 94].

В той же час, вартий уваги той факт, що закріплення функцій прокуратури в Конституції України має подвійне значення. З одного боку, це допомагає чітко визначити роль та місце прокуратури в державному апараті, запобігає дублюванню повноважень з іншими державними органами та забезпечує її незалежність, а з іншого - такий підхід обмежує можливості надмірного розширення впливу прокуратури, утримуючи її діяльність у конституційно визначених межах. Втім, доцільність такого конституційного закріплення залишається предметом дискусій. Так, на погляд А. Лапкіна, він не є виправданим, адже пріоритетні напрями діяльності з часом можуть змінюватися, в той час як Основний Закон держави має підвищену стабільність. Таким чином, на певному етапі еволюції прокурорських правовідносин може обмежувати потенціал прокуратури щодо виконання покладених на неї завдань через зафіксовану у Конституції систему функцій, які не лише складно скасувати чи доповнити, а й скорегувати відповідно до змін у правовому полі. Саме тому, на думку вченого, конкретні функції прокуратури можуть встановлюватися на

законодавчому рівні відповідно до закріпленої у Основному Законі функціональної моделі цього органу [107, с. 49].

2.2.1 «Функції прокуратури» як категорія сучасної науки конституційного права

Насамперед відзначимо, категорія «функція» є одним з важливих понять конституційного права, що дозволяє розкрити зміст, структуру і межі діяльності як держави в цілому, так і будь-якого органу, в тому числі й прокуратури. При цьому, дослідження правових (юридичних) функцій активно здійснюється як в межах конституційного права, теорії права, так і в галузевих юридичних дисциплінах. Так, зокрема, Д. Мейєр підкреслював, що актуальність таких досліджень зумовлена не лише потребою вдосконалення механізмів правового регулювання суспільних відносин, а й необхідністю оптимізації діяльності державних органів. Історичний розвиток наукової думки щодо правових функцій характеризується неоднозначністю підходів - від цілковитого заперечення їх значущості до визнання їх важливим інструментом розвитку юридичної науки та вдосконалення нормотворчої і правозастосовної практики [126, с. 54].

Термін «функція» був запроваджений до наукового вжитку німецьким вченим Г. Ляйбніцем, який розглядав це поняття як комплексну категорію, що охоплює процес здійснення певної діяльності, її призначення, змістовне наповнення та сферу реалізації [1, с. 433].

У сучасній філософській науці поняття «функція» використовується в різних значеннях. Так, по відношенню до суспільних відносин функція розглядається у двох основних аспектах: по-перше, як призначення або службова роль певного елемента соціальної системи щодо інших елементів або системи в цілому; по-друге, як роль соціального інституту у задоволенні потреб суспільної

системи вищого рівня або інтересів соціальних груп та індивідів, які є її складовими [215, с. 720].

Варто зазначити, що термінологія функцій держави та функцій державних органів була інтегрована у вітчизняну науку державознавства ще на початку XIX століття, коли лише поширювались ідеї конституціоналізму. Ці поняття активно розроблялися і в радянській теорії держави та права, причому особливо жваві наукові дискусії щодо їх змісту розгорнулися у 70-х роках минулого століття [219].

Саме поняття «функція» з точки зору юриспруденції доволі багатозначне і прийнятне для характеристики будь-яких динамічних структур, котрими є сучасні публічно-правові інституції. У цьому випадку мова йде про міждисциплінарність та багатоаспектність цієї категорії, на що звертає увагу ряд науковців. Тракткування функцій та їх призначення бере свій початок у суспільствознавчих науках та у роботах філософів, зокрема у їх доктринальних положеннях щодо категорії «функція», яка наскрізь пронизує вже сучасне публічне і приватне право [68, с. 351].

Відзначимо, сучасна юридична наука схиляється до визначення функцій органів державної влади як ключових напрямів їхньої діяльності, що розкривають їх сутність та роль у державному механізмі. Кожен орган держави реалізує специфічні функції відповідно до визначеної компетенції. При цьому функції держави реалізуються через сукупність функцій окремих державних органів, тобто виконання органом своїх безпосередніх функцій одночасно сприяє здійсненню загальнодержавних функцій [201, с. 141].

В цьому аспекті нам цілком імponує позиція І. Шведа щодо визначення органів державної влади як спеціального апарату здійснення публічної влади. При цьому, за твердженням вченого, реалізація державних завдань і функцій відбувається саме через діяльність державних органів, які, діючи від імені держави через уповноважених посадових осіб, виступають виразниками

державної волі. Важливо підкреслити, що держава здійснює свою діяльність виключно через систему уповноважених органів, які представляють її волю та наділені чітко визначеними державою компетенціями [223, с. 110]. Як зазначає О. Ющик, формування державного апарату - системи органів та уповноважених осіб із визначеними правами та обов'язками - здійснюється саме з метою реалізації державної влади та виконання функцій держави [48, с. 257].

Отже, вказує А. Сухорукова, функції відображають основне призначення та сутність діяльності державного органу. При цьому функції окреслюють загальний напрямок роботи органу в структурі державного апарату, тоді як компетенція визначає конкретні владні повноваження для реалізації цих функцій. Компетенція включає не безпосередньо управлінські функції, а право та обов'язок їх здійснювати. Отже, компетенція є похідною від функцій та слугує інструментом їх практичної реалізації [205, с. 77].

В контексті тематики нашого дослідження, відмітимо також, про важливість відмежування споріднених з «функцією» категорій. Проте, ряд споріднених категорій (компетенція, повноваження, напрямки діяльності та ін.) були вже предметом наукового дослідження як фахівців загальної теорії держави і права, так і вчених, що досліджували їх в рамках окремих галузевих дисциплін [67; 95; 124; 129; 177; 184; 193; 218; 223].

Під функціями прокуратури в найбільш простому сенсі розуміються ключові напрями її діяльності, які корелюють із функціями держави та права. Ці напрями визначаються метою та завданнями прокуратури, відображають її сутнісні характеристики та соціальне призначення у конкретній правовій системі. Реалізація функцій прокуратури здійснюється в межах встановленої законом компетенції у визначених сферах правових відносин через специфічні види діяльності та з використанням передбачених законодавством правових засобів [203, с. 5-6]. Так, зокрема, найбільш детально, пише Р. Жоган, розробленим у сучасній юридичній літературі і значущим у теоретичному та практичному плані

є визначення функцій прокуратури як такого виду її діяльності, що: обумовлюється соціальним призначенням прокуратури, вираженим у її завданнях; характеризується певним предметом відання; спрямованим на вирішення цих завдань і вимагає використання певних повноважень і правових засобів¹. В той же час, вчений під функціями прокуратури розуміє напрям діяльності її органів і посадових осіб, що здійснюється в межах їхньої компетенції, обумовлюється соціальним призначенням прокуратури і спрямований на виконання покладених законом на прокуратуру завдань [67, с. 138-139].

Дослідження функцій прокуратури як державного органу потребує їх аналізу в нерозривному зв'язку з функціями держави, які являють собою основні напрями її діяльності та розкривають її сутність як соціального явища. У Конституції України функції держави знаходять своє закріплення як безпосередньо, так і опосередковано через різні положення: визначення змісту та спрямованості державної діяльності (ст. 3), регламентацію здійснення державної влади (ст. 6), встановлення сфер державного забезпечення та піклування (статті 11, 12, 13), окреслення найважливіших функцій держави (ст. 17). При цьому основні функції держави, на відміну від функцій окремих державних органів, не сконцентровані в одному розділі Конституції, а пронизують весь її зміст, знаходячи найбільш повне відображення в Розділі I «Загальні засади» [18, с. 95].

За твердженням В. Миколенка, позиціонування прокуратури в системі органів державної влади та її функціональне призначення як ключового правоохоронного органу є взаємообумовленими категоріями, оскільки інституційне положення прокуратури та її функції перебувають у тісному взаємозв'язку та впливають одне на одного [127, с. 175]. Ці поняття, відзначає Г.

---

¹ В той же час, в наукових правових джерелах термін «функція прокуратури» тлумачиться досить неоднозначно. Під ним може розумітися: окремий чи, навіть, основний напрямок діяльності прокуратури, власне, сама діяльність або її частина (вид). При цьому критерії її виділення також різні: обов'язки, покладені на прокуратуру, її призначення, завдання, що стоять перед прокуратурою або ж характер відносин з піднаглядними органами та установами [223, с. 112].

Ворсінов взаємодоповнюючі, що підтверджується і запровадженням у сучасній науці нового поняття «типологія прокуратури» [35, с. 10]. Запровадження та використання цього поняття обумовлено необхідністю розкриття сутнісних характеристик інституту прокуратури та підтверджується існуванням органів прокуратури практично в усіх країнах світу. При цьому, пише І. Швед, незважаючи на певні національні особливості, прокуратура виконує специфічні функції, які визначаються правовою системою та законодавством конкретної держави [223, с. 122].

Як зазначає В. Маляренко, аналіз функцій прокуратури потребує двоаспектного підходу. По-перше, ці функції базуються на чинному нормативно-правовому підґрунті та пройшли практичну апробацію, що зумовлює необхідність їх подальшого уточнення та вдосконалення відповідно до вимог розбудови правової держави. По-друге, конституційне регулювання діяльності прокуратури має тенденцію до звуження сфери її повноважень [125, с. 143].

На думку М. Ніроди, для характеристики особливого статусу прокуратури як державного інституту визначальне значення має обсяг та характер її функцій. Саме функціональне наповнення діяльності прокуратури визначає її місце в системі розподілу влади. При цьому функції, що становлять основні напрямки діяльності прокуратури, реалізуються через специфічні форми і методи в межах визначеної компетенції. На основі аналізу конституційних функцій прокуратури в країнах романо-германської правової системи дослідник виділяє дві основні групи функцій: кримінальне переслідування та діяльність поза межами кримінального процесу. При цьому функції, пов'язані з кримінальним переслідуванням, мають більш поширений характер, тоді як позакримінальна діяльність прокурора є менш розповсюдженою [136, с. 138-139].

Цікавим на нашу думку є підхід В. Сухоноса, який стверджує, що функції прокуратури завжди підпорядковані завданням, на вирішення яких вони спрямовані, тобто жодна функція, як би активно вона не здійснювалася, не може

сама себе вичерпати. Вона залежить від того, чи вирішені завдання, поставлені перед прокуратурою на історично визначені етапи розвитку держави. Більше того, конкретні умови економічного та соціального розвитку країни в основному вимагають інтенсифікації, вдосконалення форм і методів, а також правових засобів реалізації тих чи інших функцій [201, с. 97].

При цьому, за твердженням науковця, необхідно розрізнити функції прокуратури та її практичну діяльність, оскільки функції мають об'єктивну природу. У випадку невиконання або неналежного виконання функцій відбувається невиконання поставлених перед прокуратурою завдань, при цьому фактична діяльність прокурорських органів не завжди відповідає їх функціональному призначенню, зокрема, виникає суперечність між функціями та діяльністю, коли прокуратура виходить за межі своїх повноважень, втручаючись в оперативно-господарську та фінансово-економічну діяльність підприємств і організацій, тим самим перебираючи на себе функції їх керівництва [201, с. 97-98].

Отже, як бачимо, категорія «функція» є фундаментальним поняттям конституційного права, що дозволяє розкрити зміст, структуру і межі діяльності як держави в цілому, так і окремих державних органів, включаючи прокуратуру. Дослідження правових функцій активно здійснюється в межах різних юридичних дисциплін та має важливе значення для вдосконалення механізмів правового регулювання. При цьому, поняття функції в контексті державних органів розглядається як ключовий напрям їхньої діяльності, що розкриває їх сутність та роль у державному механізмі, а функції окремих державних органів сприяють реалізації загальнодержавних функцій, їх виконання відбувається в межах визначеної компетенції.

Функції прокуратури нерозривно пов'язані з функціями держави та відображають її соціальне призначення у правовій системі. Вони реалізуються через специфічні види діяльності з використанням передбачених законодавством

правових засобів та в межах встановленої компетенції. Важливо розрізняти функції прокуратури та її практичну діяльність, оскільки функції мають об'єктивний характер, а їх неналежне виконання чи перевищення призводить до порушення принципу законності.

На наш погляд, функції прокуратури – конституційно визначені основні напрями діяльності прокуратури як особливого державного інституту, що відображають її сутність та призначення у механізмі державної влади, реалізуються через встановлену законом компетенцію з використанням специфічних правових засобів та методів, спрямовані на забезпечення верховенства права, захист прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. В свою чергу конституціоналізація функцій прокуратури - це процес закріплення на рівні Основного Закону основних напрямів діяльності органів прокуратури. При цьому, процес конституціоналізації функцій прокуратури характеризується насамперед тенденцією до оптимізації функціонального навантаження прокуратури та чіткого розмежування повноважень органів прокуратури з іншими державними органами.

2.2.2 Конституціоналізація функціональної моделі прокуратури

Принципово важливим є законодавче застереження про те, що на прокуратуру не може бути покладено виконання функцій, не передбачених Конституцією України та Законом України «Про прокуратуру» [125, с. 143]. У механізмі захисту прав людини прокуратура виконує правозахисну функцію держави, котра знаходить свій вияв насамперед у захисті основоположних конституційних прав та свобод людини і громадянина та повазі до них. Прокуратура у межах своїх повноважень сприяє забезпеченню національного правопорядку [122, с. 121].

Узагальнюючи найважливіші риси правоохоронної (правозахисної) функції, не можна не погодитися з думкою Д. Белова, що вона має ознаки, що характеризують її як самостійну функцію держави. Однак плюралізм думок вчених щодо досліджуваної функції виражається в широкому спектрі підходів до її розгляду, що спричинило те, що дана функція досі немає єдиного визначення. У юридичній літературі виділяються такі функції держави, як охорона суспільної та особистої власності, зміцнення законності, охорона правопорядку, забезпечення прав та законних інтересів громадян, правоохоронна функція та ін. [20, с. 15]

Відзначимо, протягом останніх десятиліть відбувалась суттєва еволюція наукових поглядів щодо функціональної природи прокуратури. У науковому середовищі сформувалися два основні підходи: перший обґрунтовував необхідність кардинального реформування цього органу, другий відстоював збереження традиційної моделі прокуратури, успадкованої від радянської системи. Представники кожного з напрямів базували свої позиції на різних доктринальних, ідеологічних, політичних та правових аргументах щодо трансформації основних функцій прокуратури [29, с. 100].

30 вересня 2016 року набули чинності конституційні зміни, які були опубліковані в офіційному виданні Верховної Ради України «Голос України» 29 червня 2016 року. Ці зміни були внесені Законом України № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від травня 2016 року. Ключовою новелою стало виключення з Основного Закону окремого Розділу VII «Прокуратура». Натомість конституційний статус прокуратури було визначено у новій статті 131-1, яка закріпила оновлений перелік функцій цього органу. Відповідно до внесених змін, на органи прокуратури України покладено такі функції: 1) підтримання публічного обвинувачення в суді; 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними

та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом.

З огляду на поставлену мету дослідження, доцільно зосередити увагу на детальному аналізі трьох основних конституційних функцій прокуратури України, які становлять фундаментальну основу її діяльності та визначають її конституціоналізацію у системі органів державної влади.

Функція підтримання публічного обвинувачення в суді.

У правовій доктрині обґрунтовано позицію, що у кримінальному судочинстві змагального та змішаного типів саме підтримання публічного обвинувачення є ключовою формою діяльності прокурора. Таке домінуюче значення функції підтримання обвинувачення серед інших напрямів прокурорської діяльності зумовлене правозахисною природою сучасного кримінального процесу та його побудовою на принципах чіткого розмежування процесуальних функцій і забезпечення процесуальної рівності сторін. Ступінь відокремленості функції підтримання обвинувачення від інших форм кримінально-процесуальної діяльності прокурора прямо залежить від послідовності реалізації цих принципів.

Становлення та еволюція інституту підтримання публічного (державного) обвинувачення в суді є результатом загальноцивілізаційного розвитку суспільства та впровадження принципу змагальності у судовий процес. Цей розвиток відбувався через серію судових реформ, які супроводжували процес формування незалежної української держави [6, с. 412].

Відзначимо, з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 р. № 4651-VI [100] було законодавчо закріплено чітке розмежування процесуальних функцій у кримінальному судочинстві. Принципово важливим стало відокремлення функцій державного обвинувачення,

захисту та судового розгляду, з прямою заборонаю їх суміщення одним органом чи службовою особою. Саме така диференціація функцій є фундаментальною основою реалізації принципу змагальності в судовому процесі.

Чинне законодавство визначає специфіку процесуальних функцій учасників судового процесу. Зокрема, функція обвинувачення реалізується через подання обвинувального акта та підтримання державного обвинувачення прокурором у суді, при цьому обвинувачення може підтримуватися також потерпілим або його представником (ч. 4 ст. 22 КПК України). Функція захисту здійснюється підозрюваним або обвинуваченим, його захисником чи законним представником (ч. 5 ст. 22 КПК України). Суд, у свою чергу, забезпечує належні умови для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання обов'язків (ч. 6 ст. 22 КПК України). Взаємодія цих функцій створює необхідний і достатній правовий механізм для проведення судового розгляду на змагальних засадах. При цьому кожна функція окреслює межі процесуальної свободи її суб'єктів та визначає допустимий спектр їхніх процесуальних дій [39, с. 719].

Акцентуємо свою увагу на тому, що відповідно до ст. 131-1 Конституції України, в Україні прокуратура здійснює «підтримання публічного обвинувачення в суді», в той час як згідно Закону України «Про прокуратуру» на прокуратуру покладається функція «підтримання державного обвинувачення в суді». Таким чином, як бачимо, принципового значення набуває визначення правової природи обвинувачення, яке підтримують прокурори при реалізації своєї основної функції - чи має воно характер «державного» чи «публічного» обвинувачення?

Не хочемо наразі заглиблюватися у етимологію наведених термінів, оскільки це питання потребує окремого наукового дослідження, а лише в загальних рисах опишемо підходи вчених:

«розглядаючи зміни у найменуванні функцій прокуратури», пише А. Лапкін, «слід зазначити, що термін «публічне обвинувачення» є близьким, однак

не тотожним, поняттю «державне обвинувачення». Останнє визначалося у п. 3 ст. 3 КПК як «процесуальна діяльність прокурора, що полягає у доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення». Загалом, це визначення залишається справедливим і для підтримання публічного обвинувачення. Очевидно, що різниця цих понять полягає у визначенні пріоритетності інтересів, на захист яких спрямована відповідна обвинувальна діяльність прокурора. Від того, чи будуть це інтереси держави, чи суспільства, і залежить розуміння обвинувачення як державного, чи публічного. Крім того, має значення узгодження поняття обвинувачення, яке підтримує прокурор, з обвинуваченням, що підтримується потерпілим. Останнє має назву «приватного», альтернативою якого є саме публічне, а не державне обвинувачення. У цьому значенні можна вважати, що державне обвинувачення, підтримуване прокурором, за своїм характером завжди було публічним, тому при заміні цієї термінології мова йде скоріше про її уточнення, ніж про радикальну зміну форми й змісту обвинувальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні» [107, с. 143];

В. Гринюк вказує, що «КПК України оперує поняттям «державне обвинувачення», «приватне обвинувачення», причому прокурор підтримує і те, і інше обвинувачення. Разом з тим «автоматичне» перенесення конституційної термінології до КПК України, заміна ним терміну «державне обвинувачення» у ст.ст. 3, 36 КПК України може призвести до того, що підтримання приватного обвинувачення залишиться у правовому вакуумі, а прокурор буде такої можливості позбавлений, адже приватне обвинувачення є окремим різновидом обвинувачення і не входить як елемент до обвинувачення публічного» [39, с. 121];

І. Гловюк робить висновок: «ураховуючи конституційну термінологію щодо обвинувачення – «публічного» та «кримінального», можна запропонувати впровадити у КПК і те, і інше формулювання: кримінальне обвинувачення – як загальнооб'єднуюче для усіх форм обвинувачення, від якого може захищатися

особа, і яке розглядається та вирішується судом; публічне обвинувачення – як таке, що підтримується прокурором; при цьому необхідна трансформація нормативної моделі приватного обвинувачення, адже у чинній редакції підтримання приватного обвинувачення суперечить Конституції України. Відповідно, слід повернутися до класичної моделі інституту приватного обвинувачення із чітким встановленням винятків щодо можливості його ініціації прокурором, коли обставини вчиненого кримінального правопорушення цього вимагають, і указавши, на кшталт положень КПК 1960 р., що у такому випадку це обвинувачення трансформується у публічне» [38, с. 22];

поняття «публічне обвинувачення», відзначає І. Кісліцина, «є ширшим за поняття «державне обвинувачення», адже в такому випадку прокурор виступає у суді не тільки від імені держави, але і від усього суспільства і в його інтересах. Прокурор в такому випадку захищає інтереси суспільства в цілому і інтереси кожної людини, а не тільки державні інтереси. Слід підкреслити, що держава, в якій інтереси громадян не стоять вище за все, не може вважатись правовою, соціальною і демократичною, якою себе декларує країна. Крім того, у міжнародних актах зазвичай використовується термін «публічне обвинувачення», тому цілком логічним здається формулювання однієї із функцій прокуратури як «підтримання публічного обвинувачення», в тому вигляді, як це закріплено у Конституції України» [76, с. 158];

А. Плюсква відзначає, що у «Кримінальному процесуальному кодексі України та в Законі України «Про прокуратуру» не використовується поняття «публічне обвинувачення», як це закріплено у Конституції України та міжнародних актах, однак Україна позиціонує себе, як правова, демократична та соціальна держава, в якій інтереси громадян стоять вище за все, а органи прокуратури здійснюють встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. Тому, виходячи з норм міжнародного права та основного закону держави, яким і

започатковано в законодавстві України поняття саме «публічного обвинувачення», з метою удосконалення та визначення діяльності прокуратури відповідно до міжнародних стандартів, цілком логічним є використання єдиного формулювання однієї із функцій прокуратури «підтримання публічного обвинувачення» та закріплення її на законодавчому рівні у п. 15 ч. 2 ст. 36 Кримінального процесуального кодексу України» [150, с. 432].

Таким чином, на наш погляд, на основі аналізу наведених наукових позицій, щодо співвідношення термінів «публічне» та «державне» обвинувачення в контексті закріплення в Конституції України такої функції прокуратури, як підтримання публічного обвинувачення в суді, більшість науковців все ж таки схиляються до думки, що термін «публічне обвинувачення» є більш широким та відповідає сучасним тенденціям розвитку правової держави, оскільки: охоплює захист не лише державних, а й суспільних інтересів; відповідає міжнародним стандартам та визнаній термінології; краще відображає правозахисну природу діяльності прокуратури; узгоджується з протиставленням «публічне-приватне» обвинувачення. В той же час, варті уваги застереження щодо повної заміни терміну «державне» на «публічне» обвинувачення, зокрема через необхідність чіткого врегулювання статусу приватного обвинувачення та потребу уточнення процесуального статусу прокурора при підтриманні різних видів обвинувачення.

Отже, на наш думку, в контексті конституціоналізації органів прокуратури доцільним є законодавче закріплення єдиного терміну «публічне обвинувачення» у всіх нормативно-правових актах, що регулюють діяльність прокуратури. Мова іде, як мінімум про наступне:

у Кримінальному процесуальному кодексі України: оновити п. 3 ст. 3 КПК, надавши визначення поняття «публічне обвинувачення»; внести зміни до ст. 36 КПК щодо повноважень прокурора у кримінальному провадженні;

у Законі України «Про прокуратуру»: узгодити термінологію із конституційними положеннями, замінивши «державне обвинувачення» на «публічне обвинувачення».

Вважаємо, це дозволить гармонізувати національне законодавство з конституційними положеннями, наблизити українську правову систему до міжнародних стандартів, точніше відобразити сучасну роль прокуратури у демократичній правовій державі. В той же час, не слід забувати й про те, що така зміна термінології має супроводжуватися комплексним оновленням процесуального законодавства для чіткого розмежування публічного та приватного обвинувачення і визначення процесуального статусу всіх учасників кримінального провадження.

Функція організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку.

Організація та процесуальне керівництво досудовим розслідуванням є одним із ключових напрямків діяльності органів прокуратури, що забезпечує законність та ефективність кримінального провадження на його початкових етапах. Це комплексна діяльність, яка охоплює широкий спектр повноважень прокурора - від координації роботи органів досудового розслідування до безпосереднього нагляду за проведенням слідчих та розшукових дій, включаючи негласні заходи, що здійснюються правоохоронними органами.

Відзначимо, у сучасних умовах реформування системи кримінальної юстиції особливої актуальності набуває питання ефективної реалізації прокурором функції процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Це зумовлено тим, що саме на стадії досудового розслідування закладається фундамент майбутнього судового розгляду, формується доказова база, приймаються важливі процесуальні рішення, які безпосередньо впливають на

забезпечення прав і законних інтересів усіх учасників кримінального провадження.

Закон України «Про прокуратуру» у своїй першій статті визначає фундаментальну мету діяльності прокуратури - забезпечення захисту прав і свобод людини, а також охорону загальносуспільних та державних інтересів [158]. Міжнародні стандарти прокурорської діяльності встановлюють три основні вимоги до прокурорів при виконанні їхніх службових обов'язків: забезпечення справедливого, неупередженого та об'єктивного виконання функцій; дотримання та захист прав людини відповідно до Європейської конвенції з прав людини; сприяння ефективному та швидкому функціонуванню системи кримінального правосуддя [166].

До сьогодні, в наукових колах точаться дискусії щодо правової природи цієї координаційної функції прокуратури. Одні науковці розглядають її як самостійну функцію, інші - як похідну від функцій кримінального переслідування чи прокурорського нагляду. Втім, попри значний обсяг та специфічний зміст координаційної діяльності в роботі прокуратури, існують вагомі підстави не виділяти її як окрему чи похідну функцію. Для визнання певного напрямку діяльності функцією прокуратури необхідно, щоб він відображав її сутнісне призначення в суспільстві, яке формується під впливом національних історичних традицій. Координаційна діяльність не відповідає цьому критерію, оскільки за своєю природою є різновидом організаційної роботи та особливою формою взаємодії з правоохоронними органами, не маючи самостійного правового змісту. Враховуючи особливості правового регулювання, відзначає І. Швед, доцільно розглядати координацію як додатковий напрямок прокурорської діяльності, що походить від функції прокурорського нагляду [223, с. 143].

В той же час, у науковій спільноті існує позиція щодо достатності наглядової функції прокурора для забезпечення законності під час досудового розслідування. Науковці аргументують, що прокурор, реалізуючи свої наглядові

повноваження за діяльністю всіх учасників досудового розслідування, вже ефективно забезпечує дотримання законності, що є його основним завданням згідно з чинним законодавством. Виходячи з цієї логіки, розширення повноважень прокурора шляхом надання йому функції процесуального керівництва за діяльністю слідчих та дільнавачів розглядається як необґрунтоване та штучне, оскільки не створює додаткових механізмів для досягнення тієї ж мети - забезпечення законності в кримінальному провадженні [див.наприклад 46, с. 62].

При цьому, серед вчених-правників існують різні погляди щодо природи повноважень прокурора під час досудового розслідування та взаємозв'язку між прокурорським наглядом і процесуальним керівництвом. Так, зокрема, науковці пропонують декілька концептуальних підходів до розуміння цього питання. Деякі дослідники вважають, що ці поняття є взаємовиключними, стверджуючи про неможливість одночасного здійснення наглядових та керівних функцій. Інші розглядають їх як окремі, незалежні функції прокурора в досудовому провадженні. Третя група науковців надає прокурорському нагляду статус основної функції, а процесуальному керівництву - допоміжної. Існує й думка, що процесуальне керівництво є способом реалізації наглядової функції прокурора. Нарешті, деякі правознавці взагалі ототожнюють ці поняття, вважаючи їх синонімічними [73, с. 122].

Комплексне дослідження законодавчих положень, відзначає В. Клочков, свідчить про їх часткову невідповідність нормам Конституції України, що спричинило неоднозначність у їх інтерпретації. У науковому юридичному середовищі сформувалися різні підходи до вирішення цієї проблематики. Перша група науковців обґрунтовує позицію, згідно з якою прокурорський нагляд та процесуальне керівництво досудовим розслідуванням настільки взаємопов'язані, що їх розмежування є неможливим. Друга, найбільша група дослідників, розглядає прокурорський нагляд та процесуальне керівництво як єдину консолідовану функцію. Представники третього підходу наполягають на

самостійності цих функцій, вважаючи прокурорський нагляд та процесуальне керівництво досудовим розслідуванням окремими напрямками діяльності прокуратури [78, с. 261].

В той же час, погоджуючись з позицією Я. Конюшенка, можна виділити чітке розмежування функцій у прокурорській системі. Так, зокрема, прокурорський нагляд за законністю досудового розслідування здійснюється здебільшого прокурорами вищого рівня та керівниками прокуратури. Натомість, функція процесуального керівництва покладається на прокурора, який безпосередньо веде конкретне кримінальне провадження. При цьому, процесуальне керівництво має виразні управлінські характеристики, що відрізняють його від наглядової функції. Це проявляється через організацію розслідування, встановлення його напрямків, координацію слідчих дій та створення належних умов для роботи слідчих. Такі повноваження мають ознаки адміністративного управління, а не просто нагляду. Вчений підкреслює, що керівництво як таке є особливою формою управління в державному апараті, спрямованою на вирішення загальних управлінських завдань. При цьому керівник характеризується наявністю адміністративних повноважень щодо підпорядкованого колективу та здійснює внутрішньо-організаційне управління [87, с. 163–164].

Спираючись на думку О. Торяника, можна відзначити, що діяльність прокурора в кримінальному провадженні має подвійну природу. З одного боку, вона спрямована на забезпечення якісного та своєчасного проведення слідчих дій з дотриманням законності, що є основою ефективного досудового розслідування. З іншого боку, здійснюючи нагляд, прокурор має поважати процесуальну самостійність слідчого. Це означає, що прокурор не повинен безпідставно втручатися в тактичні аспекти проведення слідчих дій або нав'язувати власну позицію без вагомих причин. При цьому, за твердженням вченого, важливим аспектом є також етична складова прокурорської діяльності. Навіть маючи

законні підстави для втручання в роботу слідчого, прокурор зобов'язаний дотримуватися професійної етики, проявляти повагу до всіх учасників кримінального провадження та уникати дій, які могли б підірвати авторитет прокуратури як інституції [212, с. 121].

В контексті досліджуваного нами питання конституціоналізації, хотіли б навести приклад вивчення проблемних аспектів даного питання А. Лапкіним. Так, зокрема, вчений висловлює критичний погляд на конституційне формулювання функцій прокуратури, виділяючи п'ять ключових проблемних аспектів: 1) проблема полягає у надмірній складності та громіздкості формулювання. На відміну від попередньої редакції тексту Конституції, яка чітко визначала сутність, предмет та об'єкти прокурорського нагляду, нове формулювання використовує вдвічі більше слів, що ускладнює розуміння функцій прокуратури; 2) проблема стосується об'єднання чотирьох різних напрямків діяльності прокурора в одну функцію: організація досудового розслідування, процесуальне керівництво ним, вирішення інших питань у кримінальному провадженні та нагляд за слідчими діями органів правопорядку. Це, на думку вченого, створює комплексну, але різнорідну функцію; 3) проблема пов'язана з невідповідністю конституційної термінології чинному законодавству України, що ускладнює практичне застосування цих положень; 4) проблема полягає у використанні термінів, які потребують додаткового роз'яснення, зокрема формулювання «інші питання», що є занадто розмитим для конституційної норми; 5) проблема стосується необхідності приведення значного масиву національного законодавства у відповідність до оновлених конституційних положень. На думку вченого, такі недоліки формулювання, на жаль, свідчать про відсутність у законодавця чіткого розуміння ролі прокурора у досудовому розслідуванні та потребують системного вирішення [107, с. 214-116].

Проте, на наш погляд, на сьогодні існує складність врахування вищенаведених зауважень при формулюванні конституційної норми про

досліджувану нами функцію прокуратури. Так зокрема, 1) виникає конфлікт між вимогою лаконічності та потребою відобразити всю повноту конституційної функції прокуратури. Якщо ми намагаємось зробити норму короткою (як у попередній редакції Конституції України), то втрачаємо важливі аспекти діяльності прокуратури, зокрема процесуальне керівництво. Якщо ж прагнемо охопити всі функції - отримуємо надто громіздке формулювання¹; 2) існує складність об'єднання різнорідних напрямків діяльності прокуратури (організація, керівництво, нагляд) в одне чітке формулювання без втрати змісту. Ці напрямки хоч і пов'язані між собою, але мають різну правову природу (про що ми вже вище писали)²; 3) особливу складність становить узгодження термінології між конституційною нормою та галузевим законодавством. Кримінальний процесуальний кодекс України, закони України «Про прокуратуру», «Про оперативно-розшукову діяльність» та інші нормативно-правові акти використовують усталену систему термінів, яка формувалася роками. Спроба створити нове, більш лаконічне формулювання конституційної норми неминуче призведе або до використання нових термінів, що відрізняються від усталених у галузевому законодавстві, або до використання занадто загальних формулювань, які потребуватимуть додаткового тлумачення. Наприклад, якщо ми спробуємо перерахувати всі «органи правопорядку» в конституційній нормі³, це зробить її

¹ Так, зокрема, не зовсім погоджуємося з думкою А.Ярового про те, що потрібно п. 2 ч. 1 ст. 131-1 Конституції України викласти у такій редакції: «організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку здійснюються у тісному взаємозв'язку з дотримання прав і свобод людини та громадянина» [234, с. 107].

² Слід відзначити, законодавство України не містить жодного визначення поняття «організація і процесуальне керівництво» досудовим розслідуванням. У Законі України «Про прокуратуру» цей термін згадується тричі, зокрема у контексті заборони притягувати до дисциплінарної відповідальності прокурора, який здійснював процесуальне керівництво, у випадках виправдання особи або закриття стосовно неї судом кримінального провадження. Двічі цей термін згадується й у Кримінальному процесуальному кодексі, зокрема в ч.2 ст.36 КПК, у якій йдеться про повноваження прокурора при здійсненні нагляду за додержанням законів у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням [206].

³ Серйозні проблеми у здійсненні прокурорами своєї діяльності створює закріплення у її формулюванні поняття органів правопорядку. Не зважаючи на те, що вказаний термін вживається у деяких законодавчих актах (наприклад, у ст. 5, п. 25 ст. 23, п. 4 ч. 2 ст. 25, п. 7 ч. 1 ст. 26 ЗУ «Про Національну поліцію»), національне законодавство не містить визначення ані поняття «органи правопорядку», ані їх переліку. Натомість традиційним є поняття

громіздкою та може потребувати змін у разі реформування системи правоохоронних органів¹; 4) будь-яке нове формулювання потребуватиме значного оновлення галузевого законодавства для узгодження термінології та процедур. Така масштабна законодавча робота потребуватиме не лише технічного узгодження термінології, але й змістовного перегляду процедур взаємодії прокуратури з органами досудового розслідування, механізмів здійснення нагляду та процесуального керівництва, порядку реалізації повноважень прокурора у кримінальному провадженні. При цьому вкрай необхідно буде максимально у стислі терміни забезпечити системність та узгодженість усіх цих змін, щоб уникнути правових колізій та прогалин у регулюванні.

Таким чином, можемо стверджувати, що функція організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням є комплексним напрямком діяльності прокуратури, що викликає значні дискусії в науковому середовищі. Існують різні підходи до розуміння співвідношення прокурорського нагляду та процесуального керівництва: від їх повного ототожнення до визнання самостійними функціями. При цьому найбільш обґрунтованою видається позиція щодо їх розмежування за суб'єктами реалізації, де прокурорський нагляд здійснюється прокурорами вищого рівня, а процесуальне керівництво - прокурором у конкретному кримінальному провадженні.

Сучасне конституційне формулювання функції прокуратури щодо досудового розслідування має низку недоліків, зокрема: надмірну громіздкість, об'єднання різнорідних напрямків діяльності, невідповідність термінології галузевому законодавству, використання термінів, що потребують додаткового

«правоохоронні органи». Хоча співвідношення понять «правоохоронні органи» та «органи правопорядку» у науковій юридичній літературі є й до сьогодні предметом дискусій [112].

¹ Так, зокрема, за твердженням Ю. Дьоміна у другій функції прокуратури, в Конституцію України введено визначення «органи правопорядку». При виокремленні цієї функції органів прокуратури нібито відбувається розширення кола суб'єктів, за якими здійснює нагляд прокурор при реалізації ними гласних та негласних слідчих (розшукових) дій, але насправді коло суб'єктів, які здійснюють досудове розслідування, мають право проводити негласні та інші слідчі (розшукові) дії, чітко регламентовано нормами КПК України (див. ст.ст. 36, 38, 41, 216 та інші) та залишається незмінним [64, с. 24.].

роз'яснення. Проте спроби вдосконалення цього формулювання стикаються з об'єктивними труднощами, пов'язаними з необхідністю збереження повноти змісту при забезпеченні лаконічності викладу та узгодження з існуючою системою законодавства.

Функція представництва інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом.

Запровадження Конституцією України в 1996 році функції представництва прокуратурою інтересів громадян або держави в суді стало принциповою новацією, що розширила повноваження прокурорських органів за межі кримінальної юстиції. Це нововведення було зумовлене насамперед прагненням гармонізувати національне законодавство з європейськими стандартами та модернізувати функціональну спрямованість прокуратури в контексті євроінтеграційних процесів.

Проте, дана функція зазнала суттєвої трансформації внаслідок конституційної реформи правосуддя 2016 року. Якщо раніше прокуратура мала загальні повноваження представляти інтереси громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом, то після внесення змін до Конституції України ця функція була значно звужена. Так, згідно статті 131-1 Основного Закону, прокуратура здійснює представництво інтересів держави в суді лише у виключних випадках і в порядку, що визначені законом¹.

Аналізуючи еволюцію представницької функції прокуратури в контексті реформування системи правосуддя, вчена Г. Світлична підкреслює кардинальну зміну конституційного регулювання цього інституту. На відміну від попередньої

---

¹ Під час розробки оновленої моделі представницької функції прокуратури України розглядалася можливість включення суспільного інтересу як об'єкта прокурорського представництва. Зокрема, робоча група з питань правосуддя Конституційної Комісії (створена за Указом Президента України № 119/2015 від 3 березня 2015 року) пропонувала змінити Конституцію України, запровадивши нову модель представницької функції прокуратури, яка б включала представництво в суді не лише державних, а й суспільних інтересів у встановленому законом порядку [160].

редакції Основного Закону, яка передбачала можливість представництва прокурором як державних, так і приватних інтересів, оновлені конституційні положення суттєво звузили цю функцію, обмеживши її виключно представництвом інтересів держави у визначених законом випадках. Дослідниця виділяє два ключові аспекти цієї законодавчої трансформації: 1) таке обмеження представницької функції прокуратури повністю відповідає рекомендаціям Венеціанської комісії та Парламентської асамблеї Ради Європи, що є важливим кроком у виконанні Україною її міжнародних зобов'язань; 2) вилучення з компетенції прокуратури повноважень щодо представництва інтересів фізичних осіб логічно пов'язане з розвитком альтернативних правозахисних механізмів – інституту омбудсмена та системи безоплатної правової допомоги, які забезпечують належний захист прав громадян у судовому процесі [181, с. 71].

Головною особливістю є те, що дане представництво є обмеженим виключними випадками, які передбачають здійснення захисту прокурором державних інтересів при їхньому нездійсненні, чи невідповідному здійсненні належними уповноваженими установами¹. Проте в практичній діяльності подібний підхід неодноразово впливає на появу правової невизначеності, що пов'язано із складністю та не однозначністю розуміння представництва прокурором інтересів держави у суді [14].

Ми також, відзначимо (спираючись на твердження Г. Світличної [181, с. 71]), конституціоналізація обмеженого представництва інтересів держави стала важливим кроком у напрямку європеїзації функцій прокуратури та приведення її повноважень у відповідність до рекомендацій Венеційської комісії. Така зміна відображає загальноєвропейську тенденцію до обмеження ролі прокуратури поза

---

¹ Після прийняття нового Закону України «Про прокуратуру» роль прокуратури у сфері представництва інтересів держави носить допоміжний характер, оскільки передбачається, що основну роль відіграють профільні органи державної влади чи органи місцевого самоврядування, які самостійно звертатимуться до суду (для цього у відповідні закони, зокрема «Про центральні органи виконавчої влади», «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про місцеві державні адміністрації», були внесені зміни, які передбачають, що суб'єкти владних повноважень звертаються до суду, якщо це необхідно для здійснення їхніх повноважень у спосіб, що передбачений Конституцією та законами України) [14].

межами кримінальної юстиції та посилення процесуальної рівності сторін у судовому процесі. Конституційне закріплення «виключності» випадків представництва підкреслює, що це повноваження має реалізовуватися як винятковий інструмент, а не загальне правило.

Незважаючи на масштабне реформування правової системи, саме реалізація представницької функції прокуратури досі супроводжується низкою невирішених проблемних питань, які потребують комплексного наукового осмислення та законодавчого врегулювання. Особливої гостроти набувають питання, пов'язані з неоднозначним тлумаченням змісту представницької функції прокурора, визначенням його процесуального статусу в судовому процесі та механізмом реалізації наданих повноважень [71, с. 69-70].

Представництво прокурором інтересів держави у суді носить допоміжний характер, оскільки основну роль у цьому процесі мають відігравати органи державної влади чи органи місцевого самоврядування. Крім того, Я. Берназюк зауважує, що інститут представництва прокурором інтересів держави в суді безпосередньо зачіпає такі важливі питання як право на справедливий судовий розгляд незалежним і безстороннім судом, а також дотримання принципів змагальності та рівності сторін судового процесу [14].

Розробляючи Закон України «Про прокуратуру», законодавці намагалися прирівняти повноваження прокурора у представницькій діяльності до прав адвоката при наданні правової допомоги. Оскільки підстави для здійснення прокуратурою представництва є вичерпними, прокурор виконує допоміжну роль щодо органів державної влади та місцевого самоврядування, які мають самостійно захищати свої інтереси в суді [122, с. 123].

В той же час, за твердженням М. Стефанчук, визначення «інтересу держави» як об'єкта прокурорського представництва в Конституції може призвести до його хибного тлумачення судовими та іншими юрисдикційними органами. Існує ризик, що державний інтерес буде ототожнюватися з інтересами

окремих державних органів, що суперечить європейському баченню ролі прокуратури поза сферою кримінального правосуддя. Це створює практичні проблеми при застосуванні законодавства про представницьку функцію прокуратури та ускладнює її реалізацію. Проблеми, вказує дослідниця, що виникають при практичному застосуванні законодавства про представницьку функцію прокуратури, відображають недоліки реформування прокуратури у некримінальній сфері. Ці недоліки полягають у тому, що декларативне реформування діяльності прокуратури відповідно до європейських стандартів не підкріплене належним законодавчим забезпеченням, що створює розрив між формальним проголошенням реформи та її реальним втіленням [194, с. 83].

Варто відзначити, що українське законодавство не містить чіткого визначення поняття «державний інтерес». В правовій доктрині ми можемо знайти ряд інтерпретації даного поняття¹. Щодо тлумачення цієї категорії, Конституційний Суд України, розглядаючи питання державного інтересу відзначає, ...в основі державних інтересів «завжди є потреба у здійсненні загальнодержавних (політичних, економічних, соціальних та інших) дій, програм, спрямованих на захист суверенітету, територіальної цілісності, державного кордону України, гарантування її державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, охорону землі як національного багатства, захист прав усіх суб'єктів права власності й господарювання тощо».

Вчений І. Брус зазначає, реалізація функції представництва прокурором державних інтересів у суді ускладнена надмірними процесуальними вимогами. Прокурор повинен доводити необхідність свого представництва через складну систему обґрунтувань, що створює перешкоди як на початковому етапі

---

¹ Наприклад, інтереси, що мають в своїй основі загальносуспільні потреби, тобто засновані на загальносуспільних цінностях [103]; Інтереси держави, за загальним правилом, охоплюють собою і суспільні (публічні) інтереси, оскільки основне покликання держави (стаття 3 Конституції України гарантує те, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави) - це максимально забезпечувати інтереси всіх соціальних груп для досягнення в суспільстві справедливості як найвищого блага [14].

здійснення представницької функції, так і в подальшому процесі її реалізації [30, с. 30].

В той же час, Т. Стешенко, О. Саліонович, М. Яскорський, спираючись на вимоги закону України «Про прокуратуру» [158], відзначають, підставою для здійснення прокурором представництва в суді законних інтересів держави є порушення або загроза порушення інтересів держави. За наявності зазначених підстав прокурор може реалізувати надані йому представницькі повноваження за таких умов: 1) якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження; 2) у разі відсутності органу, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження (ст. 23 Закону України «Про прокуратуру»). Отже, законодавцем було наділено прокуратуру правом на представництво інтересів держави у суді у виключних випадках, які прямо передбачені законом [196, с. 125].

Законодавством України, вказує Я. Берназюк, закріплене право прокурора звертатися з позовом до суду, однак підстави та умови такого звернення чітко регламентовані та не можуть тлумачитись розширено, оскільки у протилежному випадку це суперечитиме, серед іншого, конституційним принципу рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом та принципу змагальності сторін (ч. 2 ст. 129 Основного Закону України) [14].

Представництво прокурором інтересів держави в суді як форма юрисдикційної діяльності прокуратури характеризується такими особливостями: 1) представництво прокурором державних інтересів в суді включає в себе здійснення юрисдикційного захисту громадських відносин, обов'язковим елементом яких є державний (громадський) інтерес; 2) представництво державних інтересів повинні виконувати уповноважені на це публічні органи влади відповідно до чинних норм законодавства України; 3) представництву

прокурором державних інтересів в суді притаманний правозастосовний та правоохоронний характер, який передбачає здійснення такого представництва у відповідності до чинних законодавчих норм [71].

Таким чином, можемо констатувати, що конституційна реформа правосуддя 2016 року істотно трансформувала представницьку функцію прокуратури, звузивши її від загального представництва інтересів громадян і держави до представництва виключно державних інтересів у чітко визначених законом випадках. Це відповідає європейським стандартам та рекомендаціям Венеційської комісії, а також логічно пов'язане з розвитком альтернативних правозахисних механізмів.

Сучасна модель представництва прокурором інтересів держави має допоміжний характер, оскільки основними суб'єктами захисту державних інтересів залишаються органи державної влади та місцевого самоврядування. При цьому повноваження прокурора у представницькій діяльності наближені до прав адвоката, але обмежені вичерпним переліком підстав для представництва.

Проблемним аспектом залишається відсутність чіткого законодавчого визначення поняття «державний інтерес», що може призводити до його неоднозначного тлумачення судовими органами. Існує ризик ототожнення державного інтересу з інтересами окремих державних органів, що суперечить європейському баченню ролі прокуратури поза межами кримінальної юстиції та створює практичні проблеми при реалізації представницької функції.

2.3. Конституціоналізація органів прокуратури як суб'єкта захисту прав людини

«Люди в Україні довіряють і використовують правові механізми доступу до правосуддя, протидії та запобігання злочинності.

Прокуратура ефективно реалізовує конституційні функції на підставі найкращих стандартів професійної компетентності, етики та доброчесності.

Прокурори забезпечують дотримання прав та інтересів потерпілих, свідків, а також фундаментальних прав підозрюваних і обвинувачених, інших учасників процесу згідно з високими стандартами захисту прав людини» [10].

Мірилом демократичності держави є її ставлення до прав і свобод людини та громадянина, а також спроможність захищати інтереси суспільства та держави, при цьому становлення та зміцнення демократичної держави можливе лише за умови утвердження у суспільній свідомості концепції невідчужуваності прав людини, їх належного нормативного закріплення та створення ефективного механізму захисту цих прав та запобігання їх порушенням [134, с. 166].

Згідно з конституційною доктриною України, природні права людини є невід'ємними та існують незалежно від їх державного визнання: ця фундаментальна концепція відображає розуміння того, що основоположні права належать людині від народження, а не даруються чи надаються державою. Ключовою особливістю таких прав є їх невідчужуваність - вони не можуть бути об'єктом передачі, купівлі

чи відмови. Навіть держава не може виступати джерелом надання цих прав, оскільки вони існують априорі. З цього випливає важливий правовий наслідок: будь-яка спроба відмовитися від фундаментальних прав є юридично нікчемною; особа не може взяти на себе зобов'язання не реалізовувати свої конституційні права, оскільки це суперечить самій природі цих прав. Таке розуміння природних прав формує основу взаємовідносин між державою та особою, де держава виступає не як джерело прав, а як гарант їх захисту та забезпечення.

Аналіз правової бази, що регулює діяльність прокуратури, свідчить про її фундаментальну роль у захисті прав людини, суспільних та державних інтересів. При цьому, пріоритетність захисту прав особи виражається через комплексний підхід, який включає: сприяння реалізації прав громадян, запобігання їх порушенням, здійснення нагляду за дотриманням прав уповноваженими органами, а також відновлення порушених прав та притягнення порушників до відповідальності. Крім того, правозахисна природа прокурорської діяльності безпосередньо впливає з статті 3 Конституції України, яка визначає людину, її життя, здоров'я, честь, гідність, безпеку та недоторканність найвищою соціальною цінністю. Це положення формує основоположну місію прокуратури [86].

2.3.1. Сучасні підходи щодо прав людини: роль прокуратури в утвердженні конституційних принципів

Інститут прав і свобод людини та громадянина став фундаментальним елементом сучасного правового устрою, охоплюючи не лише конституційне право, але й інші правові галузі та теоретичні засади права. Особливого значення цей інститут набув у другій половині 20-го століття, ставши пріоритетним як на національному, так і на міжнародному рівнях. Цей правовий інститут відображає багатовікову еволюцію суспільного розвитку - від найдавніших часів до сучасності,

де права людини стали невід'ємною складовою демократичної держави, сучасне конституційне право, спираючись на актуальне розуміння прав людини, визначає їх найвищою цінністю суспільства.

Невід'ємною характеристикою людської природи, відзначає Х.Дідух, є фундаментальні права, якими кожна особа наділена від моменту народження, незалежно від будь-яких факторів. Ці права виступають не лише як правовий інститут, але й як ключовий показник розвитку суспільства та держави, визначаючи рівень їх цивілізаційного розвитку та демократичності. У сучасному світі права людини формують фундамент конституційного устрою демократичних держав. Вони встановлюють особливий характер взаємовідносин між державою та особою, де держава виступає як інструмент забезпечення та захисту прав громадян. Ефективність державного управління та його легітимність безпосередньо залежать від того, наскільки успішно держава виконує свою головну функцію - захист прав і забезпечення потреб своїх громадян [55, с. 47].

Конституція України визначає людину найвищою соціальною цінністю, що відображає фундаментальні засади українського демократичного суспільства. Однак сучасні реалії характеризуються постійним ускладненням відносин між особою, суспільством та державою, де їхні інтереси стають все більш переплетеними, а взаємна відповідальність зростає. Така динаміка суспільних відносин вимагає ґрунтовного аналізу та відповідного відображення в законодавчій базі, особливої уваги заслуговує питання конституційно-правового статусу людини і громадянина, ключовим компонентом якого виступають їхні права та свободи. Як слушно зазначає О. Старобор, система прав і свобод людини та громадянина базується на певних фундаментальних ідеях. Ці ідеї втілюються у принципах конституційно-правового статусу людини і громадянина, які формують концептуальну основу для розуміння та реалізації прав і свобод у демократичній державі [191, с. 22].

Е. Бремс висловлює важливу думку про універсальність прав людини через призму індивідуальності. На переконання автора, концепція прав людини може бути справді глобальною лише за умови врахування різноманітності світової спільноти. Права людини не можуть існувати як абстрактна концепція - вони мають бути адаптовані до реальних потреб конкретних людей, враховуючи їхні культурні, соціальні та інші особливості. Такий підхід вимагає належного рівня гнучкості та специфічності у формулюванні та застосуванні прав людини, забезпечуючи їх практичну значущість для кожної особи, незалежно від її походження чи життєвих обставин [28, с. 167].

Дж. Донеллі розвиває ідею про взаємозв'язок культурного різноманіття та прав людини, наголошуючи на необхідності врахування культурних особливостей при визначенні та реалізації цих прав, однак, застерігає від крайнощів радикального культурного релятивізму, який повністю підпорядковує права людини культурним нормам, що фактично заперечує саму концепцію природних прав людини. На його думку, хоча культура безперечно впливає на прояв різних аспектів людської природи, існує певний універсальний соціальний вимір людського буття, який встановлює базові межі можливостей людини, при цьому права людини виступають як особливий механізм захисту людської гідності - механізм, який гарантує невідчужувані права кожної особи та забезпечує можливість протистояти неправомірним діям з боку держави чи суспільства. Водночас Дж.Донеллі підкреслює, що сама концепція людської гідності значною мірою формується під впливом культурного контексту, таким чином, він пропонує збалансований підхід, який визнає як універсальність базових прав людини, так і необхідність їх культурної адаптації [63, с. 131-132].

Права людини - це не статична концепція, створена одноразово. Це динамічне явище, яке вимагає постійних зусиль для розвитку та обґрунтування. Як зазначає Н.Сатохіна, щоб по-справжньому зрозуміти права людини, необхідно дослідити їх фундаментальні основи – те, як вони пов'язані із загальним буттям та, зокрема, із

самою сутністю людського існування. При цьому, відзначає вчена, погляди щодо природи прав людини охоплюють надзвичайно широкий спектр – від позиції, що вони є самоочевидними та не потребують доведення, до повного заперечення можливості їх теоретичного обґрунтування, тобто спостерігається цікавий парадокс у розвитку концепції прав людини: хоча їх традиційне ідеологічне підґрунтя (християнське вчення та класичні концепції природного права) поступово втрачає свій вплив, сама сфера застосування прав людини та їх змістовне наповнення продовжують розширюватися на глобальному рівні. Виникає, за твердженням вченої, суперечлива ситуація: чим більше поширюється обговорення та застосування прав людини у світі, тим менш зрозумілим стає їх фундаментальне обґрунтування [180, с. 120].

Права людини, зазначає Д.Чижов, можна розглядати у кількох ключових аспектах: по-перше, вони є фундаментальними принципами правового статусу особистості; по-друге, це універсальна концепція, що втілює людську гідність кожного індивіда, існуючи як на рівні соціально-морального права, так і в формі законодавчо закріплених суб'єктивних прав; по-третє, це цінності, що підлягають захисту на засадах рівності та недискримінації. Крім того, права людини визначають відносини між особою та державою, окреслюючи можливості людини в різних сферах суспільного життя. Вони також є ключовим елементом соціокультурної системи, формуючи основи суспільства, держави та її конституційного устрою [219, с. 74].

Отже, як бачимо, з одного боку, права людини виступають фундаментальним показником розвитку держави та її демократичності, формуючи основу конституційного устрою. З іншого боку, саме стабільна та безпечна держава створює необхідні умови для повноцінної реалізації прав і свобод своїх громадян, виступаючи головним гарантом їх захисту. Сучасне розуміння державної безпеки базується на людиноцентричному підході, де права людини є не протиставленням державним інтересам, а їх невід'ємною складовою. При цьому ефективність

державного управління та легітимність влади безпосередньо залежать від здатності держави забезпечувати баланс між колективною безпекою та захистом індивідуальних прав, де будь-які обмеження прав людини мають бути пропорційними та юридично обґрунтованими.

В умовах глобалізації та зростаючих загроз державній безпеці особливого значення набуває комплексний підхід до захисту прав людини, який враховує як універсальні стандарти, так і специфічні культурні та соціальні особливості конкретного суспільства. Розвиток системи прав людини має відбуватися паралельно з удосконаленням механізмів забезпечення державної безпеки, формуючи цілісну систему захисту як індивідуальних прав, так і загальнодержавних інтересів, що є запорукою стабільного розвитку демократичної держави.

Враховуючи ці аспекти, права людини можна охарактеризувати як комплексний оціночний показник, що поєднує моральні та соціально-правові імперативи. Будучи невідчужуваними та притаманними кожній особі, вони служать мірилом розвитку як окремої людини, так і суспільства та держави в цілому. В той же час, вважаємо за потрібне відзначити, сучасне розуміння права та його змісту має враховувати трансформації, що відбуваються в різних суспільних сферах, включаючи політичну та релігійну, в сучасних умовах особливо важливим стає постійний діалог між світським суспільством та релігійними інституціями [180, с. 120]. При цьому, пише, Д.Гудима, релігійне тлумачення прав людини заслуговує на особливу увагу, оскільки воно є невід'ємною складовою релігійної антропології, цей підхід розглядає людську сутність через призму церковної догматики та досліджує божественні аспекти людської природи [41, с.143].

Релігія, взаємодіючи з різними соціальними інститутами, включаючи право, істотно впливає на формування суспільної моралі та свідомості. Для віруючих людей релігійний світогляд має особливий авторитет і значною мірою визначає їхню поведінку в суспільстві. Як зазначає з цього приводу О. Львова, релігійні

приписи сприймаються віруючими як прояв божественної волі через земних представників. Відповідно, правотворчі органи церкви мають унікальну здатність обґрунтовувати важливі суспільні цінності, надаючи їм такого авторитету, що їхні рішення стають фактично незаперечними для віруючих [118, с. 74].

Отже, вважаємо, ефективна діяльність правоохоронних органів у сучасному суспільстві потребує врахування релігійного фактору та налагодження конструктивного діалогу між світськими та релігійними інституціями. Це особливо важливо, оскільки правоохоронці у своїй роботі взаємодіють з громадянами різних віросповідань, і розуміння релігійного контексту допомагає їм краще виконувати свої функції щодо захисту прав і свобод людини. Власне релігійне розуміння прав людини є важливою складовою сучасного правового дискурсу, що має безпосередній вплив на правозастосовну практику та діяльність правоохоронної системи в цілому.

Можемо стверджувати, функціонування органів прокуратури в системі захисту прав людини характеризується багатоаспектністю та комплексністю. Правозахисна природа прокурорської діяльності безпосередньо корелює в першу чергу з конституційними положеннями, що визначають людину найвищою соціальною цінністю, а її права - пріоритетним об'єктом державного захисту. Аналіз доктринальних підходів щодо діяльності прокуратури свідчить про імплементацію комплексного підходу до захисту прав людини, що охоплює превентивні, наглядові та відновлювальні функції.

Теоретико-правовий аналіз демонструє, що ефективність реалізації правозахисної функції органами прокуратури детермінується їх спроможністю інтегрувати сучасні концептуальні підходи до розуміння прав людини. Фундаментальним аспектом цього є визнання природно-правової концепції невідчужуваності основоположних прав, які іманентно притаманні людській особистості та існують незалежно від їх позитивно-правового закріплення [162]. Така парадигма формує особливу модель правовідносин між державою та

індивідом, де органи прокуратури виступають інституційним механізмом гарантування та захисту прав людини.

Крім того, в умовах глобалізаційних процесів та інтенсифікації суспільних відносин на органи прокуратури покладається завдання забезпечення оптимального балансу між захистом індивідуальних прав та колективних інтересів суспільства - це зумовлює необхідність застосування диференційованого підходу, що враховує соціокультурний та релігійний плюралізм суспільства. При цьому будь-які легітимні обмеження прав людини, що можуть ініціюватися в інтересах державної безпеки, повинні відповідати принципам пропорційності та правової визначеності, що становить важливий аспект прокурорського нагляду за дотриманням законності [107].

2.3.2. Механізм захисту прав людини як фундаментальна основа національної безпеки: роль органів прокуратури України.

Сучасні глобальні виклики вказують на необхідність переосмислення традиційних демократичних принципів: існуюча система захисту прав і свобод потребує оновлення та адаптації до нових реалій, включаючи перегляд базових концепцій рівності, справедливості та механізмів захисту прав людини. Для забезпечення ефективності та стабільності оновленої концепції захисту прав людини необхідне її міцне підґрунтя у вигляді науково обґрунтованих та практично перевірених принципів. Життєздатність такої системи досягається через інтеграцію різних регулятивних механізмів - правових норм, моральних засад, культурних традицій та інших соціальних регуляторів. Такий комплексний підхід здатний запобігти домінуванню негативних правових явищ та протистояти поширенню правового нігілізму і байдужості в суспільстві, він створює збалансовану систему,

яка враховує як універсальні принципи прав людини, так і специфічні соціально-культурні особливості різних спільнот [219, с. 74].

Захист прав і свобод людини та громадянина на конституційному рівні є важливим показником демократичного розвитку держави. Цей захист реалізується через злагоджену роботу всіх гілок влади, коли виникають правопорушення чи посягання на конституційні права громадян, держава активує додатковий механізм їх захисту. Дослідники розглядають цей процес як специфічну форму державної діяльності. Така правозахисна функція може ефективно розвиватися та досягати бажаних результатів лише за умови її окремого системного оформлення та впровадження.

Конституція України визнає права і свободи людини та громадянина як її фундаментальний елемент. Важливо підкреслити, що ці права розглядаються як природні та невід'ємні характеристики людської особистості, які існують від народження, а не як привілеї, надані державою, вони функціонують незалежно від державного визнання та не можуть бути скасовані чи порушені. Хоча такий підхід базується на концепції природного права, Конституція також містить детальний перелік конкретних прав і свобод, що цілком відповідає позитивістському підходу та сучасним конституційним тенденціям. При цьому, вітчизняний законодавець, визнаючи природний характер прав людини, створює правову систему їх захисту, забезпечуючи їх реалізацію через конкретні механізми та гарантії [86, с. 75].

Можна стверджувати, відзначає Д.Чижов що права і свободи людини та громадянина, а також їх забезпечення, є фундаментальною основою в процесі захисту інших об'єктів національної безпеки України. Водночас безпека виступає дієвим механізмом у вирішенні комплексних соціально-економічних, політичних, екологічних та інших викликів, які мають критичне значення для сучасної України та є необхідною умовою її подальшого розвитку й існування. Порушення прав людини не лише суперечить законодавчим нормам і підриває становище особи в суспільстві, але й негативно впливає на численні компоненти системи національної

безпеки. Ключовим аспектом є те, що суспільство, в якому відбуваються порушення прав і свобод його членів, не може вважатися стабільним. Невипадково захист інтересів особистості завжди визнається пріоритетним інтересом суспільства, оскільки саме людина є головним об'єктом безпеки [219, с. 76].

Отже, в контексті тематики нашого дослідження підтверджується висновок В. Шахова та В. Мадіссона про те, що головним суб'єктом захисту і реалізації національних інтересів виступає саме держава. При цьому категорія «національний інтерес» безпосередньо враховує участь держави у здійсненні інтересів громадянського суспільства [222, с. 50]. Водночас, ґрунтуючись на аналізі положень чинного законодавства, можна дійти висновку, що органи прокуратури також виступають важливим інституційним механізмом забезпечення та захисту національних інтересів [173, с. 34].

З лінгвістичної точки зору, в терміні «національна безпека» ключовим є прикметник «національний», який, як зазначає О. Лемак, безпосередньо пов'язаний з поняттям «нація». Саме це поняття виступає фундаментальним елементом, що визначає сутність, зміст і форму забезпечення національної безпеки. О. Лемак підкреслює, що лише через осмислення концепту «нація» можливо досягти розуміння національної ідеї, реалізація якої відбувається через національні інтереси. Відповідно, протидія загрозам цим інтересам становить основу забезпечення національної безпеки [115, с. 40].

Разом з тим, відзначають В.Абрамов В., О.Афоніна, інститути безпеки постають комплексним поняттям, що відображає динамічний характер систем безпеки, їхня багатогранність обумовлена здатністю віддзеркалювати практично всі аспекти функціонування системи національної безпеки на практичному рівні. Саме ці інститути збагачують процес взаємодії новими якісними характеристиками та дозволяють конкретизувати цілеспрямовану діяльність людей у організації цього процесу. Крім того, за твердженням вчених, для народу, який існує в умовах реального, емпіричного буття своєї свободи, питання інтересу та блага національної

безпеки (що виражається через загальну волю) становить фундаментальну мету і обов'язок, який поширюється на всіх, включаючи осіб, відповідальних за забезпечення національної безпеки держави [2, с. 6].

Отже, на наш погляд, саме забезпечення національної безпеки тісно переплітається з питанням захисту прав людини, оскільки людина є центральною фігурою сучасної концепції безпеки держави. Цей взаємозв'язок проявляється через розуміння, що міцна система національної безпеки створює передумови для повноцінного забезпечення прав і свобод, а порушення основоположних прав громадян, у свою чергу, становить загрозу національним інтересам держави. У цьому контексті принципового значення набуває трансформація підходів до розуміння національної безпеки — від державоцентричної моделі до людиноцентричної парадигми, де права людини виступають не лише об'єктом захисту, але й індикатором ефективності безпекової політики держави. Саме такий підхід відповідає сучасним демократичним цінностям та конституційним засадам, визначаючи напрямки діяльності державних інституцій, зокрема органів прокуратури, у сфері забезпечення національної безпеки через призму захисту прав людини.

Вітчизняний вчений А. Селіванов здійснив комплексний аналіз різноманітних аспектів безпеки в державі та запропонував класифікацію на конституційному рівні: правова безпека (ст. 8 Конституції України) охоплює захист конституційних прав і свобод, гарантує право звернення до суду, а ст. 25 встановлює гарантії захисту громадян України, забороняючи позбавлення громадянства, вигнання за межі країни, екстрадицію та забезпечуючи державний захист громадян за кордоном; державна безпека (ст. 17 Конституції) передбачає комплекс заходів, що реалізуються відповідними військовими формуваннями та правоохоронними органами згідно з законодавством; екологічна безпека (ст. 16 Конституції) визначає зобов'язання держави щодо забезпечення екологічної рівноваги, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи та збереження

екологічної спадщини українського народу; економічна безпека (ст. 41, 42 Конституції) гарантує право власності, розпорядження інтелектуальною та творчою діяльністю, встановлює заборону протиправного позбавлення власності та обмежує можливість примусового відчуження майна виключно умовами воєнного або надзвичайного стану; громадська безпека (ст. 17 Конституції) забезпечується державою та визнається справою всього українського народу; інформаційна безпека (ст. 32 Конституції) встановлює правовий режим захисту конфіденційної інформації про особу, дозволяючи її збір та використання лише у визначених законом випадках в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [182, с. 188].

Водночас, ми вважаємо, що об'єднуючою, інтегративною категорією може виступати поняття «конституційна безпека», оскільки сутність цього концепту охоплює не лише стан захищеності й гарантування реалізації ключових конституційних принципів державної організації, але й включає фундаментальні ідеї забезпечення безпеки в різних її проявах. Так, зокрема, виконуючи функцію узагальнюючого поняття для всіх видів юридичної безпеки в правовідносинах, конституційна безпека визначає базові засади та змістовне наповнення інших видів безпеки завдяки всеохоплюючому характеру конституційних норм. Конкретизація змісту різноманітних форм юридичної безпеки відбувається на підконституційному, законодавчому рівні. Як слушно зауважують окремі науковці (див.наприклад,), цінність і результативність Конституції держави визначаються не кількісними показниками, а змістовною наповненістю її норм. Особливість конституційної норми полягає в «багатоаспектності змісту конституційних положень, найвищому рівні абстрактності, узагальненості здійснюваного ними правового впливу», що забезпечує її «каучуковий характер».

Розглянувши концептуальні аспекти забезпечення національної безпеки України та її конституційні виміри, логічним продовженням нашого дослідження є аналіз механізмів захисту прав людини. Адже саме людина, її життя і здоров'я, честь

і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, що закріплено в статті 3 Конституції, а отже, захист прав людини становить основу національної безпеки держави. Слід підкреслити, що ефективність системи національної безпеки безпосередньо залежить від дієвості механізмів захисту прав людини. Ці механізми є складною системою правових норм, інституцій та процедур, спрямованих на забезпечення, охорону та відновлення порушених прав. Вони формують той фундамент, на якому будується правова держава та розвивається громадянське суспільство, здатне протистояти як зовнішнім, так і внутрішнім загрозам національним інтересам.

Відповідно до положень пункту 6 статті 55 Конституції України «кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» [86]. Механізм забезпечення прав і свобод людини і громадянина, відзначає В.Остапчук містить у собі сукупність таких елементів як захист, охорона, гарантування та відновлення таких прав та свобод [140, с. 5].

Відзначимо, ключову функцію в механізмі забезпечення прав людини виконують гарантії, без яких законодавчо встановлені права не можуть бути ефективно реалізовані та захищені. Коли держава фіксує в чинному законодавстві права і свободи людини й громадянина, визначаючи їхній зміст, вона бере на себе обов'язок сприяти виконанню та дотриманню цих положень. У цьому контексті особливої ваги набувають саме юридичні гарантії, оскільки можливість практичного здійснення прав людини залежить насамперед від ретельності законодавчого закріплення таких прав та деталізації механізмів їх захисту. Таким чином, процес забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина охоплює їх охорону і захист, а також створення органами державної влади та місцевого самоврядування, їхніми посадовими особами належних умов для повноцінної реалізації цих прав і свобод [173, с. 34].

Підкреслимо, що головною гарантією формування цілісної системи захисту прав і свобод людини і громадянина є конституційне закріплення її фундаментальних параметрів. Правозахисні положення нині чинної Конституції України, з притаманним їм ціннісним пріоритетом людини, її прав і свобод, можна вважати демократичним досягненням сучасної української державності [173, с. 38].

Невід'ємним засобом та гарантією захисту прав і свобод людини та громадянина виступає можливість звертатися за таким захистом до органів державної влади та місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб. У контексті цього питання Ю. Разметаєва зазначає: «Між людиною й законом має існувати лише моральний бар'єр як сутність самого закону й сенсу людського життя. Відповідно до цього визначаються особливості діяльності правоохоронних органів у механізмі забезпечення громадянських прав і свобод людини як єдності ціннісно-моральної їх сутності, правового змісту й конкретних способів реалізації» [169, с. 44].

Фундаментальні цінності, які сконцентровано викладені в преамбулі Конституції України, хоч і не мають нормативного характеру, проте відіграють важливу концептуальну роль. Насамперед, відзначає С.Россоха, визначальним є те, що суб'єктом прийняття Конституції України названо український народ – громадян України всіх національностей. Ця засаднича теза, на переконання вченого, має бути усвідомлена всіма суб'єктами конституційно-правових відносин [173, с. 71].

У контексті нашого дослідження це означає, що система захисту прав, в якій прокуратура відіграє ключову роль, повинна формуватися з урахуванням інтересів усього українського народу та базуватися на таких принципах, як: багатовікова історія українського державотворення; реалізація українською нацією та всім Українським народом права на самовизначення; забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя; зміцнення громадянської злагоди на території України; розвиток і утвердження демократичної, соціальної, правової держави; визнання

відповідальності перед Богом, власною совістю, минулими, теперішніми та майбутніми поколіннями.

Уточнення цих моральних принципів та надання їм нормативного статусу здійснено в тексті самої Конституції. Варто відзначити, що вона значно посилила роль і відповідальність держави в особі її органів, зокрема прокуратури, щодо забезпечення дотримання та захисту цих прав і свобод. У Конституції відображено теоретичні засади природно-правової концепції прав людини: вони належать кожній особі від народження та є невідчужуваними й непорушними (ст. 21). Це слугує фундаментальним орієнтиром у регулюванні їх захисту, зокрема для органів прокуратури, оскільки вказує на неможливість набуття чи передачі цих прав, а також на неприпустимість посягань з боку владних структур і правоохоронних органів. Органи прокуратури, виконуючи свої функції, повинні враховувати, що як змістовний компонент невідчужуваності прав і свобод людини розглядають неможливість відмови від них.

На думку В. Лемака та В. Туряниці, ключовими складовими інституційного механізму захисту прав людини на національному рівні виступають суди, прокуратура, поліція та інститут омбудсмена [51, с.184]. Однак, за твердженням Ю.Макося, до цього переліку безперечно можна віднести й інших суб'єктів захисту прав [121, с. 258].

Виходячи з цього, зокрема, С.Россоха, вважає, що конституційна система захисту прав і свобод людини і громадянина являє собою впорядковану сукупність взаємодіючих ланок правового механізму, діяльність якого спрямована на захист прав і свобод людини і громадянина від посягань і порушень, а також на досягнення в країні стану загального правопорядку, основні параметри якої зумовлені нормами Конституції, за допомогою яких формалізовані основні правозахисні положення, а також засоби, методи та прийоми захисту прав і свобод людини і громадянина з боку різних органів держави, наділених правозахисною функцією [173, с. 43]. Погоджуючись з таким підходом, відзначимо, правоохоронні органи становлять

один із ключових компонентів інституційного виміру механізму захисту прав і свобод людини та громадянина. Правоохоронна діяльність реалізується спеціально уповноваженими органами, до компетенції яких віднесені питання «охорони права» із застосуванням відповідних правових інструментів і методів та в порядку, встановленому чинним законодавством.

Безперечно, правоохоронні органи посідають центральне місце в структурі органів виконавчої влади. Їх стабільне й результативне функціонування є важливою передумовою захисту конституційного ладу, гарантування законності та правопорядку, забезпечення прав і свобод людини й громадянина, ефективності діяльності правоохоронних органів суттєво впливає на успішність реалізації національних інтересів та стабільність розвитку суспільства. В той же час, на думку С. Россохи, сучасна модель правоохоронної системи в Україні за численними показниками не відповідає зростаючим суспільним потребам та загальновизнаним міжнародним демократичним стандартам у цій галузі. Така невідповідність у найближчій перспективі може створити перешкоди для подальшого розвитку правовідносин в економічній, соціально-політичній та інших сферах суспільного й державного життя, захисту прав і свобод людини й громадянина, а відтак – становлення повноцінного громадянського суспільства [173, с. 67].

В той же час, на сьогодні вже не викликає сумніву той факт, що термін «правоохоронні органи» залишається одним із найбільш невизначених у українському правознавстві, характеризуючись внутрішньою суперечливістю змісту та надмірним обсягом, тобто – відсутнє уніфіковане тлумачення поняття «правоохоронний орган», бракує критеріальної основи, що унеможлиблює встановлення вичерпного переліку таких правових категорій. Такми чином, одночасно проведення реформ у сфері правоохоронної діяльності та законодавче врегулювання статусу правоохоронних органів в Україні насамперед вимагає з'ясування сутності терміну «правоохоронні органи», визначення їх функціонального призначення та системної організації. Як наслідок, поки виникає

конкуренція термінів — «правоохоронні органи», «правозахисні органи», «органи кримінальної юстиції» і т.ін.

Таким чином, як бачимо, по-перше, національна безпека України є комплексним поняттям, що охоплює різні види безпеки (правову, державну, екологічну, економічну, громадську, інформаційну), об'єднані спільною метою захисту національних інтересів. Ключовою інтегративною категорією виступає «конституційна безпека», яка визначає не лише стан захищеності й забезпечення реалізації конституційних засад організації держави, але й встановлює основоположні принципи забезпечення безпеки в різних її проявах. При цьому, головним суб'єктом захисту і реалізації національних інтересів є держава, а органи прокуратури виступають важливим інституційним механізмом забезпечення та захисту цих інтересів. Ефективність діяльності органів прокуратури безпосередньо впливає на стабільність та успішність реалізації національних інтересів України.

У сучасних умовах відбувається трансформація підходів до розуміння національної безпеки — від державоцентричної моделі до людиноцентричної парадигми, де права людини є не лише об'єктом захисту, але й індикатором ефективності безпекової політики держави. Цей підхід визначає напрямки діяльності державних інституцій, зокрема органів прокуратури, у сфері забезпечення національної безпеки через призму захисту прав людини.

По-друге, права і свободи людини та громадянина, а також їх забезпечення, становлять фундаментальну основу в процесі захисту інших об'єктів національної безпеки України. Порушення прав людини негативно впливає на компоненти системи національної безпеки, оскільки суспільство, в якому порушуються права і свободи його членів, не може вважатися стабільним. Конституція України закріплює природно-правову концепцію прав людини, визнаючи, що вони належать кожній особі від народження та є невідчужуваними й непорушними – саме це слугує фундаментальним орієнтиром для органів прокуратури у здійсненні їх

правозахисної функції, оскільки вказує на неприпустимість посягань на права людини з боку владних структур і правоохоронних органів.

По-третє, механізм захисту прав людини є складною системою правових норм, інституцій та процедур, спрямованих на забезпечення, охорону та відновлення порушених прав, ефективність цього механізму безпосередньо впливає на стан національної безпеки держави. Органи прокуратури є ключовою складовою інституційного механізму захисту прав людини на національному рівні. Їх діяльність спрямована на забезпечення верховенства права, зміцнення законності та правопорядку, захист прав і свобод людини, що сприяє досягненню цілей національної безпеки. Система захисту прав, в якій прокуратура відіграє ключову роль, повинна формуватися з урахуванням інтересів усього українського народу та базуватися на конституційних принципах державотворення. Органи прокуратури, виконуючи свої функції, повинні враховувати, що права людини є невідчужуваними, а їх дотримання є необхідною умовою забезпечення національної безпеки.

2.3.3. Охорона та захист прав людини: роль прокуратури в сучасній правовій системі України.

Насамперед хотіли б зупинитися на ключових термінах, що повсякчас зустрічаються у правовій доктрині: «охорона» та «захист». Взагалі, до розуміння самого поняття «правова охорона» та «правовий захист» існують різні підходи, адже попри принцип захисту порушеного права, яким пронизана Конституція України, у ній (як і в інших нормативних актах України) відсутнє саме його визначення [86].

Так, зокрема, О. Данильян у своєму дослідженні акцентує увагу на важливості розмежування правових категорій «захист прав людини» і «охорона прав людини».

Дослідник відзначає, що в сучасній правовій науці сформувалися два принципово відмінні підходи до цього питання. При цьому, перший підхід розглядає ці поняття як синонімічні, що має підставу, оскільки в чинному законодавстві захист та охорона прав людини мають схоже змістове наповнення, другий підхід пропонує розрізняти ці поняття за темпоральним критерієм: охорона здійснюється до порушення прав і свобод людини та громадянина, тоді як захист реалізується після такого порушення. Крім того, науковець підкреслює, що захист прав людини характеризується багатоаспектністю, а його функціональне призначення охоплює як регулятивний, так і системотворчий аспекти, що дозволяє вважати його фундаментальним завданням правової системи [51, с. 312].

Питання захисту права є компонентом більш широкого поняття охорони, яке включає також механізми реалізації цього права та методи запобігання його порушенням. На думку М. Легеченко, саме такій позиції варто надати перевагу. Дослідник вважає, що правову охорону необхідно розглядати не лише як систему юридичних засобів, спрямованих на реалізацію суб'єктивного цивільного права та попередження його порушень, але й як правове регулювання правовідносин загалом. Справді, норми про захист прав становлять лише певну частину охоронних норм, до яких також належать ті, що спрямовані на запобігання порушенням, а також норми, що встановлюють імперативний механізм їх реалізації [114, с. 59].

Охорона та захист, робить висновки Д.Спесівцев та А. Демчук, базуються на відмінних підставах застосування, реалізуються переважно в різних формах та мають різні цілі. Їх чітке розмежування допомагає уникнути неоднозначних тлумачень і непорозумінь насамперед у практичній площині, під час правореалізації та правозастосування. Відповідні методи протидії потенційним протиправним діям мають комплексний характер і фактично становлять охоронні інструменти, які трансформуються в захисні у випадку виникнення реальної загрози порушення або безпосереднього порушення суб'єктивних цивільних прав. Це, на думку вчених,

зумовлює необхідність поетапної кваліфікації відповідних обставин у практичних ситуаціях з урахуванням їхнього цільового призначення [189, с. 31].

Розмаїття наукових поглядів, на думку, Ю.Желіховської, базується на практично ідентичному фундаментальному положенні: і охорона, і захист прав забезпечують особі можливість належної реалізації своїх прав, а в разі їх порушення - відновлення. Можна припустити, пише вчена, що саме цей факт послужив основою для умовиводу про те, що природа розбіжностей між різними концептуальними підходами до розуміння охорони та захисту все ж не надає підстав розглядати захист прав як автономний правовий феномен по відношенню до охорони прав [66, с. 21].

Вчений О.Обущак стверджує, що термін «охорона» є більш всеохоплюючим порівняно з терміном «захист». Охорона представляє комплекс заходів, націлених як на забезпечення нормального здійснення прав, так і на їх захист у разі порушення чи оспорювання через конкретні механізми державного впливу, які функціонують переважно у правовій формі та реалізуються або через встановлення правових норм, або через їх позитивне застосування. Щодо поняття «захист», то воно, на думку науковця, стосується не звичайної реалізації прав, а виключно ситуацій конкретного правопорушення або оспорювання прав. Тобто «захист» визначається як передбачена законодавством діяльність уповноважених публічних органів з відновлення порушеного права, припинення таких порушень, а також формування необхідних умов для притягнення до юридичної відповідальності осіб, винних у вчиненні протиправних дій, що спричинили шкоду правам та законним інтересам суб'єктів. Отже, підсумовує дослідник, поняття «охорона» і «захист» співвідносяться як ціле і його частина [138, с. 75-76].

Частина українських науковців дотримується протилежної точки зору. Зокрема, такі дослідники як, наприклад, П. Шумов, підтримують підхід, що ґрунтується на ототожненні концепцій «охорона права» та «правовий захист». Ці категорії трактуються ними як єдине, синонімічне поняття. Охорона без захисту, як

і захист без охорони, втрачає свій сенс, оскільки незрозуміло, що охороняти. Науковці переконані в недоцільності розділення цих понять та розгляду їх як окремих юридичних феноменів [233, с. 13].

Я.Бабич у своїй науковій статті, зробив наступні висновки. За твердженням вченого вивчення наукової літератури дозволяє виявити п'ять різних підходів до розуміння суті та співвідношення категорій «правовий захист» та «охорона права». Перша група науковців розглядає ці поняття крізь призму взаємодії частини та цілого. Представники другого напрямку вважають категорії «правовий захист» та «охорона права» тотожними. Третій підхід базується на чіткому розмежуванні цих дефініцій. Четвертий напрям дослідження пропонує трактувати ці категорії з позицій різних юридичних галузей, враховуючи специфіку предмета і методу правового регулювання кожної окремої галузі. Останній – універсальний підхід, який вчений повністю підтримує, розділяє поняття «правовий захист» і «охорона права» та розглядає їх як самостійні повноцінні юридичні категорії. При цьому «охорона права» має загальносуспільний характер і контролюється соціальними інститутами, тоді як «правовий захист» має нормативно-прикладне значення і широко застосовується міжнародною спільнотою в нормативно-правових актах у цілому [7, с. 11].

Спробуємо змоделювати вищенаведені категорії до місця органів прокуратури в механізмі захисту прав людини. Аналіз положень Конституції України, вказує Н.Рибалка, дозволяє констатувати, що фундаментальні основи правозахисної діяльності безпосередньо закріплені в ній, а сама правозахисна діяльність має конституційне походження і функціонує відповідно до визначених у ній принципів, порядку та способів, які деталізуються в інших законодавчих актах. Зокрема, статті 3, 8, 19 та 55 Основного Закону характеризуються логічною послідовністю, юридичною взаємозалежністю та виступають похідними від «права на захист». Стаття 3 закріплює право на захист щодо визнання людини, її життя і здоров'я, честі й гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною

цінністю, тоді як стаття 19 встановлює право на захист особи від державного свавілля шляхом покладення на державу обов'язку діяти через свої структурні елементи (органи державної влади, місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб) виключно в межах, визначених Конституцією України. У разі недотримання цих норм активується право на захист, яке передбачає можливість оскарження таких дій чи бездіяльності до компетентних державних органів та суду для захисту своїх прав (статті 8, 55). Враховуючи конституційне походження правозахисної діяльності, відзначає вчений, за своєю сутністю вона представляє особливий вид публічної діяльності, що регулюється правовими нормами та гарантується державою. Ця діяльність втілюється в життя через спеціально уповноважені інституції та має своїм кінцевим призначенням забезпечення захисту прав і свобод людини, а також охорону інтересів суспільства й держави [167, с. 143].

В. Андрусак у своєму дослідженні провів аналіз наукової літератури з даної проблематики, що дозволило йому зробити два важливі висновки. По-перше, більшість існуючих досліджень зосереджені на правоохоронній функції держави та діяльності прокуратури як елемента правоохоронної системи. По-друге, у вітчизняній юридичній науці практично відсутні комплексні теоретико-правові дослідження, присвячені правозахисній діяльності прокуратури. Автор відзначає, що наукові розробки переважно концентруються на функціонуванні прокуратури як суб'єкта правоохоронних відносин. Водночас, вчений підкреслює, що на сучасному етапі саме правозахисна функція прокуратури є найбільш пріоритетною, актуальною та затребуваною як суспільством, так і державою серед інших напрямків її діяльності. Правозахисна функція прокуратури, на його думку, реалізується через три основні напрямки: правотворчість, правозастосування та правореалізацію [4, с. 10].

Отже деякі дослідники дотримуються думки, що прокуратура належить саме до правоохоронних органів. Так, зокрема, А. Комзюк доводить, що зі змісту законодавчо закріплених функцій прокуратури стає очевидним, що її

правоохоронна діяльність поширюється на всі сфери державного управління та суспільного життя [84, с. 231].

Беззаперечним є факт, відзначає Д.Демків, що на сучасному етапі суспільного розвитку правовий статус прокуратури визначено недостатньо чітко. Відповідно до Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII, Прокуратура України представлена як єдина система, що відповідно до цього Закону виконує функції, окреслені Конституцією України, з метою захисту прав і свобод громадян, а також загальних інтересів суспільства та держави. Отже, на думку науковця, аналізуючи це визначення, можна виділити кілька чітких нормативних позицій: у законодавчому визначенні прокуратура не кваліфікується як правоохоронний орган або орган правопорядку; спрямованість діяльності прокуратури на захист прав і свобод людини виступає однією з обов'язкових характеристик «правоохоронної діяльності»; орієнтація діяльності прокуратури на захист загальних інтересів суспільства та держави не є виключною ознакою ані правоохоронної діяльності, ані діяльності з охорони правопорядку, оскільки це характерно для будь-якого органу державної влади, незалежно від гілки влади, до якої він належить; акцентування на чіткій кореляції діяльності прокуратури з функціями, визначеними у Конституції України, наближає її до конституційного терміну «органи правопорядку» [46, с. 44].

Варта уваги праця В.Панова. Так, зокрема, вчений здійснивши аналіз змісту правозахисних функцій органів прокуратури, приходять до висновку про їх суттєве соціальне значення для суспільства та держави. Це значення виявляється у формуванні ефективного контрольно-наглядового механізму, що забезпечує режим законності й правопорядку в державі, а також захист прав і законних інтересів усіх категорій населення від протиправних посягань. Ключова особливість правозахисної функції органів прокуратури, на думку дослідника, полягає в тому, що при здійсненні своїх повноважень ці органи завжди реалізують захист прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб, який є фундаментальною основою

всіх функцій прокуратури та головною метою їхньої діяльності [144, с. 58]. В той же час, в анотації до цієї статті В.Панов вказує, що ним «охарактеризовано та визначено зміст понять «функція органів прокуратури» та «правозахисна функція органів прокуратури», визначено види правоохоронних функцій органів прокуратури, охарактеризовано кожен із цих функцій» [144, с. 58].

Отже, можемо стверджувати, у науковій доктрині існує п'ять основних підходів до розуміння та співвідношення понять «охорона» та «захист» прав: перший розглядає їх як взаємодію частини та цілого, де «охорона» є більш широким поняттям, що включає «захист»; другий ототожнює ці категорії як синонімічні; третій чітко розмежовує їх за різними критеріями, зокрема темпоральним (охорона здійснюється до порушення прав, а захист - після); четвертий пропонує трактувати ці поняття з позицій різних юридичних галузей; п'ятий - універсальний підхід - розглядає їх як самостійні юридичні категорії, де охорона має загальносуспільний характер, а захист - нормативно-прикладне значення. Незважаючи на розбіжності у підходах, усі вони базуються на спільному фундаментальному положенні: і охорона, і захист прав забезпечують можливість належної реалізації прав особи, а в разі їх порушення - відновлення.

Конституція України закладає основи правозахисної діяльності, яка має конституційне походження і функціонує відповідно до визначених принципів, порядку та способів. Особливо важливими є статті 3, 8, 19 та 55 Основного Закону, які логічно пов'язані між собою та є похідними від «права на захист». Правозахисна діяльність є особливим видом публічної діяльності, що регулюється правовими нормами, гарантується державою та реалізується через спеціально уповноважені інституції, серед яких особливе місце посідає прокуратура. Її діяльність спрямована на забезпечення захисту прав і свобод людини, а також охорону інтересів суспільства й держави.

Щодо статусу прокуратури в системі правозахисних органів, існують різні наукові позиції. Одні дослідники відносять прокуратуру до правоохоронних

органів, аргументуючи це тим, що її діяльність поширюється на всі сфери державного управління та суспільного життя. Інші зазначають, що в чинному законодавстві прокуратура не кваліфікується як правоохоронний орган або орган правопорядку, хоча спрямованість її діяльності на захист прав і свобод людини є однією з обов'язкових характеристик «правоохоронної діяльності». При цьому, саме правозахисна функція органів прокуратури має суттєве соціальне значення, яке виявляється у формуванні ефективного контрольно-наглядового механізму, що забезпечує режим законності й правопорядку в державі. Ключова особливість цієї функції полягає в тому, що при здійсненні своїх повноважень органи прокуратури завжди реалізують захист прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб, що є фундаментальною основою всіх функцій прокуратури та головною метою їхньої діяльності.

Висновки до Розділу 2:

1. Аналіз наукових підходів щодо інституційного статусу прокуратури демонструє існування п'яти основних концепцій її позиціонування: як частини законодавчої влади, виконавчої влади, президентської вертикалі, судової гілки влади або як окремої контрольно-наглядової гілки влади. Кожна з цих концепцій має свої переваги та недоліки, що підтверджується численними науковими дослідженнями.

2. Процес конституціоналізації правового статусу прокуратури України характеризується поступовою трансформацією від радянської моделі «контролера за усім у сфері публічного права» до сучасного бачення прокуратури як важливого елемента системи стримувань і противаг. Конституційна реформа 2016 року формально віднесла прокуратуру до судової гілки влади, включивши відповідну статтю до розділу «Правосуддя». Проте таке позиціонування викликає дискусії в науковому середовищі, оскільки прокуратура не здійснює правосуддя, має відмінну від судів організаційну структуру та специфічні функції, що виходять за межі судової діяльності.

3. Конституціоналізація статусу прокуратури в системі розподілу державної влади в Україні залишається дискусійним питанням, що зумовлено складністю пошуку оптимальної моделі її інституційного позиціонування. При цьому важливо забезпечити такий конституційно-правовий статус прокуратури, який би гарантував її ефективне функціонування як самостійної інституції в механізмі державної влади, здатної виконувати специфічні завдання щодо забезпечення законності та правопорядку, при збереженні необхідного балансу в системі стримувань і противаг.

4. Найбільш обґрунтованим видається підхід, згідно з яким прокуратура повинна функціонувати як самостійна державна інституція, що не входить до

жодної з традиційних гілок влади. Така позиція базується на розумінні умовності поділу єдиної державної влади та необхідності забезпечення ефективного виконання прокуратурою її специфічних функцій. При цьому важливо забезпечити збалансовану взаємодію прокуратури з усіма гілками влади в рамках системи стримувань і противаг.

5. Категорія «функція» є фундаментальним поняттям конституційного права, що дозволяє розкрити зміст, структуру і межі діяльності як держави в цілому, так і окремих державних органів, включаючи прокуратуру, при цьому, дослідження правових функцій активно здійснюється в межах різних юридичних дисциплін та має важливе значення для вдосконалення механізмів правового регулювання. Крім того, поняття функції в контексті державних органів розглядається як ключовий напрям їхньої діяльності, що розкриває їх сутність та роль у державному механізмі, а функції окремих державних органів сприяють реалізації загальнодержавних функцій, їх виконання відбувається в межах визначеної компетенції.

6. Функції прокуратури нерозривно пов'язані з функціями держави та відображають її соціальне призначення у правовій системі. Вони реалізуються через специфічні види діяльності з використанням передбачених законодавством правових засобів та в межах встановленої компетенції. Важливо розрізняти функції прокуратури та її практичну діяльність, оскільки функції мають об'єктивний характер, а їх неналежне виконання чи перевищення призводить до порушення принципу законності. На наш погляд, функції прокуратури – конституційно визначені основні напрями діяльності прокуратури як особливого державного інституту, що відображають її сутність та призначення у механізмі державної влади, реалізуються через встановлену законом компетенцію з використанням специфічних правових засобів та методів, спрямовані на забезпечення верховенства права, захист прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. В свою чергу конституціоналізація функцій

прокуратури - це процес закріплення на рівні Основного Закону основних напрямів діяльності органів прокуратури. При цьому, процес конституціоналізації функцій прокуратури характеризується насамперед тенденцією до оптимізації функціонального навантаження прокуратури та чіткого розмежування повноважень органів прокуратури з іншими державними органами.

7. В контексті конституціоналізації органів прокуратури доцільним є законодавче закріплення єдиного терміну «публічне обвинувачення» у всіх нормативно-правових актах, що регулюють діяльність прокуратури. Мова іде, як мінімум про наступне:

- у Кримінальному процесуальному кодексі України: оновити п. 3 ст. 3 КПК, надавши визначення поняття «публічне обвинувачення»; внести зміни до ст. 36 КПК щодо повноважень прокурора у кримінальному провадженні;

- у Законі України «Про прокуратуру»: узгодити термінологію із конституційними положеннями, замінивши «державне обвинувачення» на «публічне обвинувачення».

Це дозволить гармонізувати національне законодавство з конституційними положеннями, наблизити українську правову систему до міжнародних стандартів, точніше відобразити сучасну роль прокуратури у демократичній правовій державі. В той же час, не слід забувати й про те, що така зміна термінології має супроводжуватися комплексним оновленням процесуального законодавства для чіткого розмежування публічного та приватного обвинувачення і визначення процесуального статусу всіх учасників кримінального провадження.

8. Функція організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням є комплексним напрямком діяльності прокуратури, що викликає значні дискусії в науковому середовищі. Існують різні підходи до розуміння співвідношення прокурорського нагляду та процесуального керівництва: від їх повного ототожнення до визнання самостійними функціями, при цьому найбільш

обґрунтованою видається позиція щодо їх розмежування за суб'єктами реалізації, де прокурорський нагляд здійснюється прокурорами вищого рівня, а процесуальне керівництво - прокурором у конкретному кримінальному провадженні.

Сучасне конституційне формулювання функції прокуратури щодо досудового розслідування має низку недоліків, зокрема: надмірну громіздкість, об'єднання різнорідних напрямків діяльності, невідповідність термінології галузевому законодавству, використання термінів, що потребують додаткового роз'яснення. Проте спроби вдосконалення цього формулювання стикаються з об'єктивними труднощами, пов'язаними з необхідністю збереження повноти змісту при забезпеченні лаконічності викладу та узгодження з існуючою системою законодавства.

9. Конституційна реформа правосуддя 2016 року істотно трансформувала представницьку функцію прокуратури, звузивши її від загального представництва інтересів громадян і держави до представництва виключно державних інтересів у чітко визначених законом випадках - це відповідає європейським стандартам та рекомендаціям Венеційської комісії, а також логічно пов'язане з розвитком альтернативних правозахисних механізмів.

Сучасна модель представництва прокурором інтересів держави має допоміжний характер, оскільки основними суб'єктами захисту державних інтересів залишаються органи державної влади та місцевого самоврядування. При цьому повноваження прокурора у представницькій діяльності наближені до прав адвоката, але обмежені вичерпним переліком підстав для представництва.

В той же час, проблемним аспектом залишається відсутність чіткого законодавчого визначення поняття «державний інтерес», що може призводити до його неоднозначного тлумачення судовими органами. Існує ризик ототожнення державного інтересу з інтересами окремих державних органів, що суперечить європейському баченню ролі прокуратури поза межами кримінальної юстиції та створює практичні проблеми при реалізації представницької функції.

10. Можемо стверджувати, функціонування органів прокуратури в системі захисту прав людини характеризується багатоаспектністю та комплексністю. Правозахисна природа прокурорської діяльності безпосередньо корелює в першу чергу з конституційними положеннями, що визначають людину найвищою соціальною цінністю, а її права - пріоритетним об'єктом державного захисту. Аналіз доктринальних підходів щодо діяльності прокуратури свідчить про імплементацію комплексного підходу до захисту прав людини, що охоплює превентивні, наглядові та відновлювальні функції.

Теоретико-правовий аналіз демонструє, що ефективність реалізації правозахисної функції органами прокуратури детермінується їх спроможністю інтегрувати сучасні концептуальні підходи до розуміння прав людини. Фундаментальним аспектом цього є визнання природно-правової концепції невідчужуваності основоположних прав, які іманентно притаманні людській особистості та існують незалежно від їх позитивно-правового закріплення. Така парадигма формує особливу модель правовідносин між державою та індивідом, де органи прокуратури виступають інституційним механізмом гарантування та захисту прав людини.

Крім того, в умовах глобалізаційних процесів та інтенсифікації суспільних відносин на органи прокуратури покладається завдання забезпечення оптимального балансу між захистом індивідуальних прав та колективних інтересів суспільства - це зумовлює необхідність застосування диференційованого підходу, що враховує соціокультурний та релігійний плюралізм суспільства. При цьому будь-які легітимні обмеження прав людини, що можуть ініціюватися в інтересах державної безпеки, повинні відповідати принципам пропорційності та правової визначеності, що становить важливий аспект прокурорського нагляду за дотриманням законності.

11. У сучасних умовах відбувається трансформація підходів до розуміння національної безпеки — від державоцентричної моделі до людиноцентричної

парадигми, де права людини є не лише об'єктом захисту, але й індикатором ефективності безпекової політики держави. Цей підхід визначає напрямки діяльності державних інституцій, зокрема органів прокуратури, у сфері забезпечення національної безпеки через призму захисту прав людини.

Права і свободи людини та громадянина, а також їх забезпечення, становлять фундаментальну основу в процесі захисту інших об'єктів національної безпеки України, порушення прав людини негативно впливає на компоненти системи національної безпеки, оскільки суспільство, в якому порушуються права і свободи його членів, не може вважатися стабільним. Конституція України закріплює природно-правову концепцію прав людини, визнаючи, що вони належать кожній особі від народження та є невідчужуваними й непорушними – саме це слугує фундаментальним орієнтиром для органів прокуратури у здійсненні їх правозахисної функції, оскільки вказує на неприпустимість посягань на права людини з боку владних структур і правоохоронних органів.

Механізм захисту прав людини є складною системою правових норм, інституцій та процедур, спрямованих на забезпечення, охорону та відновлення порушених прав, ефективність цього механізму безпосередньо впливає на стан національної безпеки держави. Органи прокуратури є ключовою складовою інституційного механізму захисту прав людини на національному рівні. Їх діяльність спрямована на забезпечення верховенства права, зміцнення законності та правопорядку, захист прав і свобод людини, що сприяє досягненню цілей національної безпеки. Система захисту прав, в якій прокуратура відіграє ключову роль, повинна формуватися з урахуванням інтересів усього українського народу та базуватися на конституційних принципах державотворення. Органи прокуратури, виконуючи свої функції, повинні враховувати, що права людини є невідчужуваними, а їх дотримання є необхідною умовою забезпечення національної безпеки.

12. У науковій доктрині існує п'ять основних підходів до розуміння та співвідношення понять «охорона» та «захист» прав: перший розглядає їх як взаємодію частини та цілого, де «охорона» є більш широким поняттям, що включає «захист»; другий ототожнює ці категорії як синонімічні; третій чітко розмежує їх за різними критеріями, зокрема темпоральним (охорона здійснюється до порушення прав, а захист - після); четвертий пропонує трактувати ці поняття з позицій різних юридичних галузей; п'ятий - універсальний підхід - розглядає їх як самостійні юридичні категорії, де охорона має загальносуспільний характер, а захист - нормативно-прикладне значення. Незважаючи на розбіжності у підходах, усі вони базуються на спільному фундаментальному положенні: і охорона, і захист прав забезпечують можливість належної реалізації прав особи, а в разі їх порушення - відновлення.

Конституція України закладає основи правозахисної діяльності, яка має конституційне походження і функціонує відповідно до визначених принципів, порядку та способів. Особливо важливими є статті 3, 8, 19 та 55 Основного Закону, які логічно пов'язані між собою та є похідними від «права на захист». Правозахисна діяльність є особливим видом публічної діяльності, що регулюється правовими нормами, гарантується державою та реалізується через спеціально уповноважені інституції, серед яких особливе місце посідає прокуратура. Її діяльність спрямована на забезпечення захисту прав і свобод людини, а також охорону інтересів суспільства й держави.

Щодо статусу прокуратури в системі правозахисних органів, існують різні наукові позиції. Одні дослідники відносять прокуратуру до правоохоронних органів, аргументуючи це тим, що її діяльність поширюється на всі сфери державного управління та суспільного життя. Інші зазначають, що в чинному законодавстві прокуратура не кваліфікується як правоохоронний орган або орган правопорядку, хоча спрямованість її діяльності на захист прав і свобод людини є однією з обов'язкових характеристик «правоохоронної діяльності». При цьому,

саме правозахисна функція органів прокуратури має суттєве соціальне значення, яке виявляється у формуванні ефективного контрольно-наглядового механізму, що забезпечує режим законності й правопорядку в державі. Ключова особливість цієї функції полягає в тому, що при здійсненні своїх повноважень органи прокуратури завжди реалізують захист прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб, що є фундаментальною основою всіх функцій прокуратури та головною метою їхньої діяльності.

ВИСНОВКИ

Проведене комплексне дослідження дозволило з нових теоретичних і методологічних позицій, на підставі аналізу теоретико-правових засад конституціоналізації органів прокуратури в Україні, сформулювати пропозиції щодо конституціоналізації органів прокуратури на сучасному етапі розвитку Української держави, окреслити перспективні напрямки досліджень у цій сфері.

Виконане дослідження дозволяє сформулювати нижченаведені висновки:

1. Встановлено, парадигма у праві являє собою комплексну концепцію, яка охоплює домінуючий спосіб мислення про право та правові проблеми в межах певної традиції чи школи думки. Вона включає набір фундаментальних припущень про природу, призначення та функціонування права, правових інститутів та суб'єктів, а також структуру ідей та стандартів, що визначають, як представники правової спільноти повинні інтерпретувати та застосовувати право. Парадигма служить основою для правових досліджень, практики та освіти, формуючи систему відліку, що включає категорії, поняття, ідеї та теорії, які розкривають конституційні основи побудови держави. При цьому вона не є статичною, а може змінюватися з часом, відображаючи еволюцію правової думки та практики.

Конституціоналізація постає як ключова парадигма розвитку сучасної правової системи, відображаючи динамічний процес впровадження конституційних принципів у всі сфери правового життя. Ця парадигма формує новий домінуючий спосіб мислення про право, який ґрунтується на фундаментальних припущеннях про природу, призначення та функціонування правової системи в контексті конституційних цінностей.

У рамках цієї парадигми відбувається постійне вдосконалення механізмів захисту прав і свобод людини, переосмислення ролі органів державної влади, та адаптація конституційних норм до мінливих суспільних реалій. Конституціоналізація як парадигма розвитку також відображає глобальні тенденції

до універсалізації конституційних цінностей, впливаючи на міжнародне право та національні правові системи. Таким чином, ця парадигма забезпечує баланс між стабільністю та динамічним розвитком правової системи, формуючи новий підхід до розуміння та застосування права в сучасному конституційному контексті.

2. Визначено, що дослідження правової доктрини щодо конституціоналізації органів прокуратури детермінується необхідністю фундаментального наукового осмислення трансформаційних процесів у цій сфері. Особливої актуальності набуває доктринальне дослідження в контексті конституційних модифікацій, що вплинули на інституційний статус прокуратури, зокрема щодо обмеження функції загального нагляду та посилення ролі прокуратури у кримінальному провадженні. Відзначимо власне міждисциплінарний характер дослідження, що охоплює конституційне, адміністративне та кримінальне процесуальне право, зумовлює його методологічну комплексність.

Аналіз дисертаційних досліджень демонструє плюралізм наукових підходів до визначення конституційно-правового статусу прокуратури. Фундаментальні праці В. Малюги, М. Мичко, В. Чечерського, М. Косюти та інших науковців формують теоретико-методологічне підґрунтя розуміння інституційного позиціонування прокуратури в системі органів державної влади. Дихотомія наукових позицій проявляється у дискусії щодо оптимальної моделі конституційного статусу прокуратури: від інтеграції до системи правосуддя до збереження автономного статусу з чітко регламентованими механізмами міжінституційної взаємодії.

Монографічні дослідження вчених (В. Сухоноса, В. Долежана, А. Лапкіна та ін.) репрезентують комплексний науковий аналіз теоретико-методологічних та організаційно-правових аспектів функціонування прокуратури. Їх гносеологічна цінність полягає в імплементації різних методологічних підходів та формуванні концептуального базису для модернізації законодавчого регулювання

конституціоналізації органів прокуратури. Особливу значущість мають компаративістські дослідження вчених, що дозволяють екстраполювати позитивний зарубіжний досвід на національну правову систему.

Наукові публікації вчених у періодичних виданнях (М. Біденка, Є. Блажівського, В. Руденка та інших дослідників) характеризуються оперативністю рефлексії на законодавчі новели та трансформації правозастосовної практики. Крім того, відзначено, періодичні видання слугують платформою для апробації інноваційних наукових концепцій та формулювання праксеологічних рекомендацій щодо оптимізації функціонування прокуратури в умовах перманентного реформування.

3. Обґрунтовано, що методологія дослідження конституціоналізації органів прокуратури базується на комплексному застосуванні різних методів та підходів, що зумовлено складністю та багатоаспектністю досліджуваного явища. При цьому, основними методами, на наш погляд, є діалектичний, системний, формально-юридичний, порівняльно-правовий, історико-правовий та прогностичний. Особливе значення має міждисциплінарний підхід, який включає інтеграцію методів конституційного та адміністративного права, використання соціологічного методу та застосування політологічних підходів. Це дозволяє всебічно дослідити процеси конституціоналізації прокуратури у їх взаємозв'язку з іншими правовими та суспільними явищами.

Методологічні принципи дослідження конституціоналізації органів прокуратури включають:

- принцип об'єктивності та всебічності, який забезпечує неупереджений аналіз усіх аспектів конституційно-правового статусу прокуратури;
- принцип верховенства права, що вимагає оцінки відповідності конституційного регулювання прокуратури основоположним правовим цінностям;
- принцип системності та комплексності аналізу, який передбачає розгляд конституціоналізації прокуратури як цілісної системи взаємопов'язаних елементів.

Сучасний стан методології дослідження конституціоналізації прокуратури характеризується тенденцією до інтеграції різних наукових підходів та методів, що дозволяє забезпечити комплексне розуміння досліджуваних процесів та явищ у контексті розвитку правової системи України.

4. Виявлено, що аналіз наукових підходів щодо інституційного статусу прокуратури демонструє існування п'яти основних концепцій її позиціонування: як частини законодавчої влади, виконавчої влади, президентської вертикалі, судової гілки влади або як окремої контрольно-наглядової гілки влади. Кожна з цих концепцій має свої переваги та недоліки, що підтверджується численними науковими дослідженнями.

5. Доведено, що, процес конституціоналізації правового статусу прокуратури України характеризується поступовою трансформацією від радянської моделі «контролера за усім у сфері публічного права» до сучасного бачення прокуратури як важливого елемента системи стримувань і противаг. Конституційна реформа 2016 року формально віднесла прокуратуру до судової гілки влади, включивши відповідну статтю до розділу «Правосуддя». Проте таке позиціонування викликає дискусії в науковому середовищі, оскільки прокуратура не здійснює правосуддя, має відмінну від судів організаційну структуру та специфічні функції, що виходять за межі судової діяльності.

6. Встановлено, що конституціоналізація статусу прокуратури в системі розподілу державної влади в Україні залишається дискусійним питанням, що зумовлено складністю пошуку оптимальної моделі її інституційного позиціонування. При цьому важливо забезпечити такий конституційно-правовий статус прокуратури, який би гарантував її ефективне функціонування як самостійної інституції в механізмі державної влади, здатної виконувати специфічні завдання щодо забезпечення законності та правопорядку, при збереженні необхідного балансу в системі стримувань і противаг.

Найбільш обґрунтованим видається підхід, згідно з яким прокуратура повинна функціонувати як самостійна державна інституція, що не входить до жодної з традиційних гілок влади. Така позиція базується на розумінні умовності поділу єдиної державної влади та необхідності забезпечення ефективного виконання прокуратурою її специфічних функцій. При цьому важливо забезпечити збалансовану взаємодію прокуратури з усіма гілками влади в рамках системи стримувань і противаг.

7. Аргументовано, що категорія «функція» є фундаментальним поняттям конституційного права, що дозволяє розкрити зміст, структуру і межі діяльності як держави в цілому, так і окремих державних органів, включаючи прокуратуру, при цьому, дослідження правових функцій активно здійснюється в межах різних юридичних дисциплін та має важливе значення для вдосконалення механізмів правового регулювання. Крім того, поняття функції в контексті державних органів розглядається як ключовий напрям їхньої діяльності, що розкриває їх сутність та роль у державному механізмі, а функції окремих державних органів сприяють реалізації загальнодержавних функцій, їх виконання відбувається в межах визначеної компетенції.

Саме тому, функції прокуратури нерозривно пов'язані з функціями держави та відображають її соціальне призначення у правовій системі. Вони реалізуються через специфічні види діяльності з використанням передбачених законодавством правових засобів та в межах встановленої компетенції. Важливо розрізнити функції прокуратури та її практичну діяльність, оскільки функції мають об'єктивний характер, а їх неналежне виконання чи перевищення призводить до порушення принципу законності. На наш погляд, функції прокуратури – конституційно визначені основні напрями діяльності прокуратури як особливого державного інституту, що відображають її сутність та призначення у механізмі державної влади, реалізуються через встановлену законом компетенцію з використанням специфічних правових засобів та методів, спрямовані на

забезпечення верховенства права, захист прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. В свою чергу конституціоналізація функцій прокуратури - це процес закріплення на рівні Основного Закону основних напрямів діяльності органів прокуратури. При цьому, процес конституціоналізації функцій прокуратури характеризується насамперед тенденцією до оптимізації функціонального навантаження прокуратури та чіткого розмежування повноважень органів прокуратури з іншими державними органами.

8. Обґрунтовано, що в контексті конституціоналізації органів прокуратури доцільним є законодавче закріплення єдиного терміну «публічне обвинувачення» у всіх нормативно-правових актах, що регулюють діяльність прокуратури. Мова іде, як мінімум про наступне:

- у Кримінальному процесуальному кодексі України: оновити п. 3 ст. 3 КПК, надавши визначення поняття «публічне обвинувачення»; внести зміни до ст. 36 КПК щодо повноважень прокурора у кримінальному провадженні;

- у Законі України «Про прокуратуру»: узгодити термінологію із конституційними положеннями, замінивши «державне обвинувачення» на «публічне обвинувачення».

Це дозволить гармонізувати національне законодавство з конституційними положеннями, наблизити українську правову систему до міжнародних стандартів, точніше відобразити сучасну роль прокуратури у демократичній правовій державі. В той же час, не слід забувати й про те, що така зміна термінології має супроводжуватися комплексним оновленням процесуального законодавства для чіткого розмежування публічного та приватного обвинувачення і визначення процесуального статусу всіх учасників кримінального провадження.

9. Визначено, що функція організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням є комплексним напрямком діяльності прокуратури, що викликає значні дискусії в науковому середовищі. Існують різні підходи до

розуміння співвідношення прокурорського нагляду та процесуального керівництва: від їх повного ототожнення до визнання самостійними функціями, при цьому найбільш обґрунтованою видається позиція щодо їх розмежування за суб'єктами реалізації, де прокурорський нагляд здійснюється прокурорами вищого рівня, а процесуальне керівництво - прокурором у конкретному кримінальному провадженні.

Сучасне конституційне формулювання функції прокуратури щодо досудового розслідування має низку недоліків, зокрема: надмірну громіздкість, об'єднання різнорідних напрямків діяльності, невідповідність термінології галузевому законодавству, використання термінів, що потребують додаткового роз'яснення. Проте спроби вдосконалення цього формулювання стикаються з об'єктивними труднощами, пов'язаними з необхідністю збереження повноти змісту при забезпеченні лаконічності викладу та узгодження з існуючою системою законодавства.

10. Встановлено, що конституційна реформа правосуддя 2016 року істотно трансформувала представницьку функцію прокуратури, звузивши її від загального представництва інтересів громадян і держави до представництва виключно державних інтересів у чітко визначених законом випадках - це відповідає європейським стандартам та рекомендаціям Венеційської комісії, а також логічно пов'язане з розвитком альтернативних правозахисних механізмів.

Сучасна модель представництва прокурором інтересів держави має допоміжний характер, оскільки основними суб'єктами захисту державних інтересів залишаються органи державної влади та місцевого самоврядування. При цьому повноваження прокурора у представницькій діяльності наближені до прав адвоката, але обмежені вичерпним переліком підстав для представництва.

В той же час, проблемним аспектом залишається відсутність чіткого законодавчого визначення поняття «державний інтерес», що може призводити до його неоднозначного тлумачення судовими органами. Існує ризик ототожнення

державного інтересу з інтересами окремих державних органів, що суперечить європейському баченню ролі прокуратури поза межами кримінальної юстиції та створює практичні проблеми при реалізації представницької функції.

11. Доведено, що функціонування органів прокуратури в системі захисту прав людини характеризується багатоаспектністю та комплексністю, правозахисна природа прокурорської діяльності безпосередньо корелює в першу чергу з конституційними положеннями, що визначають людину найвищою соціальною цінністю, а її права - пріоритетним об'єктом державного захисту. Аналіз доктринальних підходів щодо діяльності прокуратури свідчить про імплементацію комплексного підходу до захисту прав людини, що охоплює превентивні, наглядові та відновлювальні функції.

Теоретико-правовий аналіз демонструє, що ефективність реалізації правозахисної функції органами прокуратури детермінується їх спроможністю інтегрувати сучасні концептуальні підходи до розуміння прав людини. Фундаментальним аспектом цього є визнання природно-правової концепції невідчужуваності основоположних прав, які іманентно притаманні людській особистості та існують незалежно від їх позитивно-правового закріплення. Така парадигма формує особливу модель правовідносин між державою та індивідом, де органи прокуратури виступають інституційним механізмом гарантування та захисту прав людини.

Крім того, в умовах глобалізаційних процесів та інтенсифікації суспільних відносин на органи прокуратури покладається завдання забезпечення оптимального балансу між захистом індивідуальних прав та колективних інтересів суспільства - це зумовлює необхідність застосування диференційованого підходу, що враховує соціокультурний та релігійний плюралізм суспільства. При цьому будь-які легітимні обмеження прав людини, що можуть ініціюватися в інтересах державної безпеки, повинні відповідати

принципам пропорційності та правової визначеності, що становить важливий аспект прокурорського нагляду за дотриманням законності.

12. Обґрунтовано, що у сучасних умовах відбувається трансформація підходів до розуміння національної безпеки — від державоцентричної моделі до людиноцентричної парадигми, де права людини є не лише об'єктом захисту, але й індикатором ефективності безпекової політики держави. Цей підхід визначає напрямки діяльності державних інституцій, зокрема органів прокуратури, у сфері забезпечення національної безпеки через призму захисту прав людини.

Права і свободи людини та громадянина, а також їх забезпечення, становлять фундаментальну основу в процесі захисту інших об'єктів національної безпеки України, порушення прав людини негативно впливає на компоненти системи національної безпеки, оскільки суспільство, в якому порушуються права і свободи його членів, не може вважатися стабільним. Конституція України закріплює природно-правову концепцію прав людини, визнаючи, що вони належать кожній особі від народження та є невідчужуваними й непорушними — саме це слугує фундаментальним орієнтиром для органів прокуратури у здійсненні їх правозахисної функції, оскільки вказує на неприпустимість посягань на права людини з боку владних структур і правоохоронних органів.

13. Визначено, що механізм захисту прав людини є складною системою правових норм, інституцій та процедур, спрямованих на забезпечення, охорону та відновлення порушених прав, ефективність цього механізму безпосередньо впливає на стан національної безпеки держави. Органи прокуратури є ключовою складовою інституційного механізму захисту прав людини на національному рівні. Їх діяльність спрямована на забезпечення верховенства права, зміцнення законності та правопорядку, захист прав і свобод людини, що сприяє досягненню цілей національної безпеки. Система захисту прав, в якій прокуратура відіграє ключову роль, повинна формуватися з урахуванням інтересів усього українського народу та базуватися на конституційних принципах державотворення. Органи

прокуратури, виконуючи свої функції, повинні враховувати, що права людини є невідчужуваними, а їх дотримання є необхідною умовою забезпечення національної безпеки.

14. Виявлено, що у науковій доктрині існує п'ять основних підходів до розуміння та співвідношення понять «охорона» та «захист» прав: перший розглядає їх як взаємодію частини та цілого, де «охорона» є більш широким поняттям, що включає «захист»; другий ототожнює ці категорії як синонімічні; третій чітко розмежовує їх за різними критеріями, зокрема темпоральним (охорона здійснюється до порушення прав, а захист - після); четвертий пропонує трактувати ці поняття з позицій різних юридичних галузей; п'ятий - універсальний підхід - розглядає їх як самостійні юридичні категорії, де охорона має загальносуспільний характер, а захист - нормативно-прикладне значення. Незважаючи на розбіжності у підходах, усі вони базуються на спільному фундаментальному положенні: і охорона, і захист прав забезпечують можливість належної реалізації прав особи, а в разі їх порушення - відновлення.

15. Аргументовано, що Конституція України закладає основи правозахисної діяльності, яка має конституційне походження і функціонує відповідно до визначених принципів, порядку та способів. Особливо важливими є статті 3, 8, 19 та 55 Основного Закону, які логічно пов'язані між собою та є похідними від «права на захист». Правозахисна діяльність є особливим видом публічної діяльності, що регулюється правовими нормами, гарантується державою та реалізується через спеціально уповноважені інституції, серед яких особливе місце посідає прокуратура. Її діяльність спрямована на забезпечення захисту прав і свобод людини, а також охорону інтересів суспільства й держави.

Щодо статусу прокуратури в системі правозахисних органів, існують різні наукові позиції. Одні дослідники відносять прокуратуру до правоохоронних органів, аргументуючи це тим, що її діяльність поширюється на всі сфери державного управління та суспільного життя. Інші зазначають, що в чинному

законодавстві прокуратура не кваліфікується як правоохоронний орган або орган правопорядку, хоча спрямованість її діяльності на захист прав і свобод людини є однією з обов'язкових характеристик «правоохоронної діяльності». При цьому, саме правозахисна функція органів прокуратури має суттєве соціальне значення, яке виявляється у формуванні ефективного контрольно-наглядового механізму, що забезпечує режим законності й правопорядку в державі. Ключова особливість цієї функції полягає в тому, що при здійсненні своїх повноважень органи прокуратури завжди реалізують захист прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб, що є фундаментальною основою всіх функцій прокуратури та головною метою їхньої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Абашнік В. О. Ляйбніц Готтфрід Вільгельм / Велика українська юридична енциклопедія: у 20 томах. Том 2: Філософія права / Ред. С. І. Максимов. Харків: Право, 2017. С. 433—437.
2. Абрамов В.І., Афоніна О.Г., Національна безпека як філософська категорія. *Державне управління : теорія та практика*. 2010. № 1. С. 1-7.
3. Амелін О.Ю. Конституційна модель прокуратури в Україні. *Європейські перспективи*. № 3. 2021. С. 19-25.
4. Андрусак В. Г. Правозахисна функція сучасної держави (на прикладі інституту прокуратури): загальнотеоретичне дослідження. Ареф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 - теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2015. 20 с.
5. Андрущенко В.П., Михальченко М.І. Сучасна соціальна філософія. К.: Генеза, 2006. 331 с.
6. Антонюк А.Б., Полчанінова О.В., Ключові аспекти підтримання державного обвинувачення в суді: національний і міжнародний досвід. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 8/2020. С. 412-414.
7. Бабич Я.С. Співвідношення понять "правовий захист" та "охорона права" у науковому дискурсі. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 4(119)/2021. С. 9-11.
8. Бакаєв Д. М., Долежан В. В., Корж В. П. Закон України про внесення змін та доповнень до Закону України «Про прокуратуру». Харків : Право, 1994. 215 с.

9. Барабаш Ю.Г. Конституціоналізація політичного процесу: виклик чи об'єктивна реальність? *Вісник Конституційного Суду України*. 2012. № 4. С. 104-112.
10. Бачення, місія, цінності діяльності прокуратури. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/bacennya-misiya-cinnosti-diyalnosti-prokuraturi>
11. Безрукова О.А. Конституціоналізація як тенденція розвитку системи права України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 7. С. 27-34.
12. Бенч Н.В. Прокуратура в державному механізмі: порівняльний аналіз України та країн Європейського Союзу. *Міжнародне право і порівняльне правознавство*. 2015. № 1(38). С. 104-116.
13. Березовская С. Г. Прокурорский надзор за законностью правовых актов органов управления в СССР, 1959. 255 с.
14. Берназюк Я.О. Особливості представництва прокурором інтересів держави в суді: нове законодавство та актуальні підходи Верховного Суду. *Судебно-юридическая газета*. 2020. 15 травня. URL: <https://bit.ly/2ZneiBi>
15. Белов Д.М. Конституційна реформа як наслідок формування нової парадигми конституціоналізму. *Віче*. 2012. № 18. С.17-20.
16. Белов Д.М. Парадигма конституціоналізму: теоретичні питання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2012. Випуск 18. С. 57-60.
17. Белов Д.М. Парадигма українського конституціоналізму. В.Березний: РК «Євростандарт», 2011. 400 с.
18. Белов Д.М. Удосконалення конституції як спосіб трансформації конституціоналізму. *Ученые записки Таврийского национального университета им. В.И.Вернадского. Научный журнал*. Серия «Юридические науки». 2012. Том 25 (64). № 1. С. 96-102.

- 19.Бєлов Д.М., Перетворення конституції в умовах нової парадигми українського конституціоналізму: теоретичні аспекти. *Порівняльно-аналітичне право*. № 2. 2014 р. С. 67-69.
- 20.Бєлов Д.М., Швед І.І., Бєлова М.В. Правоохоронна функція держави: роль та місце органів прокуратури. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 76(2). Ч.2. 2023. С. 13-20.
- 21.Біденко М. Місце і роль прокуратури в системі органів влади. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2005. № 7. С. 15–20.
- 22.Біленчук П., Григоренко А. Конституційно-правові принципи і моделі організації діяльності прокуратури в Україні та країнах Європи: порівняльний аналіз. *Проблеми застосування положень Конституції України у діяльності прокуратури: теорія і практика: матеріали круглого столу (18 грудня 2019 року)*. Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. С. 22-25.
- 23.Блажівський Є. Функції прокуратури України: відповідність європейським стандартам. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 1. С. 21-28.
- 24.Бойков А.Д. Проблеми розвитку правового статусу прокуратури (за умов перехідного періоду). 1998. 92 с.
- 25.Бондар Н.А., Стрельник В.В. Методологія наукового дослідження теоретико-правових факторів впливу на розвиток юридичної освіти в умовах глобалізації. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2. 2023. С. 102-105.
- 26.Бондаренко І. Правоохоронна діяльність і правоохоронні органи: поняття та ознаки. *Право України*. 2003. № 4. С. 18–21.
- 27.Бортун М. Прокуратура в системі органів державної влади. *Віче*. 2008. № 10. С. 22-25.
- 28.Бремс Е. Вороги чи союзники? Фемінізм та культурний релятивізм як дисидентські голоси в розмові про права людини. *Права людини: концепції,*

- підходи, реалізація : Пер. з англ. / Під ред. Б. Зізік. К.: Вид-во "Ай Бі", 2003. С.145-173.
- 29.Бринцев В. Д. Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади : *монографія*. Х., 2010. 464 с.
- 30.Брус І. І. Визначення підстав для представництва прокурором інтересів держави: проблемні питання. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. Вип. 4. 2017. С. 29–36.
- 31.Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.) / [уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел]. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
- 32.Вернидубов І. В. Функції прокуратури в перехідний період. *Право України*. 1997. № 1. С. 25-29.
- 33.Висновок щодо Проекту закону України «Про прокуратуру», ухвалений Венеціанською комісією на її 96му Пленарному засіданні (Венеція, 11-12 жовтня 2013). URL: <https://rm.coe.int/1680097f7d>
- 34.Волинець В. Роль правоохоронної функції держави у державотворчому і правотворчому процесах в Україні. *Юридична Україна*. 2012. № 7. С. 4-10.
- 35.Ворсинов Г. Проблемы развития прокуратуры Украины в условиях становления демократического правового государства. Проблеми розвитку прокуратури в умовах становлення демократичної правової держави : матер. респ. наук.-практ. конф., м. Київ, 26 грудня 1995 року / під заг. ред. Г. Ворсінова. К. : Ген. Прокуратура України, 1996. С. 4-15.
- 36.Ганьба Б. Системний підхід та його застосування в дослідженні державно-правових явищ. *Право України*. 2000. №3. С.41-44.
- 37.Гладун О.З. Проблеми реформування прокуратури України на сучасному етапі. *Актуальні проблеми держави і права*. 2007. № 5. С. 216-221.
- 38.Гловюк І. Прокурор у кримінальному провадженні: конституційна та галузева регламентація функціональної спрямованості діяльності. *Вісник кримінального судочинства*. № 4. 2017. С. 20-26.

- 39.Гринюк В.О. Функція обвинувачення в кримінальному судочинстві України: правові, теоретичні та практичні проблеми реалізації: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Київ, 2017. 453 с.
- 40.Громовчук М.В. Реалізація та захист соматичних прав людини у процесі біомедичних досліджень: релігійний та правовий аспект. *Дис... доктора юр. наук* зі спеціальності 12.00.02. – конституційне право; муніципальне право. Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет». Ужгород, 2021. 450 с.
- 41.Гудима Д. А. Права людини: антрополого-методологічні засади дослідження. Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України / редкол.: П. М. Рабінович (голов. ред.) [та ін.]. Львів: Край, 2009. 292 с. (Сер. І. Дослідження та реферати; вип. 20)
- 42.Гутаріна К. В. Місце і роль прокуратури в системі органів державної влади в Україні. *Адвокат*. 2005. № 6. С. 17–29.
- 43.Давиденко Л. М. Функції прокуратури України згідно з новою Конституцією України. *Право України*. 1997. № 6. С. 43-45.
- 44.Два трактати про правління / пер. з англ. О. Терех, Р. Димерець. Київ: Основи, 2001.
- 45.Делія Ю.В. Методологія та принципи дослідження проблем правотворчості суб'єктів місцевого самоврядування в Україні. *Держава і право*. Випуск 56. С. 159-163.
- 46.Демків Д. М. Адміністративно-правове забезпечення взаємодії спеціалізованої антикорупційної прокуратури з іншими правоохоронними органами: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Тернопіль. 2019. 252 с.

47. Демченко Я.О. Принцип верховенства права. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 6. 2023. С. 189-193.
48. Державотворення і правотворення в Україні: досвід, проблеми, перспективи: монографія / Ю. Шемшученко, О. Скрипнюк, І. Кресіна та інші. Київ : Ін-т держави і права ім. В. Корецького, 2001. 653 с.
49. Деяк І.М. Конституціоналізація, як категорія науки конституційного права. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 85. Ч. 1. С. 196-202.
50. Деяк І.М., Проблема інституційного позиціонування прокуратури в контексті конституційного принципу поділу влади. *Аналітично-порівняльне правознавство*. Випуск 6. 2024. С. 127-133.
51. Деяк І.М. Конституціоналізація правового статусу прокуратури: актуальні питання механізму стримувань та противаг. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 86. Ч. 1. С. 187-194.
52. Деяк І.М. Конституціоналізація та конституціоналізм: окремі питання співвідношення понять. *Діяльність органів публічної влади в умовах війни: пошуки оптимальних моделей (11 травня 2023 р.)*. Матеріали міжнародної правової школи Ужгород. ДВНЗ «Ужгородський національний університет». С. 24-29.
53. Деяк І.М. Конституціоналізація: парадигмальні засади. *Міжнародний фактор перемоги України над московією: правові, інституційні, матеріально-технічні складові. (м. Ужгород, 2 червня 2023 р.)*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Ужгород. ДВНЗ «Ужгородський національний університет». С. 22-26.
54. Деяк І.М. Системні аспекти функціонування органів прокуратури у контексті сучасного державотворення. *Функціонування інституту власності в умовах війни: міжнародний досвід та українські реалії» (м. Ужгород, 31 жовтня 2024 р.)*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Ужгород. ДВНЗ «Ужгородський національний університет». С. 19-23.

55. Дідух Х. Сучасні теоретико-правові підходи до розуміння “прав людини”. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія: “Юридичні науки”*. № 3 (31), 2021. С. 47-55.
56. Дільна З.Ф., Діяльність прокурора по захисту прав засуджених осіб. *Юридичний науковий електронний журнал*. №6. 2023. С. 580-583.
57. Долежан В. Деякі аспекти співвідношення судової і прокурорської концепції. *Правова система України: теорія і практика*. Київ : Прецедент, 1993. 162 с.
58. Долежан В.В. Акти прокуратури із загального нагляду. 1983. 331 с.
59. Долежан В.В. Боротьба з розкраданням засобами загального нагляду. 1979. 120 с.
60. Долежан В.В. Дія принципу стримувань і противаг у стосунках між гілками влади у Конституції України. 1997. 211 с.
61. Долежан В.В. Закон України „Про прокуратуру”. Науково-практичний коментар. 1993. 200 с.
62. Долежан В.В. Прокурорський нагляд за додержанням законів у сільському господарстві. 1986. 181 с.
63. Доннеллі Дж. Культурний релятивізм та універсальні права людини. Права людини: концепції, підходи, реалізація : Пер. з англ. / Під ред. Б. Зізік. К.: Вид-во "Ай Бі", 2003. С.129-144.
64. Дьомін Ю. Функції органів прокуратури в контексті конституційних змін. *Вісник Національної академії прокуратури України*. № 3(45). 2016. С. 24.
65. Єльнікова М.О., Сучасні концепції розуміння прав і свобод людини. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 28. Том 1. 2014. С. 72-76.
66. Желіховська Ю.В. Співвідношення та розмежування понять "охорона" та "захист". *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Юриспруденція*. 2015. № 13 том 2. С.18-21.

67. Жоган Р. А. Конституційно-правовий статус прокуратури в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2010. 201 с.
68. Завальнюк В.В. Сучасні методи антропологічного дослідження права. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2023 р., № 1 (79). С. 342-347.
69. Загальна теорія держави і права / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін.; За ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2002. 432 с.
70. Заморська Л.І. Системний підхід у дослідженні правової реальності. *Вісник північного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 7. С. 38–44.
71. Іванов К.Ю. Представництво прокурором інтересів держави у суді: проблеми теорії та практики. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. № 12. 2024. С. 22-25.
72. Кайдрович Х.І., Прокуратура у механізмі поділу влади в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». № 2(48). 2022. С. 22-29.
73. Канфуї І.В. Правовідносини слідчого, прокурора та слідчого судді у досудовому кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К.: ПВНЗ «Європейський університет», 2017. 310 с.
74. Карпунцов В.В. Функціональна природа прокуратури як правоохоронного органу: новітнє концептуальне праворозуміння. *Право і суспільство*. 2016. № 6. Ч. 2. С. 100-106.
75. Кистяковский Б. А. Социальные науки и право. Очерки по методологии социальных наук и общей теории права. М.: Путь, 1916. 589 с.
76. Кісліцина І.О. Актуальні питання підтримання прокурором публічного обвинувачення в суді. Творчий шлях вченого: до 80-річчя професора В.В.

- Долежана / уклад.: І. О. Кісліцина, М. О. Деменчук, С.І. Єленич ; відп. ред. Н.М. Бакаянова. Одеса: Юридична література, 2018. С. 158-160.
- 77.Клочков В. В., Рябцев В. П. Проблеми сучасної концепції прокурорського нагляду. *Наукова інформація з питань боротьби зі злочинністю*. 1989. Вип. 118. С. 40-44.
- 78.Клочков В. Організація і процесуальне керівництво прокурором досудовим розслідуванням. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 3. С. 260-267.
- 79.Козинець О., Пророченко В. Становлення та розвиток теорії поділу влади в історії світової політико-правової думки. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 165–169.
- 80.Козловський А. Право як пізнання: вступ до гносеології права. Чернівці: Рута, 1999. 295 с.
- 81.Колич О. Соціологічно-правове дослідження: загальнотеоретична характеристика. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Серія: “Юридичні науки”. № 2(30). 2021. С. 55-61
- 82.Колич О.І. Детермінанти діалектики у праві: окремі аспекти. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2018. Вип. 7. С 45-51.
- 83.Коліушко І. Реформа прокуратури: рівняння з кількома невідомими. URL : https://dt.ua/LAW/reforma_prokuraturi__rivnyannya_z_kilkoma_nevidomimi.html
- 84.Комзюк А. Т. Місце органів прокуратури України в сучасній системі гілок влади. *Форум права*. 2013. № 2. С. 230–234.
- 85.Конституційне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. / [авт.-уклад. Ю.С. Шемшученко]. НАН України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. Київ : Юридична думка, 2006. Т. 2. 2008. 800 с.

86. Конституція України. Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
87. Конюшенко Я.О. Прокурорський нагляд за додержанням законності проведення слідчих (розшукових) дій. *Юридична наука*. 2020. № 3(105). С. 380-381.
88. Копча В.В. Методологія дослідження правового явища: поняття, структура, інструментарій. *Часопис Київського університету права*. № 1. 2020. С. 54-58.
89. Корж В. Новий підхід до визначення основних функції органів прокуратури та пріоритетних напрямків її діяльності. *Вісник прокуратури*. 2011. № 1. С. 68-75.
90. Костицький В. В. Соціологія права як навчальна дисципліна. *Соціологія права*. 2013. № 2 (8). С. 2–5.
91. Костицький В.В. Розподіл влади у правовій державі та соціальноноорматівне закріплення ідеї свободи і демократії. URL: <http://www.kostytsky.com.ua>
92. Костицький М. Судова влада: світовий досвід і принципи реформи в Україні. *Суди в Україні*. 1999. С. 5–12.
93. Костицький М.В. Філософські та наукознавчі проблеми юриспруденції. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2013. № 1-2. С. 3-10.
94. Косюта М. В. Проблеми та шляхи розвитку прокуратури України в умовах побудови демократичної правової держави : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.10. Нац. юрид.академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків. 2002. 469 с.
95. Косюта М. В. Проблеми та шляхи розвитку прокуратури України в умовах побудови демократичної правової держави : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.10. Нац. юрид.академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків. 2002. 469 с.

- 96.Кравців О.Р. Ідея поділу влади в українській політико-правовій думці ХІХ – поч. ХХІ ст.: *автореф. дис. ... канд. юрид. наук*: спец. 12.00.01 — теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2018. 24 с.
- 97.Кравчук В. М. Інституційно-правовий аспект функціонування прокуратури України як органу державної влади : *монографія*. Тернопіль : Тернограф, 2013. 272 с.
- 98.Крапивін Є. Реформа прокуратури в Україні: підбиваємо підсумки зробленого та відповідаємо на запитання, куди рухатись далі. *Юридична газета Online*. 26 вересня 2023. URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/reforma-prokuraturi-v-ukrayini-pidbivaemo-pidsumki-zroblenogo-ta-vidpovidaemo-na-zapitannya-kudi-ruh.html>
- 99.Крапивін Є., Писаренко Д. Прокуратура, як у Європі: чи є успіхи в Україні і де необхідні зміни. *Європейськ правда*. 2023. 18 травня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2023/05/18/7161950/>.
100. Кримінально процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
101. Крусян А.Р. Конституціоналізація правового порядку: сутність та зміст. *Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія"*. 2013. Т. 13. С. 98-109.
102. Крючко О.І., Прокуратура як суміжний інститут судової влади. *Актуальні проблеми судового права : матеріали міжнар. наук.-прак. конф., присвяч. пам'яті проф. І. Є. Марочкина (Харків, 30 жовт. 2015 р.)* / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. С. 60-62.
103. Кубко А. Є. Державний інтерес в правовій системі України: поняття, ознаки, реалізація. *Публічне право*. № 1 (37). 2020. С. 160–168.
104. Лапкін А. В. Закон України «Про прокуратуру». *Науково-практичний коментар*. Харків: Право, 2015. 680 с.

105. Лапкін А. В. Основи прокурорської діяльності в Україні : навч. посіб. у схемах. Вид. 6-те, змін. та допов. Харків: Право, 2020. 150 с.
106. Лапкін А. В. Правові основи прокурорської діяльності : наук.-практ. посіб.; за ред. П. М. Каркача. 2-ге вид., змінене і допов. Харків: Право, 2013. 320 с.
107. Лапкін А. В. Проблеми формулювання функції прокуратури, визначеної пунктом 2 статті 131-1 Конституції України. *Форум права: електрон. наук. фахове вид.* 2017. № 5. С. 213–218.
108. Лапкін А. В. Прокурор у кримінальному провадженні: теоретичні, правові та організаційно-методичні проблеми : *монографія*. Харків : Право, 2020. 1304 с.
109. Лапкін А. Деякі проблеми визначення термінології щодо діяльності прокурора у кримінальному провадженні у зв'язку зі зміною конституційної регламентації функцій прокуратури. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави. Харків, 2016. С. 142-145.
110. Лапкін А. Проблеми удосконалення конституційно-правового статусу прокуратури України. Проблеми застосування положень Конституції України у діяльності прокуратури: теорія і практика: матеріали круглого столу (18 грудня 2019 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. С. 48-51.
111. Лапкін А. Прокуратура в системі судової влади. *Право України*. 2015. № 9. С. 164-171.
112. Лапкін А.В. Проблема визначення органів правопорядку як об'єкта прокурорського нагляду. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми*. Харків, 2019. С. 118-120.
113. Лапкін А.В. Роль прокурора в забезпеченні прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному судочинстві України: *монографія*. Харків: Право, 2012. 264 с.

114. Легенченко М.О. Поняття охорони й захисту права та їх співвідношення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип.72. С. 59-65.
115. Лемак О.В. Українська нація і національна безпека: аспекти співвідношення. *Науковий вісник УжНУ. Серія "Право"*. 2014. Випуск 27. Том 3. С. 40-44.
116. Логоша В.В. Місце прокуратури в системі органів державної влади. *Форум права*. 2011. № 3. С. 478-485.
117. Ломовський В. Д. Прокурорсько-наглядові правовідносини. 1987. 221 с.
118. Львова О. Л. Функціональна взаємодія права і релігії в аспекті реалізації прав і свобод людини. Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні: *моногр.* / кол. авт.; за ред. Н. М. Оніщенко, О. В. Зайчука. К.: Юрид. думка, 2007. С. 313–321.
119. Ляйбніц Г.В. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України; Абрис, 2002. 742 с.
120. Макосій Ю.Д. Міжнародно-правові стандарти організації та функціонування прокуратури. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія. Право*. 2021. № 66. С. 257-260.
121. Макосій Ю.Д. Місце прокуратури в інституційному вимірі захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 312-317.
122. Макосій Ю.Д. Роль прокуратури в механізмі захисту прав людини: європейський досвід та Україна. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (08 - Право). Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», МОН України, Ужгород, 2022. 200 с.

123. Максимов С.И. Правовая реальность: опыт философского осмысления: *Монографія*. Харьков: Право, 2002. 328 с.
124. Малюга В.І. Принципи організації та діяльності прокуратури України : дис... канд. юрид. наук: 12.00.10; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2002. 205 С.
125. Маляренко В. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: *Підручник* / О. С Захарова, В Я. Карабань, В С Ковальський (кер. авт. кол) та ін.; Відп. ред. В. Маляренко. К.: Юрінком Інтер, 2004. 376 с.
126. Мейер Д.І. Про юридичні вимисли і здогадки, про приховані й удавані дії. *Вибрані роботи з цивільного права*. 1853. 127 с.
127. Миколенко В.А. Становлення та розвиток прокуратури України на шляху до європейської моделі. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право*. 2014, Випуск 8. С. 172-180.
128. Михайленко О.Р. Прокуратура України: *підручник*. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 331 с.
129. Мичко М. І. Проблеми функцій і організаційного устрою прокуратури України : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: спец. 12.00.10. Нац. юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2002.
130. Мичко М. Прокуратура України: роль і місце в системі державної влади. Загальні підходи до визначення місця прокуратури в системі розподілу влади. Донецьк : Право, 1999. 160 с.
131. Мних Є. В. Економічний аналіз на промисловому підприємстві: *навч. посіб.* К.: ІЗМН. 1996. 236 с.
132. Москалюк Ю., Литвинюк М. Прокуратура України як особливий державний інститут. *Юридичний вісник*. 2017. № 1 (42). С. 183–188.
133. Наука і закон: перший досвід системного аналізу законодавства у сфері науки і наук.-техн. діяльн. К. : ЛОГОС, 2003. 264 с.

134. Наулік Н.С. Прокуратура України як інститут системи захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави: історія розвитку. *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 1. 2016. С. 166-170.
135. Ніжник Н. Розподіл влади як основа сучасного парламентаризму. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2016. № 1 (33). С. 31-35.
136. Нірода М.В. Конституційно-правовий статус органів прокуратури в країнах романо-германської правової системи. *Дис... канд. юрид. наук за спец. 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право*. Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет». Ужгород, 2015. 215 с.
137. Оборотов Ю. Місцерозвиток в основі апологізації українського права. *Право України*. 2011. № 8. С. 142–150.
138. Обущак О.О., Обущак С.А. Адміністративне регулювання у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: Збірник наукових праць*. Вип. 36 – 3. 2009. С. 75–86.
139. Осадца О. Актуальність питання про місце та роль прокуратури в системі органів державної влади. Проблеми застосування положень Конституції України у діяльності прокуратури: теорія і практика: матеріали круглого столу (18 грудня 2019 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. С. 60-66.
140. Остапчук В.П. Проблеми прокуратури у контексті її взаємовідносин з політичною владою в Україні. *Урядовий кур'єр*. 2005. С.5.
141. Отделенцев Є. Політологічні парадигми і методи: філософсько - категоріальні підходи до аналізу та систематизації. *Український науковий журнал «Освіта регіону. Політологія, психологія комунікації»*. № 2. 2011. С. 32-41.

142. Оцінка державної політики у сфері реформування прокуратури України протягом 2014-2023 років / Микола Хавронюк, Євген Крапивін, Дар'я Писаренко, 2023 р. 200 с.
143. Панкевич О. З. Соціальна держава: до загальнотеоретичної характеристики. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2004. № 2–3 (28–29). С. 31-35.
144. Панов В.М. Поняття та характеристика правозахисної функції органів прокуратури України. *Наше право*. № 8, 2013. С. 54-58.
145. Панова Н.С. Принцип законності в процесі розвитку державного управління в Україні. *Ученые записки Крымского федерального университета имени В.И. Вернадского. Юридические науки*. 2012. №2. С.33-39.
146. Паращук Л.Г. Методологічні підходи до дослідження верховенства права у приватно-правових відносинах. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 19. Т. 1. 2012. С. 93-95.
147. Пархоменко Н. М. Конституційність та конституціоналізація законодавства України: теоретичні аспекти. *Вісник БДУ*. Випуск 31. 2012. № 1. С. 160-165.
148. Пелих Н.А. Конституційні засади діяльності міліції України: *Дис. канд. юрид. наук: 12.00.02*. Національна академія внутрішніх справ України. К., 2002. 194 с
149. Пехник А.В. Розподіл влади: сучасний погляд. *Актуальні проблеми політики*. 2017. Вип. 60. С. 39-49.
150. Плюсква А.В. Розмежування поняття підтримання «публічного» чи «державного» обвинувачення. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 7. 2003. С. 430-432.

151. Подорожна Т С. Конституціоналізація системи законодавства України: основні вимоги до принципу конституційності та забезпечення правового порядку. *Вісник БДУ. Серія Право*. 2015. № 1. С. 86-89.
152. Подорожна Т. С. Конституціоналізація правової системи в контексті діяльності Конституційного Суду України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 72. С. 28-33.
153. Подорожна Т.С. Теоретико-прикладні засади конституціоналізації правової системи та модернізації Конституції України. *Монографія*. Львів: ПАІС, 2014. 308 с.
154. Полюшкевич Н.В. Необхідність охорони та захисту. «*Юстиніан*» : *юридичний журнал*. Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua>
155. Полянський Ю. Є. Основні проблеми формування прокурорської системи України. Конституційні аспекти судової реформи : матеріали наук.-практ. конф. (26-27 червня 2008 р.). Х., 2008. С. 136-140.
- 156.** Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя). Закон України № 1401-VIII від 02.06.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>
157. Про затвердження Стратегії розвитку прокуратури на 2021-2023 роки. Наказ Генерального прокурора України № 489 від 16.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0489905-20>
158. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII / Верховна Рада України. Ст. 1
159. Проблеми застосування положень Конституції України у діяльності прокуратури: теорія і практика: матеріали круглого столу (18 грудня 2019 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. 108 с.

160. Проект Пропозицій редакційної групи робочої групи з питань правосуддя щодо внесення змін до Конституції України. URL: <https://drive.google.com/file/d/OB2TCOqBwqkZJcWJ6cFVDUm9zTEO/view>.
161. Прокуратура України : навчальний посібник для ВНЗ / В. Бесчастний, М. Мичко, О. Філов та інші. Київ : Знання, 2016. 446 с.
162. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права: *навч. посібник*. Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.
163. Рабінович, П. М. Методологія правознавства: проблеми плюралізації. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. 2(77). 150-168.
164. Радченко О.І. Концепція конституційної держави: історико-правовий вимір. *Право і безпека. Науковий журнал*. 2010 (37). № 5. С. 45-49.
165. Рекомендація парламентської асамблеї Ради Європи щодо вступу України (Страсбург, 26 вересня 1995 р.). Офіційний сайт Верховної Ради України: URL: <http://www.rada.gov.ua>
166. Рекомендація Rec (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 724 засіданні заступників міністрів 06.10.2000 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2000_19_2000_10_6.pdf
167. Рибалка Н. Правозахисна діяльність прокуратури України в період реформування. *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 2. 2016. С. 142-148.
168. Рішення КСУ (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою громадянки України Левченко Ольги Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 02.03.2015 №

- 213–VIII від 18.06.2020 № 5-р(П)/2020 (абз. 1 підп. 2.3 п. 2 мотивувальної частини). URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/5_p2_2020.pdf
169. Розметаєва Ю.С. Способи захисту прав людини у громадянському суспільстві. *Проблеми законності*. 2012. №119. С. 42-47.
170. Романович-Славатинский О.В. Система русского государственного права в его историко-догматическом развитии. Антологія української юридичної думки / за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. К.: Видавничий Дім «Юридична книга». 2004. Т. 4: Конституційне (державне) право.
171. Россоха С.В. Завдання та функції правоохоронних органів на сучасному етапі розвитку Української держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. № 34. Том I. С. 66–69.
172. Россоха С.В. Конституційно-правові основи реформування правоохоронних органів на сучасному етапі розвитку України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2013. № 3. Том 1. С. 42 – 45.
173. Россоха С.В. Права людини: сучасні концептуальні підходи. *Порівняльно-аналітичне правознавство*. 2014. № 1. С. 70-72.
174. Россоха С.В. Правовий статус людини і громадянина: особливості конституційно-правового закріплення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2013. Спецвипуск. С. 37–40.
175. Россоха С.В. Правоохоронні органи держави в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина. *Дис... канд. юрид. наук зі спец. 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право*. Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2016. 212 с.
176. Руденко В. Місце та роль прокуратури в системі державних інститутів, що захищають прав. *Держава і право*. 2010. Вип. 48. С. 195-199.

177. Савенко Д. Л. Верховенство права і законність в організації та діяльності прокуратури України: загальнотеоретичне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2015. 215 с.
178. Савчин М.В. Конституціоналізація міжнародного правопорядку: теоретичні проблеми. *Право України*. 2015. № 10. С. 178-185.
179. Савчин М.В. Конституціоналізм і природа конституції: *Монографія*. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2009. 372 с.
180. Сатохіна Н. І. Обґрунтування прав людини: реконструкція проблеми. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2016. № 1 (28). С. 119–127.
181. Світлична Г.О. Функція представництва та процесуальний статус прокурора в умовах реформування системи правосуддя та судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4.2020. С. 69–72.
182. Селіванов А. Конституційна безпека у забезпеченні суверенітету народу. *Щорічник українського права*. 2013. № 5. С. 188-201.
183. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: *Підручник* / Пер. з рос. Харків: Консум, 2001. 656 с.
184. Скибенко О.І. Конституційно-правовий статус прокуратури України в умовах реформування. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2021.
185. Скрипнюк В. М. Розвиток системи державної влади в Україні: конституційно-правові аспекти : *монографія*. К. : Логос, 2010. 612 с.
186. Скрипнюк О. В. Курс сучасного конституційного права України. Академічне видання. Х. : Право, 2009. 411 с.

187. Сліденко І.Д. До проблеми номінального та реального конституціоналізму, теорії «Reine Rechtslehre» й онтології конституційного контролю. *Проблеми філософії права*. 2008-2009. Том VI-VII. С. 135-146.
188. Смирнов М.І. Правова природа нагляду прокурора у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої до 70-річчя д.ю.н., професора Ю.П. Аленіна. Одеса: Юридична література, 2017. 344 с.
189. Спесівцев Д.С., Демчук А.М. «Охорона» і «захист» суб'єктивних цивільних прав: проблеми співвідношення понять. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. Том 33 (72) № 4 2022. С. 25-32.
190. Спільник, І. В. Принцип системності в аналітичних дослідженнях. *Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярощук (голов. ред.) та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2018. Том 28. № 2. С. 182-190.*
191. Старобор О.В. Принципи конституційно-правового статусу людини і громадянина. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 22-25.
192. Староста В.І. *Методологія наукових досліджень: навчально-методичний посібник для самостійної роботи здобувачів освіти*. Вид. 2-е, випр. і доп. 223 с.
193. Стефанчук М. М. Теоретико-методологічні та організаційно-правові засади реалізації прокуратурою України представницької функції. Кваліфікаційно- наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.10 –

- судоустрій; прокуратура та адвокатура. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. Київ, 2017.
194. Стефанчук М. Представницька функція прокуратури: перегляд концепту. Проблеми застосування положень Конституції України у діяльності прокуратури: теорія і практика: матеріали круглого столу (18 грудня 2019 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. С. 82-85.
195. Стеценко С. Г. Стабільність Конституції та реформування прокуратури України. Конституційні аспекти судової реформи : матеріали наук.-практ. конф. (26-27 червня 2008 р.). Х., 2008. С. 148-151.
196. Стешенко Т.В., Саліонович О.О., Яскорський М.О., Особливості представництва прокурором інтересів держави, територіальної громади та органів місцевого самоврядування у суді. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5/2022. С. 122-125.
197. Стрілецька О.В., Габрелян А.Ю. Реалізація принципу змагальності під час судового розгляду. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. № 2. С. 719-731.
198. Сухонос В. Кадри органів прокуратури: питання теорії і практики. 2014. 211 с.
199. Сухонос В. Правові заходи протидії корупції в Україні в сучасних умовах: науково-теоретичні аспекти. 2015. 122 с.
200. Сухонос В. Правові та організаційні аспекти розвитку прокуратури України в сучасних умовах. 2010. 181 с.
201. Сухонос В. Функції прокуратури та їх співвідношення з діяльністю. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 9. С. 94-99.
202. Сухонос В. Щодо Концепції реформування прокуратури України. *Право України*. 2004. № 1. С. 86-90.

203. Сухонос В.В. Прокуратура в механізмі української держави: проблеми теорії та практики. *Дис. на здобуття наукового ступеня докт. юрид. наук за спец.* 12.00.10. Одеська національна юридична академія України. Одеса. 2009.
204. Сухонос В. Прокуратура в державному механізмі Російської імперії після судової реформи 1864 р. 2012.
205. Сухорукова А. Трансформація сучасного поняття «державні органи влади». Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. Київ ; Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. Вип. 13. 302 с.
206. Сущенко В. Інститут процесуального керівництва досудовим розслідуванням у системі органів прокуратури. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d19c8a7a-3ea0-457b-a694-581ad28ef0cc/content>. С. 134-143.
207. Тароєва В. В. Інститути контрольної влади в сучасній Україні : *автореф. дис. ... канд. юрид. наук* : 12.00.01 Одеська національна юридична академія. Одеса, 2010. 21 с.
208. Терещук М.М. Методологія дослідження інституту юридичної відповідальності в публічному праві. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2017. № 2 (14). С. 130-141.
209. Тищенко Д. Роль і місце прокуратури в системі державних органів України. Волинь Post. URL: <https://www.volynpost.com/blogs/2561-rol-i-misce-prokuratury-v-systemi-derzhavnyh-organiv-ukrainy>
210. Тодика Ю. М., Марцеляк О. В. Конституційний Суд України і прокуратура в конституційно-правовому механізмі забезпечення основних прав громадян : *монографія*. Харків : б. в., 1998
211. Толочко О. Прокуратура як незалежний орган у системі судової влади. *Вісник прокуратури*. 2006. № 3. С. 20–22.
212. Торяник О. Особливості реалізації прокурором конституційних повноважень щодо нагляду за негласними та іншими та іншими слідчими і

- розшуковими діями органів правопорядку. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 2. С. 120–123.
213. Федоренко В.Л. Концепція багатомірної системи конституційного права України: теоретико-методологічна основа вдосконалення системи конституційного права України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2007. № 9. С. 12-14.
214. Федоренко В.Л. Методологія та методи дослідження проблем системи конституційного права України. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. №2, 2009. С. 13-24.
215. Філософський енциклопедичний словник / редкол.: В.І. Шинкарук (голова), Є.К. Бистрицький, М.О. Булатов, А.Т. Імшуратов [та ін.]. К.: Абрис, 2002.
216. Функції та компетенція органів публічної влади. URL : http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/literatura/dergh_bud/11.php
217. Хорсуненко О.В. Прокуратура України та країн-членів Європейського Союзу: порівняльне дослідження. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» (081 – Право). Інститут держави і права ім. В.М. Корецького; Національна академія наук України, Київ, 2018. 224 с.
218. Чечерський В. І. Конституційно-правовий статус органів прокуратури в Словаччині, Польщі, Чехії та Україні (порівняльно-правове дослідження): дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02. НАНУ. Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького. К., 2006. 220 с.
219. Чижов Д.А. Теоретико-правові підходи до розуміння прав людини як об'єкта національної безпеки. *Монографія*. 2022. 332 с.

220. Шаблін Є.І. Розвиток принципу незалежності прокуратури у національному законодавстві в контексті незалежності Генерального прокурора України. *Вісник кримінального судочинства*. № 3. 2016. С. 186-192.
221. Шапошнік А.С., Шалапко Т.В. Визначення місця прокуратури в системі органів державної влади. *Правова позиція*. № 3 (28). 2020. С. 71-75.
222. Шахов В., Мадіссон В. Національний інтерес і національна безпека в геостратегії України. *Вісник Національної академії державного управління*. 2013. № 11. С. 44-56.
223. Швед І.І. Місце органів прокуратури в механізмі забезпечення конституційної безпеки держави: *Дис.канд.юрид.наук за спеціальністю 12.00.02*. Ужгород, 2018. 205 с. С. 112.
224. Швед І.І. Функції органів прокуратури та конституційна безпека: співвідношення понять. *Електронне наукове видання "Порівняльно-аналітичне право"*. 2015. № 6. С. 150-153.
225. Шевчук Р. Ще раз про діалектичний метод у правознавстві. *Підприємництво. Господарство і Право*. № 11. 2016. С. 216-219.
226. Шемчук В.В. Нагляд органів прокуратури як гарантія забезпечення прав і свобод громадян в сфері адміністративної юрисдикції: *автореф. дис на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук*. Харк. нац. ун-т внутр. Справ. Х. 2009. 18 с.
227. Шемшученко Ю. С. Теоретичні засади прокурорського нагляду на сучасному етапі. Проблеми розвитку прокуратури України в умовах становлення демократичної правової держави : матеріали наук.-практ. конф. Київ : Генеральна прокуратура України, 1996. С. 15–19.
228. Шемшученко Ю., Барабаш Ю. Теорія і практика конституціоналізації національних систем права та законодавства: український досвід. Аналітична доповідь. К., 2013. 41 с.

229. Шершеневич Г.Ф. Общая теория права. М: Изд. бр. Башмаковых, 1911. 511 с.
230. Штогун М. Роль і місце прокуратури в системі поділу влади. *Lex Inform.* URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/rol-i-mistse-prokuratury-v-systemi-podilu-vlady/>
231. Шумський П. В. Проблеми сучасної концепції основних функцій органів прокуратури України. Сучасні проблеми науки : матеріали наук. конф., 9 квіт. 2014 р. Київ : Національний авіаційний університет, 2014. С. 220-221.
232. Шумський П. Прокуратура України : навч. посіб. для студентів юрид. вузів та факультетів. Київ : Вентурі, 1998. 336 с.
233. Шумов П.В. Співвідношення понять "захист" та "охорона" інформаційних прав. *Кримінально-виконавча система: право, економіка, управління*. 2013. № 5. С. 12-14.
234. Яровий А. Проблемні питання конституційного визначення прокурорського нагляду за негласними слідчими (розшуковими) діями у взаємозв'язку з дотриманням прав і свобод людини. *Проблеми застосування положень Конституції України у діяльності прокуратури: теорія і практика: матеріали круглого столу (18 грудня 2019 року)*. Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. С. 104-107. С. 107.
235. Bellamy, R. *Political Constitutionalism: A Republican Defence of the Constitutionality of Democracy*. Cambridge University Press. 2007. 220 p.
236. Berman, H. J. *Law and Revolution: The Formation of the Western Legal Tradition*. Harvard University Press. 1983. 221 p.
237. Brown G. *The constitutionalization of what? Global Constitutionalism*. 2012. Vol. 1, № 2. P. 201-228.
238. Cryer R., Hervey T., Sokhi-Bulley B. *Research Methodologies in EU and International Law*. Hart Publishing, 2019. 176 p.

239. Favoreu, L. La constitutionnalisation du droit. In: *Mélanges en l'honneur de Roland Drago*. Paris: Economica. 1990. 341 p.
240. Giudice, M. *Understanding the Nature of Law: A Case for Constructive Conceptual Explanation*. Edward Elgar Publishing. 2015. 221 p.
241. Grimm, D. *Constitutionalism: Past, Present, and Future*. Oxford University Press. 2016. 330 p.
242. Grimm, D. *The Achievement of Constitutionalism and its Prospects in a Changed World. The Twilight of Constitutionalism?* Oxford University Press, 2010.
243. Deyak I. Constitutionalization in the context of modern constitutionalism: theoretical and methodological analysis. *Visegrad Journal on Human Rights*. Issue 4. 2024. P.38-44.
244. Deyak I. Transformation of the constitutional status of the prosecutor's office: from a supervisory body to an element of the system of checks and balances *Visegrad Journal on Human Rights*. Issue 5. 2024. P.46-52.
245. Hirschl, R. The Political Origins of the New Constitutionalism. *Indiana Journal of Global Legal Studies*. 2004. Vol. 11, No. 1. P. 71-108.
246. Hirschl, R. *Towards Juristocracy: The Origins and Consequences of the New Constitutionalism*. Harvard University Press. 2004. 296 p.
247. Kelsen H. *Pure Theory of Law*; translated by Max Knight. -2nd ed. Berkeley : University of California Press, 1967. 356 p.
248. Lapkin A. V. *Functioning of courts and prosecutor's office in the conditions of the Russian-Ukrainian war. The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects : Scientific monograph*. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2022. 1436 p. Pp. 1208-1214.
249. Loughlin M. *What is constitutionalisation? / The twilight of constitutionalism?* / Ed. Petra Dobner and Martin Loughlin. Oxford: Oxford univ. press, 2010. P. 48-73.

250. Merriam-Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/constitutionalize>.
251. Nelken, D. Using the Concept of Legal Culture. *Australian Journal of Legal Philosophy*. 29. 2004. p. 1-26.
252. Peters, A. The Merits of Global Constitutionalism. *Indiana Journal of Global Legal Studies*. 2009. Vol. 16, No. 2. P. 397-411.
253. Pipers Wörterbuch zur Politic. Band I. Politikwissenschaft. MUnchen - Zurich. Piper. 1989.
254. Sajo, A., & Uitz, R. *The Constitution of Freedom: An Introduction to Legal Constitutionalism*. Oxford University Press. 2017. 210 s.
255. Salehijam M. The Value of Systematic Content Analysis in Legal Research. *International Journal of Law*. Volume 3. Issue 5. September 2017. P. 128–130.
256. Schlesinger, A. *The imperial presidency*. N.Y., 1974. 189 p.
257. Siems M. *Comparative Law (Law in Context)*. 3rd Edition. Cambridge University Press. 2023. 548 p.
258. Stone Sweet, A. *The Constitutionalization of the EU*. Oxford University Press, 2012.
259. Stourzh G. The Development of Constitutional Precedence and the Constitutionalization of Individual Rights. Reconsidering Constitutional Formation II Decisive Constitutional Normativity. *Studies in the History of Law and Justice*, vol 12. 2018. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-73037-0_2
260. Teubner, G. *Constitutional Fragments: Societal Constitutionalism and Globalization*. Oxford University Press. 2012. 331 p.
261. The Papers of Thomas Jefferson. URL: <https://jeffersonpapers.princeton.edu/>
262. Tomas S. Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions*. 2nd ed., 1970. 270 p.

263. Tushnet, M. The Inevitable Globalization of Constitutional Law. *Harvard Law Review*. 2009. Vol. 49. P. 985-1006.
264. Tushnet, Mark. *Advanced Introduction to Comparative Constitutional Law*. Edward Elgar Publishing, 2018. 230 p.
265. Twining, W. *General Jurisprudence: Understanding Law from a Global Perspective*. Cambridge University Press. 2009. 191 p.
266. Van Hoecke M. *Methodologies of Legal Research: Which Kind of Method for What Kind of Discipline?* Hart Publishing, 2020. 294 p.
267. Watkins D., Burton M. *Research Methods in Law*. Routledge, 2023. 312 p.

ДОДАТОК

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Деяк І.М. Конституціоналізація, як катогорія науки конституційного права. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 85. Ч. 1. С. 196-202.
2. Deyak I. Constitutionalization in the context of modern constitutionalism: theoretical and methodological analysis. *Visegrad Journal on Human Rights*. Issue 4. 2024. P.38-44.
3. Deyak I. Transformation of the constitutional status of the prosecutor's office: from a supervisory body to an element of the system of checks and balances *Visegrad Journal on Human Rights*. Issue 5. 2024. P.46-52.
4. Деяк І.М., Проблема інституційного позиціонування прокуратури в контексті конституційного принципу поділу влади. *Аналітично-порівняльне правознавство*. Випуск 6. 2024. С. 127-133.
5. Деяк І.М. Конституціоналізація правового статусу прокуратури: актуальні питання механізму стримувань та противаг. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 86. Ч. 1. С. 187-194.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Деяк І.М. Конституціоналізація та конституціоналізм: окремі питання співвідношення понять. *Діяльність органів публічної влади в умовах війни: пошуки оптимальних моделей (11 травня 2023 р.)*. Матеріали міжнародної правової школи Ужгород. ДВНЗ «Ужгородський національний університет». С. 24-29.
3. Деяк І.М. Конституціоналізація: парадигмальні засади. *Міжнародний фактор перемоги України над московією: правові, інституційні, матеріально-технічні складові. (м. Ужгород, 2 червня 2023 р.)*. Матеріали міжнародної

науково-практичної конференції. Ужгород. ДВНЗ «Ужгородський національний університет». С. 22-26.

2. Деяк І.М. Системні аспекти функціонування органів прокуратури у контексті сучасного державотворення. *Функціонування інституту власності в умовах війни: міжнародний досвід та українські реалії* (м. Ужгород, 31 жовтня 2024 р.). Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Ужгород. ДВНЗ «Ужгородський національний університет». С. 19-23.